

rijksuniversiteit
groningen

Een (on)zekere stemming:

*De invloed van bestaanszekerheid op conventionele en onconventionele vormen van politieke
participatie en de rol van politiek vertrouwen.*

Saar Douma

S5202515

s.n.douma@student.rug.nl

4 juni 2025

Begeleider: Marina Roos

Tweede lezer: Jaap Nieuwenhuis

Abstract

Hoewel het stemgedrag in Nederland al jaren stabiel is, nemen steeds meer Nederlanders deel aan demonstraties, protestacties en andere vormen van onconventionele politieke participatie. Omdat deze vormen van politieke participatie vaak gestoeld zijn op onvrede en wantrouwen in de overheid, is het interessant om te onderzoeken waar de oorzaak ligt van deze verandering in het politieke landschap. De bevolkingsgroepen die weinig vertrouwen hebben in de politiek ervaren vaak bestaansonzekerheid. Daarom onderzoek ik of bestaansonzekerheid een motief is voor mensen om minder vaak op conventionele manieren te participeren en in plaats daarvan over te gaan op onconventionele vormen van politieke participatie. Hierbij kijk ik ook naar de mate van politiek vertrouwen en of dit de relatie tussen bestaanszekerheid en de vormen van politieke participatie deels zou kunnen verklaren. In dit onderzoek maak ik gebruik van data die afkomstig zijn van het LISS data panel. Dit is een surveyonderzoek naar zo'n 5000 Nederlandse huishoudens. De respondenten in dit onderzoek hebben online vragenlijsten ingevuld over onderwerpen die onder andere betrekking hebben op hun persoonlijke eigenschappen, normen en waarden en hun economische situatie. Mijn onderzoek bestaat uit 1421 respondenten met een leeftijd van 18 jaar en ouder, waarmee ik een conclusie wil trekken over de stemgerechtigde Nederlandse bevolking. Ik heb met behulp van de vragen uit het LISS data panel een logistische regressieanalyse uitgevoerd waarbij ik heb geprobeerd om zowel de conventionele als onconventionele politieke participatie van de respondenten te voorspellen met hun ervaren bestaanszekerheid. Daarnaast heb ik gekeken of de mate waarin deze respondenten vertrouwen hebben in de politiek enige invloed heeft gehad op deze relatie. De belangrijkste bevinding uit dit onderzoek is dat naarmate men meer bestaanszekerheid ervaart, zij vaker op conventionele manieren politiek participeren. Echter betekent dit niet dat mensen die minder bestaanszekerheid ervaren overgaan op onconventionele vormen van politieke participatie. Een implicatie van dit onderzoek heeft betrekking op het definiëren en operationaliseren van bestaanszekerheid. Daarom is de voornaamste aanbeveling voor vervolgonderzoek om meer inzicht te verkrijgen in de motieven voor bestaansonzekere mensen om politiek te participeren.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Theorie.....	7
2.1. Politieke participatie.....	7
2.2. Bestaanszekerheid	8
2.3. Bestaanszekerheid en politieke participatie.....	9
2.4. Politiek vertrouwen.....	11
2.5. Controlevariabelen.....	13
2.5.1. Leeftijd	13
2.5.2. Geslacht	14
2.5.3. Opleidingsniveau	14
3. Methoden.....	16
3.1. Data en procedure	16
3.2. Operationalisaties	18
3.2.1. Conventionele politieke participatie	18
3.2.2. Onconventionele politieke participatie	19
3.2.3. Bestaanszekerheid	20
3.2.4. Politiek vertrouwen	21
3.2.5. Leeftijd	21
3.2.6. Geslacht	22
3.2.7. Opleidingsniveau	22
3.3. Analyse-opzet	22
4. Resultaten.....	25
4.1. Beschrijvende statistieken	25
4.1.1 Univariate statistieken	25
4.1.2 Bivariate statistieken	27
4.2. Modevaluatie	29
4.2.1 Modelfit	29
4.2.2 Modelassumpties.....	30
4.2.3 Uitbijters en missende waarden	31
4.3. Hypothesetoetsing	33
5. Conclusie en discussie.....	38
6. Literatuur.....	41
Bijlagen	45
Bijlage 1: Operationalisaties	45
Bijlage 2: Analyses	67
Bijlage 3: Assumptiecontrole	76

1. Inleiding

Het stemgedrag bij de landelijke verkiezingen onder de Nederlandse bevolking is al jaren stabiel gebleven. Zo'n 80 procent van de stemgerechtigde bevolking brengt een stem uit bij de Tweede Kamerverkiezingen en deze cijfers zijn weinig veranderd sinds de afschaffing van de opkomstplicht in 1971 (D'Agostino et al., 2024). Toch is ons politieke landschap wel degelijk onderhevig aan veranderingen. Want hoewel ons stemgedrag stabiel blijft, zijn het aantal demonstraties en protestacties in ons land juist toegenomen (Miltenburg et al., 2023). Vooral de jongere generatie neemt steeds vaker deel aan politieke acties; 41 procent van de jongeren tussen de 18 en 25 jaar geeft aan in de afgelopen 5 jaar deelgenomen te hebben aan een onconventionele actie, zoals een protestmars, demonstratie of handtekeningenactie (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024). Naast dat er steeds meer mensen, en vooral jongeren, deelnemen aan politieke acties, verandert ook het karakter van deze vormen van politieke participatie. Hoewel het gebruiken van geweld bij deze acties door de meeste Nederlanders wordt afgekeurd, is er wel steeds meer steun voor een hardere aanpak van de regering en politici (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2023). De blokkades van snelwegen door klimaatactivisten of rellen die zijn ontstaan bij coronaprotesten zijn maar enkele voorbeelden van politieke acties die op een radicale manier de aandacht vragen van de politiek om naar hun belangen te luisteren (Miltenburg et al., 2023). Deze veranderingen in ons politieke landschap, waarin men alternatieve manieren zoekt om hun stem te laten gelden, gaan dus vaak samen met een groeiende ontevredenheid over het functioneren van de politiek. Een meerderheid van de Nederlanders vindt namelijk dat de politiek te weinig opkomt voor de belangen van mensen zoals zij (Miltenburg et al., 2024). Het vertrouwen in de politiek is dan ook erg laag; een minderheid van de Nederlanders heeft nog vertrouwen in de Tweede Kamer en ook het vertrouwen in het functioneren van politici is, met nog maar 21 procent, zeer laag onder de Nederlandse bevolking (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2023).

De mensen die het minste vertrouwen hebben in onze landelijke politiek zijn vaak degenen die zorgen ervaren over hun eigen rondkomen. Vooral jongeren, lager opgeleiden, mensen met een lager inkomen en mensen die op het platteland wonen zijn ontevreden over de mate waarin de politiek voor hen opkomt (Miltenburg et al., 2024). Deze negatieve houding richting de politiek zou kunnen worden toegewezen aan de toenemende zorgen die zij ervaren over hun eigen bestaanszekerheid. Want ondanks het feit dat het inkomen en opleidingsniveau van de gemiddelde Nederlander hoger is dan ooit (Stolk, 2024), heeft het thema van bestaanszekerheid een steeds prominentere positie verworven in ons maatschappelijke en politiek debat. Sterker nog; tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 behoorden bestaanszekerheid, inflatie en de kosten van levensonderhoud tot de belangrijkste onderwerpen van de verkiezingen volgens de Nederlandse bevolking (Ipsos I&O, 2023). De prominente positie van bestaanszekerheid in het publieke debat komt doordat men niet alleen kijkt naar hun objectieve financiële situatie, maar deze situatie beoordelen op basis van hoe goed zij in hun

levensonderhoud kunnen voorzien. Want hoewel zes procent van onze bevolking te weinig inkomen heeft om rond te kunnen komen, geeft ruim twaalf procent van de Nederlanders aan dat zij bestaansonzekerheid ervaren (Goderis & Verbeek-Oudijk, 2024). Het ervaren van bestaansonzekerheid is dus een veel breder probleem dan alleen armoede. Zo kunnen geldzorgen of een precare positie op de arbeidsmarkt leiden tot stress en zelfs problematische gevolgen hebben voor de fysieke gezondheid (Movisie, 2023). Een ongezonde leefstijl en middelengebruik zijn veelvoorkomende gevolgen van bestaansonzekerheid, maar ook het niet mee kunnen doen aan sociale activiteiten door zorgen over geld kunnen leiden tot isolatie en eenzaamheid (Movisie, 2023). Ook in de samenleving zijn de gevolgen van de ervaren bestaansonzekerheid onder de bevolking merkbaar. Mensen die bestaansonzekerheid ervaren vormen een steeds grotere groep in mindere woon- en leefomstandigheden. Zo participeren zij minder of zelfs niet op de arbeidsmarkt en ervaren zij een ingeperkte leefwereld, omdat ze in het onderwijs, op de arbeidsmarkt en in hun opwaartse mobiliteit weinig zien veranderen (van Wijngaarden, 1988). Het steeds kleiner worden van de leefwereld van deze groep mensen heeft negatieve gevolgen voor de maatschappelijke zorgkosten, het functioneren van de arbeidsmarkt, kansenongelijkheid in het onderwijs en de sociale samenhang in buurten (Movisie, 2023). Deze grote maatschappelijke gevolgen zijn daarom een aanleiding om meer onderzoek te doen naar de gevolgen van de bestaanszekerheid die men ervaart in ons land. De vraag die daarom centraal staat in dit onderzoek luidt:

“In hoeverre nemen mensen die bestaans(on)zekerheid ervaren deel aan conventionele en onconventionele vormen van politieke participatie en welke rol heeft politiek vertrouwen hierin?”

Onderzoek naar de invloed van de ervaren bestaanszekerheid op de mate en de vormen van politieke participatie die worden aangehangen kan leiden tot een beter beeld van ons politieke landschap. Zo kan er inzichtelijk worden gemaakt of mensen die bestaansonzeker zijn in andere mate en op andere manieren participeren dan mensen die wel zekerheid ervaren over hun rondkomen. Met deze informatie kan er worden vastgesteld in hoeverre deze vaak kwetsbare groepen hun stem laten gelden in het politieke debat en of de oorzaak van onder gerepresenteerde groepen in ons politieke systeem gevonden kan worden in de ervaren bestaanszekerheid. Een goed functionerende democratie is namelijk niet alleen afhankelijk van de werking van het systeem, maar ook van de betrokkenheid van haar burgers (Kymlicka & Norman, 1994). Met dit onderzoek kan er worden gekeken of het ervaren van weinig bestaanszekerheid een motief kan zijn om onvrede te uiten via demonstraties of protesten of zelfs helemaal niet politiek te participeren. Onderzoek naar de rol van bestaanszekerheid in het participatiegedrag van onze bevolking zou inzicht kunnen bieden in de groepen mensen die niet of op alternatieve manieren participeren. Met deze kennis kunnen beleidsmakers zich richten op interventies om de politieke betrokkenheid van deze groepen te vergroten. Politieke betrokkenheid en participatie versterken de vaardigheden van burgers die zij nodig hebben om actief deel te kunnen

nemen aan de samenleving, zoals een kritisch denkvermogen en communicatieve vaardigheden, en dragen daarnaast bij aan de legitimiteit van een democratie (Prats & Meunier, 1994).

Ook is onderzoek van ervaren bestaanszekerheid op de manier waarop men politiek participeert relevant binnen de sociale wetenschappen. Het begrip van bestaanszekerheid is vaak gericht op het armoedeaspect van bestaanszekerheid, waardoor er door beleidsmakers veelal wordt gekeken naar de objectieve financiële situatie van mensen (Goderis & Verbeek-Oudijk, 2024). Hierdoor wordt inkomen vaak als maatstaf gebruikt om bestaanszekerheid te meten, terwijl de subjectieve waardering van de financiële situatie wellicht ook veel kan zeggen over de mate waarin iemand bestaans(on)zeker is. Een onderzoek naar de (on)zekerheid die mensen ervaren over hun eigen financiële situatie kan daarom nieuwe inzichten bieden in de gevolgen die deze subjectieve ervaring van bestaanszekerheid heeft voor de mate waarop men participeert binnen en buiten het politieke systeem.

2. Theorie

In dit hoofdstuk beargumenteer ik dat mensen die een hogere mate van bestaanszekerheid ervaren, vaker zullen deelnemen aan conventionele vormen van politieke participatie en juist minder aan onconventionele vormen van politieke participatie. Ik verklaar dit met het argument dat mensen die zich vergelijken met anderen en op basis hiervan tevreden of ontevreden zijn over hun financiële situatie, zich hierdoor in een hoge of lage mate in staat voelen om invloed uit te kunnen oefenen op de politiek. Verder licht ik toe dat het verband tussen de ervaren bestaanszekerheid en de vorm van politieke participatie waar men aan deelneemt deels te verklaren is met de mate van politiek vertrouwen die men ervaart. Ik verklaar dit aan de hand van de evaluatieve benadering van politiek vertrouwen, waarbij het vertrouwen in de politiek gebaseerd is op prestaties en mensen aan de hand hiervan tevreden of ontevreden zijn over het politieke systeem. Met deze verklaringen onderbouw ik mijn hypothesen en geef ik het uiteindelijke model weer dat ik ga onderzoeken.

2.1. Politieke participatie

De mate waarin iemand bestaanszekerheid ervaart zou invloed kunnen hebben op de mate en de vormen van politieke participatie waaraan iemand deelneemt. Net als bestaanszekerheid is politieke participatie niet met een enkele definitie te vangen, omdat er veel verschillende manieren zijn om betrokken te zijn bij het politieke proces. In wezen wordt politieke participatie gedefinieerd in termen van gedrag, waarbij de focus ligt op het onder de aandacht brengen van behoeften en (on)tevredenheid (Michalski et al., 2021). Stemmen bij verkiezingen is de meest directe vorm van politieke participatie, maar er zijn ook andere manieren om standpunten kenbaar te maken bij de politiek. Ik richt mij in dit onderzoek op alle actieve vormen van politieke participatie, dus de vormen van participatie waarbij mensen bepaalde gedragingen vertonen en handelingen uitvoeren om invloed uit te oefenen, bijvoorbeeld door naar de stembus te gaan of mee te doen aan een demonstratie. Andere passieve vormen, zoals lidmaatschap van een politieke partij of het volgen van politiek nieuws, laat ik achterwege omdat deze vormen van politieke betrokkenheid meer overeenkomen met politieke interesse dan daadwerkelijke participatie.

Bij het definiëren van politieke participatie is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen conventionele en onconventionele vormen van politieke participatie. Conventionele vormen van participatie hebben betrekking op het uitoefenen van invloed op de politiek via formele processen en het kiessysteem (Michalski et al., 2021). Onder deze vorm van participatie verstaan we bijvoorbeeld het stemmen bij verkiezingen en deelname aan een door de overheid georganiseerde bijeenkomst, zoals een burgerberaad (D'Agostino et al., 2024). Er zijn ook manieren van deelname binnen de politieke sfeer die worden beschouwd als 'onconventioneel': deze vorm van politieke

participatie vindt plaats buiten het initiatief van de politieke institutie. Dit betekent dat ze door het initiatief van de burger zelf tot stand zijn gekomen en bedoeld zijn om op een meer directe manier politieke opvattingen te uiten (Michalski et al., 2021). Hierbij kan worden gedacht aan deelname aan protestacties, demonstraties of deelname aan politieke discussie via verschillende vormen van media (Michalski et al., 2021). In dit onderzoek analyseer ik de invloed van de bestaanszekerheid die mensen ervaren op deze twee vormen van politieke participatie en vergelijk ik deze met elkaar.

2.2. Bestaanszekerheid

De term ‘bestaanszekerheid’ wordt veelvuldig gebruikt in het politieke en maatschappelijke debat. Echter zijn de gebruikte definities voor deze term lang niet eenduidig. Bestaanszekerheid wordt namelijk vaak geassocieerd met de mate waarin men voldoende financiële middelen en inkomen heeft om in het eigen levensonderhoud te kunnen voorzien (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024).

Bestaanszekerheid is een grondrecht en houdt in dat alle Nederlanders in staat moeten zijn om in hun eigen bestaan te voorzien en wanneer zij dit niet kunnen, zij recht hebben op steun van de overheid in de vorm van een bijstandsuitkering (De Nederlandse Grondwet, d.n.b.). Volgens de grondwet wordt een ‘menswaardig bestaan’ dus bereikt wanneer men voldoende geld heeft om van te kunnen leven.

De mate van ervaren bestaanszekerheid kan op meerdere manieren gemeten worden. Bestaanszekerheid gaat namelijk vaak over de mate van zekerheid van een bepaalde omgeving, zoals de voorspelbaarheid van de woningmarkt, arbeidsmarkt of gezondheidszorg. Maar bestaanszekerheid heeft aan de andere kant ook een individuele betekenis, namelijk het gevoel van een persoon over de eigen toestand (Tiemeijer & Keizer, 2023). In dit onderzoek richt ik mij op de bestaanszekerheid die een individu zelf ervaart, en dus niet op bestaanszekerheid op samenlevingsniveau. Zekerheid (of onzekerheid) op individueel niveau is namelijk subjectief; het is gebaseerd op gevoelens en ervaringen over het eigen leven (Tiemeijer & Keizer, 2023). Met deze individuele betekenis die men geeft aan bestaanszekerheid kan worden gevangen of en in welke mate mensen ervaren dat de hulpbronnen die zij hebben toereikend genoeg zijn om in hun levensbehoeften te voorzien.

Daarnaast kijk ik in dit onderzoek specifiek naar financiële hulpbronnen die de mate van ervaren bestaanszekerheid bepalen. Dat wil zeggen, de mate waarin men zelf vindt dat er in eigen levensonderhoud kan worden voorzien met de beschikbare financiële middelen. Ik heb voor dit financiële aspect van bestaanszekerheid gekozen, omdat geld het meest gebruikte hulpmiddel is wanneer het gaat over het voorzien in eigen behoeften. Zo is het beleid van de overheid erop gericht dat mensen die (tijdelijk) geen inkomen of werk hebben financieel worden gecompenseerd in de vorm van een uitkering. Daarnaast kan de mate waarin iemand financiële middelen tot zijn of haar beschikking heeft bepalend zijn voor de mate waarin iemand toegang heeft tot zorg en onderwijs en deel kan nemen aan sociale activiteiten. Daarnaast wordt een groot deel van de stress bij het ervaren van bestaansonzekerheid veroorzaakt door zorgen over kosten: structurele zorgen over woonlasten,

energiekosten, huishoudelijke uitgaven en eventuele schulden maken essentieel onderdeel uit van bestaansonzekerheid (Franken et al., 2022). Daarom verwacht ik dat de beschikking over financiële middelen om in de eigen behoeften te voorzien een goed beeld geeft van de mate waarin men bestaanszekerheid ervaart.

2.3. Bestaanszekerheid en politieke participatie

Bestaand onderzoek suggereert dat de invloed van bestaanszekerheid op politieke participatie zou kunnen worden verklaard door het feit dat mensen zich bewust zijn van hun relatieve positie ten opzichte van anderen. Een theorie die hier een verklaring voor biedt is de relatieve deprivatie theorie. Deze theorie stelt dat mensen hun eigen situatie, met name op het gebied van inkomen, vergelijken met die van anderen in hun omgeving (Fransman & von Fintel, 2024). Deze sociale vergelijking vindt plaats met een voor het individu relevante referentiegroep (Fransman & von Fintel, 2024). Hoe deze referentiegroep door iemand wordt bepaald, is lastig vast te stellen, omdat dit individueel kan verschillen. Vaak vergelijkt men zichzelf met anderen op basis van demografische kenmerken, zoals geslacht, leeftijd, etniciteit, religie of geografische nabijheid, dus bijvoorbeeld met mensen die in dezelfde buurt wonen (Sakketa & Gerber, 2018). Op basis van deze vergelijkingen voelen mensen die weinig bestaanszekerheid ervaren zich ontevreden over hun eigen relatieve positie, omdat zij het gevoel hebben dat mensen die min of meer met hun overeenkomen, het beter hebben dan zichzelf (Shifa & Leibbrandt, 2018). Mensen die bestaansonzeker zijn worden in hun vergelijkingen met anderen vaker ‘teleurgesteld’ dan mensen die wel een zeker bestaan leiden. Er ontstaat voor hen een verschil tussen hun verwachte positie voordat zij zich hebben vergeleken met anderen en de positie die zij daadwerkelijk innemen na die sociale vergelijking (Ejrnæs, 2017). Deze discrepantie kan leiden tot een gevoel van ontevredenheid en frustratie en heeft invloed op de mate waarop iemand bereid is tot politieke participatie (Ejrnæs, 2017).

Ik verwacht dat de ervaren bestaanszekerheid van mensen een ander effect heeft op conventionele vormen van politieke participatie dan op onconventionele vormen. Dit heeft te maken met de mate waarop mensen het gevoel hebben dat zij invloed kunnen uitoefenen op de politiek en mee kunnen doen aan het politieke proces (Prats & Meunier, 2021). Dit wordt ook wel ‘political efficacy’ genoemd en ik verwacht dat de mate waarin dit wordt ervaren verschilt tussen degenen die zich meer of minder bestaanszeker voelen. Mensen die bestaansonzekerheid ervaren, en hierdoor minder tevreden zijn over hun financiële positie ten opzichte van anderen, hebben vaker het gevoel dat degenen die een betere positie hebben dan zij ook meer invloed hebben op de politiek (Solt, 2015). Het gevolg hiervan is dat mensen die bestaansonzekerheid ervaren minder zullen participeren binnen formele processen, omdat zij het gevoel hebben dat zij niet in staat zijn om hier invloed op uit te oefenen (Prats & Meunier, 2021). Wanneer mensen minder het gevoel hebben invloed uit te kunnen oefenen binnen het systeem, distantiëren zij zich hiervan, terwijl degenen die tevreden zijn met hun

relatieve positie, juist vaker binnen het systeem participeren (Prats & Meunier, 2021). Mensen die tevreden zijn met hun relatieve positie ervaren namelijk dat het formele politieke systeem hun belangen behartigt, waardoor zij als reactie hierop vaker binnen dit systeem zullen participeren en meer traditionele vormen van politieke participatie aanhangen, bijvoorbeeld door te gaan stemmen bij verkiezingen (Prats & Meunier, 2021). De hypothese over de invloed van de bestaanszekerheid die mensen ervaren op conventionele vormen van politieke participatie luidt daarom:

Hypothese 1: Naarmate men meer bestaanszekerheid ervaart, neemt men vaker deel aan conventionele vormen van politieke participatie.

Aan de andere kant kunnen sociale vergelijkingen en het gevoel van political efficacy leiden tot meer onconventionele vormen van politieke participatie bij mensen die bestaansonzekerheid ervaren. Dit komt doordat mensen die door sociale vergelijking met anderen hun eigen sociale positie willen verbeteren, gemotiveerd zijn op basis van gevoelens van frustratie en ontevredenheid (Fransman & von Fintel, 2024). Deze negatieve gevoelens kunnen een drijfveer zijn voor mensen om deze ontevredenheid te uiten in onconventionele vormen van participatie, zoals protestacties of demonstraties (Ejrnæs, 2017). Deze redenering komt voort uit de conflicttheorie, die stelt dat wanneer mensen een gevoel van ongelijkheid ervaren ten opzichte van anderen, zij sneller geneigd zijn om dit aan de kaak te stellen in de vorm van onconventionele politieke participatie, omdat zij meer voordeel hebben bij een verandering in beleid dan mensen die meer bestaanszekerheid ervaren (Fransman & von Fintel, 2024). Daar komt bij dat mensen die bestaansonzeker zijn en hierdoor minder het gevoel hebben dat zij binnen het formele politieke systeem invloed hebben, besluiten om te gaan participeren buiten dit systeem (Prats & Meunier, 2021). Deze mindere mate van political efficacy kan er dus niet alleen voor zorgen dat mensen die meer bestaansonzekerheid ervaren minder deelnemen aan conventionele politieke participatie, maar dat zij juist overgaan op onconventionele vormen van participatie. Onconventionele vormen van participatie zijn gestoeld op het uiten van onvrede en een meer directe manier is om deel te nemen aan het politieke proces. Deze directe manier van invloed uitoefenen kan dus als motivatie dienen, omdat men het gevoel heeft dat dit hen meer oplevert dan wanneer zij bijvoorbeeld gaan stemmen. Op basis van deze argumentatie zouden mensen die meer bestaanszekerheid ervaren, juist minder vaak deelnemen aan onconventionele vormen van politieke participatie, omdat zij meer tevreden zijn over hun relatieve positie en meer het gevoel hebben dat zij invloed kunnen uitoefenen binnen het formele politieke proces. Mijn hypothese hierover luidt daarom:

Hypothese 2: Naarmate men minder bestaanszekerheid ervaart, neemt men vaker deel aan onconventionele vormen van politieke participatie.

2.4. Politiek vertrouwen

Het verband tussen de mate waarin mensen bestaanszekerheid ervaren en het al dan niet politiek participeren zou deels kunnen worden verklaard door de mate waarop men vertrouwen heeft in de politiek. Politiek vertrouwen wordt doorgaans gedefinieerd als de relatie tussen burger en politiek en in hoeverre burgers vertrouwen hebben in de competenties, goedwillendheid, eerlijkheid en vertegenwoordiging van politieke actoren. Onder deze politieke actoren vallen representatieve instituties, dus politiek vertrouwen omvat het vertrouwen in de regering, het parlement, politieke partijen en politici (Steenvoorden, 2023). De invloed van bestaanszekerheid op politieke participatie kan gedeeltelijk worden verklaard door de mate van politiek vertrouwen en ik verwacht dat politiek vertrouwen verschillende uitwerkingen heeft voor conventionele en onconventionele vormen van participatie.

De mate waarin mensen op financieel gebied bestaanszekerheid ervaren heeft invloed op hun vertrouwen in politici, het parlement en de regering. Op samenlevingsniveau is bekend dat wanneer de landelijke economie verbetert, het vertrouwen in de politiek stijgt en dat dit ook andersom geldt; wanneer de economie verslechtert, daalt het politiek vertrouwen (Wroe, 2016). Maar het politiek vertrouwen kan ook worden aangetast door de financiële situatie van het individu en de mate waarin daarover onzekerheid wordt ervaren. Dit kan worden verklaard met behulp van een evaluatieve benadering van politiek vertrouwen. Deze benadering stelt dat mensen hun vertrouwen in politieke actoren baseren op hun prestaties (Steenvoorden, 2023). Dit zou betekenen dat mensen die onzekerheid ervaren over hun eigen economische situatie, dit kunnen zien als een gevolg van falend politiek beleid. Het feit dat men de politiek op deze manier evalueert kan worden verklaard op basis van de vertrouwensrelatie die de politiek en burger heeft. Normaal gesproken bestaat een vertrouwensrelatie namelijk uit wederzijds vertrouwen, wat ook wel een horizontale relatie wordt genoemd, maar in het geval van politiek vertrouwen is er sprake van een verticale relatie. Dit houdt in dat politieke instituties en actoren in zekere mate macht hebben over burgers en dat bestaanszekerheid afhankelijk is van beslissingen vanuit de politiek. Het gevolg hiervan is dat de economische situatie van mensen wordt geëvalueerd als een gevolg van het handelen van de politiek (van der Meer, 2017). Mensen die bestaansonzekerheid ervaren en dit interpreteren als falend handelen vanuit de politiek, zullen daarom minder vertrouwen hebben in de politiek, dan degenen die meer bestaanszekerheid ervaren. Mensen die juist meer bestaanszekerheid ervaren zouden dit juist evalueren als het gevolg van politiek handelen dat in hun voordeel werkt, waardoor zij in hogere mate politiek vertrouwen ervaren.

De ervaren bestaanszekerheid en de gevolgen hiervan voor de mate van politiek vertrouwen werkt door in de vormen van politieke participatie waaraan wordt deelgenomen. Zo is mijn verwachting dat mensen die in hogere mate bestaanszekerheid ervaren en dus meer vertrouwen hebben in de politiek, vaker deelnemen aan conventionele vormen van politieke participatie. Mensen die meer vertrouwen hebben in de competenties, eerlijkheid en goedwillendheid van politieke actoren, zijn meer

tevreden zijn over de werking van het politieke systeem (Cawvey, 2023). Dit zou in het kader van political efficacy betekenen dat mensen die meer vertrouwen hebben in het politieke systeem, ook sneller geneigd zijn om binnen dit systeem te participeren, omdat zij het gevoel hebben dat zij invloed kunnen uitoefenen op de politiek (Prats & Meunier, 2021). Mensen die veel bestaanszekerheid ervaren zouden dus een positieve houding hebben tegenover het huidige politieke beleid, waardoor zij meer vertrouwen hebben in het politieke systeem en zij dus vaker op conventionele manieren participeren, omdat zij het gevoel hebben dat de politiek zich naar hun belangen kan voegen. De hypothese die ik op basis van deze argumentatie heb opgesteld luidt:

Hypothese 3: Het positieve effect van bestaanszekerheid op conventionele vormen van politieke participatie wordt gedeeltelijk verklaard door het politiek vertrouwen van mensen.

Een gebrek aan politiek vertrouwen zou aan de andere kant kunnen leiden tot meer deelname aan onconventionele vormen van politieke participatie. De ‘grievance theory’ zou hiervoor een verklaring kunnen bieden. Deze theorie stelt dat afkeer richting het politieke systeem het leidende motief is voor mensen om politiek te participeren (Hooghe & Marien, 2013). Dit zou betekenen dat mensen die bestaansonzeker zijn en hierdoor minder vertrouwen hebben in de politiek, politieke participatie als “tool” gebruiken om hun onvrede te uiten over het politieke systeem (Rosanvallon, 2010). Rosanvallon (2010) omschrijft verschillende vormen van ‘negatieve politieke participatie’, waarbij mensen die ontevreden zijn over de regering of politieke leiders hun democratisch recht gebruiken om een oppositie te vormen tegen deze macht. Wantrouwen in het politieke systeem heeft dus als gevolg dat mensen het gevoel hebben dat de institutionele vormen van politieke participatie voor hen niet toereikend genoeg zijn om invloed uit te oefenen (Norris, 1999). Mensen met een lager politiek vertrouwen hebben dus minder vertrouwen dat het huidige politieke systeem kan inspelen op hun politieke opvattingen (Craig & Maggioto, 1981). Om deze reden zullen zij andere manieren zoeken om invloed uit te oefenen, in de vorm van onconventionele participatie (Hooghe & Marien, 2013). Aan de andere kant verwacht ik dat wanneer iemand meer bestaanszekerheid ervaart en hierdoor meer vertrouwen heeft in de politiek, diegene minder zal deelnemen aan onconventionele vormen van politieke participatie, omdat zij tevreden zijn met de manier waarop de politiek inspeelt op hun belangen. De hypothese over de invloed van politiek vertrouwen op de relatie tussen de ervaren bestaanszekerheid en onconventionele politieke participatie luidt daarom:

Hypothese 4: Het negatieve effect van bestaanszekerheid op onconventionele vormen van politieke participatie wordt gedeeltelijk verklaard door het politiek vertrouwen van mensen.

Echter is het ook goed mogelijk dat mensen die meer of minder bestaanszekerheid ervaren zich niet zullen conformeren aan alleen conventionele of onconventionele participatievormen. Er kan

met hetzelfde argument van political efficacy worden verklaard dat mensen die minder bestaanszekerheid ervaren aan geen enkele vorm van politieke participatie deel zullen nemen. Het is namelijk goed mogelijk dat invloed uitoefenen op het politieke systeem een voorwaarde is om te participeren en dat men dus niet participeert wanneer zij denken dat zij dit niet kunnen bereiken (Kim & Hoewe, 2020). Dit houdt in dat degenen die het gevoel hebben geen invloed uit te kunnen oefenen op de politiek geen alternatieve manieren zoeken om tóch mee te doen, maar juist besluiten om helemaal niet meer te participeren. Dit proces zou ook kunnen verlopen via een mindere mate van politiek vertrouwen, omdat een verminderd vertrouwen in de politiek kan leiden tot een mindere mate van political efficacy. Met dit mogelijke effect van bestaanszekerheid op politieke participatie zou ik dus rekening moeten houden in mijn analyse.

2.5. Controlevariabelen

Binnen het model dat ik ga onderzoeken, verwacht ik dat een aantal kenmerken van de respondenten invloed zullen hebben op de mate van bestaanszekerheid die zij ervaren, de vormen van politieke participatie die zij aanhangen en hun vertrouwen in de politiek. Daarom heb ik ervoor gekozen om in mijn analyse te controleren voor de invloed van de leeftijd, het geslacht en het opleidingsniveau van de respondenten.

2.5.1. Leeftijd

Binnen het model dat ik ga onderzoeken, zal ik ten eerste controleren voor de invloed van de leeftijd van de respondenten. Ik verwacht dat de leeftijd van de mensen in mijn onderzoekspopulatie enige invloed zal hebben op de mate van politiek vertrouwen en politieke participatie. Jongeren nemen namelijk relatief weinig deel aan traditionele vormen van politieke participatie; ze gaan minder stemmen en zijn minder vaak lid van een politieke partij vergeleken met oudere leeftijdsgroepen (Hooghe et al., 2022). Aan de andere kant zoeken jongeren wel vaker onconventionele vormen van politieke participatie op, bijvoorbeeld via sociale media of protestacties (Sloam, 2016). Jongeren zouden steeds meer een generatie van ‘critical citizens’ vormen, die geëngageerd zijn in de politiek, maar ook kritisch zijn tegenover het huidige politieke systeem. Hierdoor hebben zij wellicht minder vertrouwen in de politiek en gaan zij minder stemmen, maar vinden zij aan de andere kant wel alternatieve manieren om invloed uit te oefenen op de politiek (Sloam, 2016). Daarom denk ik dat het belangrijk is om rekening te houden met de mogelijke invloed die leeftijd kan hebben op politieke participatie, en in het bijzonder op onconventionele vormen.

Ook is mijn verwachting dat jongeren minder bestaanszekerheid ervaren dan oudere generaties. Dit zou kunnen komen doordat jongeren en ouderen de term ‘bestaanszekerheid’ op

verschillende manieren interpreteren. Zo verstaan ouderen onder bestaanszekerheid ‘het hebben van genoeg geld om in het eigen levensonderhoud te voorzien’, terwijl jongeren vaker een brede definitie van bestaanszekerheid hanteren, die gericht is op zorgen over woonlasten, energiekosten en zorgkosten (Goderis & Verbeek-Oudijk, 2024). Ik verwacht daarom dat jongeren die deze definitie hanteren vaker aangeven bestaansonzeker te zijn dan mensen uit oudere leeftijdscohorten.

2.5.2. Geslacht

Naast de leeftijd van de respondenten, houd ik ook rekening met de mogelijke invloed die hun geslacht kan hebben op de resultaten. Dit doe ik om rekening te houden met de zogeheten ‘gender gap’ van politieke participatie. Deze gender gap houdt in dat vrouwen gemiddeld genomen minder politieke kennis en interesse hebben dan mannen en hierdoor minder snel geneigd zijn om zich met politiek bezig te houden (Fraile & Gomez, 2017). De oorsprong van deze gender gap kan met name worden gevonden in de ‘socialisatietheorie’, die stelt dat mannen en vrouwen verschillende rollen toegewezen krijgen en deze rollen diep zijn ingebed in onze samenleving. Mannen worden volgens deze theorie vaker aangeleerd om leiderschapsrollen te vervullen, terwijl vrouwen meer gestuurd worden richting zorg verlenende rollen, waardoor vrouwen een mindere interesse ontwikkelen in politieke besluitvorming en politiek leiderschap (Fraile & Gomez, 2017). Deze mogelijke verschillen tussen mannen en vrouwen zouden invloed kunnen hebben op de mate van politieke participatie en op de verschillende vormen waaraan wordt deelgenomen. Deze gender gap zou ook een reden kunnen zijn waarom het politiek vertrouwen bij vrouwen lager is dan bij mannen. Vrouwen zouden zich door minder kennis en interesse in de politiek wantrouwiger kunnen voelen richting het politieke systeem dan mannen, omdat zij zich minder kunnen vinden in de beslissingen die politieke actoren nemen. Dit zou ook een resultaat kunnen zijn van ondervertegenwoordiging van vrouwen in de politiek.

2.5.3. Opleidingsniveau

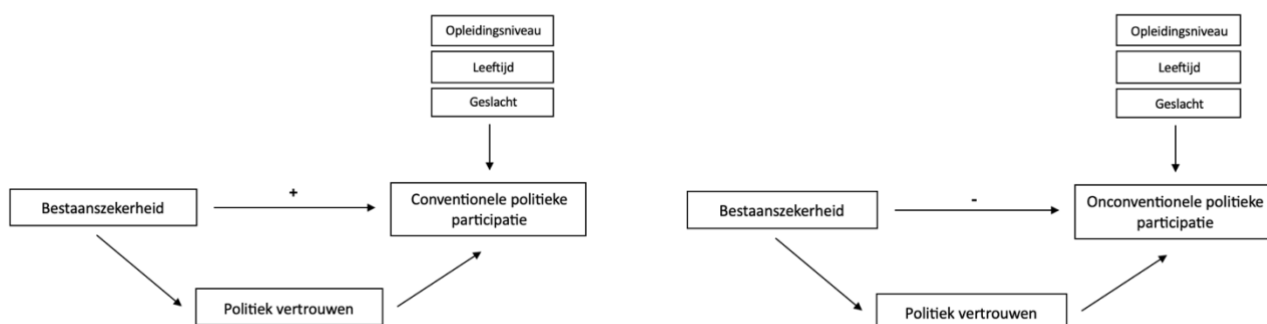
Ten slotte controleer ik binnen mijn model voor de mogelijke invloed van het opleidingsniveau van de respondenten. Ik verwacht namelijk dat hogeropgeleiden over het algemeen vaker deelnemen aan zowel conventionele als onconventionele vormen van politieke participatie dan lageropgeleiden. In Nederland is de opkomst bij verkiezingen hoger onder hogeropgeleiden dan lageropgeleiden en daarnaast geven hogeropgeleiden ook aan meer interesse te hebben in de politiek (Schmeets, 2017). Een mogelijke verklaring voor het verschil in de mate van politieke participatie tussen hoog-en laagopgeleiden kan worden gevonden in de mate van political efficacy die zij ervaren. Een hoger opleidingsniveau zou namelijk gepaard kunnen gaan met een milieu waarin mensen meer worden onderworpen aan politieke socialisatie, wat leidt tot meer informatie en kennis en over het politieke systeem. Dit zorgt ervoor dat mensen met een hoger opleidingsniveau meer political efficacy

ontwikkelen; zij hebben meer het gevoel in staat te zijn om politieke invloed uit te oefenen (Paulsen, 1991).

Daarnaast zijn er verschillen merkbaar tussen hoger- en lageropgeleiden op het gebied van politiek vertrouwen; hbo-en wo-opgeleiden hebben meer geloof in de competenties van politici dan mensen die lager zijn opgeleid. Deze verschillen worden verklaard door het verschil in hulpbronnen tussen hoog-en laagopgeleiden; van de mensen met minder hulpbronnen heeft maar een kwart vertrouwen in de politiek of in andere mensen, tegenover bijna tachtig procent bij mensen met meer hulpbronnen (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2025). Een mogelijke verklaring voor dit verschil in vertrouwen is dat mensen met minder hulpbronnen het gevoel hebben dat de politiek te weinig opkomt voor hun belangen en daarnaast ook te weinig naar hen luistert (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2024).

Ook voor bestaanszekerheid verwacht ik verschillen tussen hoger-en lageropgeleiden. Opleidingsniveau is in veel gevallen namelijk een voorspeller van het inkomen, baanzekerheid en het al dan niet kunnen beschikken over een eigen woning. Zo zijn mensen met een hoger opleidingsniveau minder vaak werkloos dan lageropgeleiden en hebben na hun opleiding ook een grotere kans op een goedbetaalde baan (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024). Het opleidingsniveau van mensen kan dus invloed hebben in hoeverre mensen beschikken over een stabiel inkomen en daarom verwacht ik dat mensen die lageropgeleid zijn ook minder bestaanszekerheid zullen ervaren dan mensen die hoogopgeleid zijn.

Mijn definitieve onderzoeksmodellen zijn weergegeven in figuur 1. Ik ga twee modellen met elkaar vergelijken; het model dat een positief verband tussen bestaanszekerheid en conventionele vormen van politieke participatie weergeeft en het model dat een negatief verband toont tussen bestaanszekerheid en onconventionele vormen van politieke participatie. Bij beide modellen verwacht ik dat deze invloeden gedeeltelijk kunnen worden verklaard door de mate van politiek vertrouwen en dat de leeftijd, het opleidingsniveau en het geslacht van de onderzoekspopulatie invloed hebben op de uitkomsten, waardoor ik voor deze kenmerken zal gaan controleren in de analyse.

Figuur 1: Schematische weergave onderzoeksmodellen

3. Methoden

In dit hoofdstuk licht ik toe hoe ik mijn onderzoek heb uitgevoerd. Dit doe ik ten eerste door in te gaan op het databestand dat ik gebruik, waar deze van afkomstig is en hoe de steekproeftrekking is verlopen. Vervolgens bespreek ik hoe ik de concepten uit mijn theoretisch kader heb geoperationaliseerd, welke bewerkingen ik op deze variabelen heb uitgevoerd en hoe de uiteindelijke variabelen eruitzien waarmee ik mijn analyse zal uitvoeren. Ten slotte zal ik mijn onderzoeksopzet beschrijven. Ik licht toe welke analyses ik uitvoer, voor welke assumpties ik hiervoor controleer en hoe ik omga met afwijkende waarden en ontbrekende gegevens.

3.1. Data en procedure

De dataset waar ik gebruik van zal maken om mijn onderzoeksvraag te beantwoorden is afkomstig van het LISS data panel. Dit staat voor *'Langlopende Internet Studies voor de Sociale wetenschappen'* en is onderdeel van Centerdata, een onafhankelijk onderzoeksinstituut die verbonden is aan de Universiteit van Tilburg (Centerdata, d.n.b.). Het LISS panel is opgericht in 2007 en verzamelt data over de Nederlandse bevolking voor onderzoekers en beleidsmakers, met name gericht op de sociale, economische en gedragswetenschappen (LISS panel, d.n.b.). Het doel van het LISS data panel is om veranderingen in de levens van mensen en de impact die maatschappelijke gebeurtenissen op hen hebben te meten. De data worden met name verstrekt aan opdrachtgevers en beleidsmakers, maar kan ook worden uitgegeven aan onafhankelijke onderzoekers (Centerdata, d.n.b.).

Het LISS data panel bestaat uit zo'n 5000 Nederlandse huishoudens die uiteindelijk rond de 7500 panelleden vormen. De dataset is geclusterd en wordt gevormd door huishoudens die uit meerdere huishoudleden bestaan. Dit zou gevolgen kunnen hebben voor de onafhankelijkheid van de waarnemingen in dit onderzoek, omdat er een kans bestaat dat leden binnen hetzelfde huishouden dezelfde opvattingen en ervaringen delen. Wel worden de huishoudens die deelnemen aan het LISS panel willekeurig geselecteerd via het populatieregister waar het Centraal Bureau voor de Statistiek toegang tot heeft, waarmee de kans groot is dat de huishoudens een representatieve steekproefpopulatie vormt van de Nederlandse bevolking. Om deze representativiteit verder te waarborgen en uitval van deelnemers te voorkomen, worden deelnemers aan het LISS panel gecompenseerd door middel van een financiële vergoeding voor iedere vragenlijst die zij invullen (LISS panel, d.n.b.). De deelnemers van het LISS panel vertegenwoordigen hun eigen huishouden en vullen de vragenlijsten in op basis van de situatie binnen hun huishouden (LISS panel, d.n.b.). Één lid van een huishouden, met een leeftijd van 16 jaar of ouder, wordt gevraagd om drie maanden lang een keer per maand een aantal vragenlijsten in te vullen die gaan over verschillende thema's, zoals bijvoorbeeld gezondheid, vrijetijdsbesteding, werk en scholing en hun economische situatie

(Centerdata, d.n.b.). De vertegenwoordiger van het huishouden die de vragenlijsten invult, doet dit ook voor de overige leden van het betreffende huishouden. De deelnemers vullen de vragenlijsten online in via een computer. Voor wie dit nodig heeft, voorziet het LISS panel de deelnemers van een computer en WiFi verbinding. Het onderzoek bevat acht verschillende vragenlijsten die betrekking hebben op acht thema's. De vragenlijsten zijn gestructureerd en bestaan voornamelijk uit gesloten vragen of vragen waarbij deelnemers bepaalde financiële inkomsten en uitgaven moeten vermelden, zoals bijvoorbeeld de hoogte van sociale voorzieningen die zij al dan niet ontvangen. Het LISS panel is gericht op onderzoek naar veranderingen over tijd in de antwoorden van de respondenten, dus wordt deze respondenten gevraagd om zo lang mogelijk mee te doen en sommige vragenlijsten ieder jaar opnieuw in te vullen (LISS panel, d.n.b.).

In mijn onderzoek ga ik mij richten op stemgerechtigde Nederlanders. Deze groep omvat alle Nederlanders met een leeftijd van 18 jaar en ouder. Ik heb hiervoor gekozen, omdat men in Nederland vanaf de leeftijd van 18 jaar mag deelnemen aan verkiezingen en deze vorm van conventionele politieke participatie een belangrijk onderdeel vormt van het brede begrip van politieke participatie. Daarnaast zijn een groot deel van de onderzoeken waar ik aan refereer in mijn theoretisch kader ook gericht op 18-plussers en denk ik dat de resultaten van deze doelgroep het best zullen aansluiten bij mijn hypothesen en mijn onderzoeksvraag. Ook inhoudelijk is het goed te beargumenteren waarom het voor mijn onderzoek interessant is om te kijken naar het stemgerechtigde deel van de Nederlandse bevolking. Uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (2019) blijkt namelijk dat de politieke interesse onder jongeren toeneemt zodra zij mogen stemmen. Van de jongeren tussen de 15 en 18 jaar geeft zo'n 32 procent aan geïnteresseerd te zijn in de politiek, terwijl dit percentage bij jongeren tussen de 18 en 22 jaar stijgt tot ruim 40 procent (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2019). Door deze verschillen die kunnen worden toegeschreven aan stemgerechtigdheid, heb ik ervoor gekozen om mijn onderzoek te richten op de stemgerechtigde Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder.

Aangezien ik ervoor heb gekozen om de respondenten die jonger zijn dan 18 jaar niet mee te nemen in mijn onderzoek, levert dit een onderzoekspopulatie op die minder groot is dan in de oorspronkelijke dataset. De oorspronkelijke dataset bestaat uit 12059 respondenten. Nadat ik alleen de respondenten heb geselecteerd met een leeftijd van 18 jaar of ouder blijven er 9660 respondenten over. De dataset bevat daarnaast ook missende waarden, bijvoorbeeld omdat respondenten sommige vragen niet hebben ingevuld. Bij de vragenlijst over politiek en waarden, waarmee ik politieke participatie zal gaan meten, is er sprake van zo'n 14 procent non-respons, wat betekent dat 14 procent van de deelnemers deze vragenlijst niet heeft ingevuld. De respondenten die de vragenlijst wel hebben ingevuld hebben dit bijna allemaal volledig gedaan, wat wil zeggen dat zij ook daadwerkelijk alle vragen hebben beantwoord (Elshout, 2024). Ook bij de andere vragenlijsten is er sprake van non-

respons en daar varieert het aantal respondenten dat de vragenlijsten heeft ingevuld tussen de 70 en 80 procent. De redenen voor non-repons worden niet aangedragen door het LISS data panel.

3.2. Operationalisaties

3.2.1. Conventionele politieke participatie

Bij de onafhankelijke variabele ‘politieke participatie’ die ik wil gaan onderzoeken, maak ik een onderscheid tussen conventionele en onconventionele vormen van politieke participatie. Conventionele politieke participatie ga ik meten aan de hand van vier vragen uit de vragenlijst over politiek en waarden, die gaan over het al dan niet deelnemen aan vormen van conventionele politieke participatie. De eerste drie items bestaan uit één overkoepelende vraag, die luidt: *“Er zijn verschillende manieren om iets politiek aan de orde te stellen of invloed te hebben op politici of de overheid. Wilt u van de volgende mogelijkheden aangeven of u deze in de afgelopen 5 jaar hebt gebruikt?”* Hieruit heb ik de volgende onderdelen gekozen: *“een politieke partij of organisatie ingeschakeld”*, *“meegedaan aan een door de overheid georganiseerde inspraakbijeenkomst, hoorzitting of discussiebijeenkomst”* en *“contact opgenomen met een politicus of ambtenaar”*. Deze vragen konden worden beantwoord met ‘nee’ (0), ‘ja’ (1) en ‘weet ik niet’ (-9). Op deze items heb ik geen hercoderingen toegepast, behalve dat ik de respondenten die ‘weet ik niet’ hebben geantwoord niet mee heb genomen, omdat het mij weinig inhoudelijke informatie biedt en niet bijdraagt aan het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag. Zo blijven er uiteindelijk dummyvariabelen over waarbij 0 ‘geen participatie’ en 1 ‘wel participatie’ betekent.

Een belangrijk onderdeel van conventionele politieke participatie is het stemmen bij verkiezingen. Daarom heb ik uit dezelfde vragenlijst een item meegenomen die gaat over het stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen. Deze vraag luidt: *“Hebt u tijdens de laatste Tweede Kamerverkiezingen op 22 november 2023 gestemd?”* Deze vraag kon worden beantwoord met ‘ja’ (1), ‘nee’ (2) en ‘ik ben niet stemgerechtigd’ (3). De schaal van dit item heb ik aangepast, zodat het niet stemmen bij de verkiezingen de score ‘0’ krijgt en het wel stemmen de score ‘1’. Het antwoord ‘ik ben niet stemgerechtigd’ heb ik verwijderd, omdat degenen die dit geantwoord hebben niet tot de doelpopulatie van mijn onderzoek behoren. Ook hier kon men ‘ik weet het niet’ (-9) antwoorden en deze categorie heb ik ook hier verwijderd.

Om te kunnen concluderen of deze items samen het concept conventionele politieke participatie goed kunnen meten, heb ik gekeken naar de inter-item betrouwbaarheid. Dit meet of de losse items samen consistent hetzelfde concept meten. De consistentie van de items is in dit geval laag (*Cronbach’s alpha* = 0,45). Er is met name weinig onderlinge consistentie tussen het stemmen bij de

Tweede Kamerverkiezingen en de andere vormen van conventionele politieke participatie. De meeste onderlinge betrouwbaarheid is te vinden tussen het inschakelen van een politieke partij of organisatie en het contact opnemen met een politicus of ambtenaar. Toch heb ik ervoor gekozen om al deze items mee te nemen om het concept te meten, omdat deze vormen allemaal inhoudelijk goed passen bij het concept van conventionele politieke participatie en het verwijderen van items zou betekenen dat ik belangrijke onderdelen van deze vorm van participatie niet mee zou nemen. Deze lage onderlinge betrouwbaarheid betekent wel dat het concept in dit onderzoek niet optimaal is gemeten en dat het trekken van een conclusie over conventionele politieke participatie hiermee ook lastiger wordt.

Om de uiteindelijke variabele conventionele politieke participatie tot stand te brengen, heb ik deze vier items samengevoegd door ze bij elkaar op te tellen. Dit geeft een somscore, waarin een hogere score betekent dat iemand aan meer vormen van conventionele politieke participatie deelneemt. Omdat ik conventionele politieke participatie wil weergeven als een binaire variabele, heb ik besloten om de somscore te hercoderen, waarbij 0 'helemaal geen enkele vorm van conventionele politieke participatie' weergeeft, en ik alle scores die hoger zijn dan 0 de score 1 heb toegekend. De score 1 betekent dus een deelname aan minstens één vorm van conventionele politieke participatie.

3.2.2. Onconventionele politieke participatie

De andere vormen van politieke participatie die ik wil onderzoeken zijn onconventioneel. Om dit te kunnen meten gebruik ik wederom vijf items die inhoudelijk goed bij het begrip van onconventionele politieke participatie aansluiten. Deze vijf items zijn allemaal afkomstig uit de vragenlijst over politiek en waarden en zijn subvragen onder de hoofdvraag *“Er zijn verschillende manieren om iets politiek aan de orde te stellen of invloed te hebben op politici of de overheid. Wilt u van de volgende mogelijkheden aangeven of u deze in de afgelopen 5 jaar hebt gebruikt?”* De items die hieronder vallen zijn: *“hulp gevraagd aan radio, televisie of krant”*, *“meegedaan aan een actiegroep”*, *“meegedaan aan een protestactie, protestmars of demonstratie”*, *“via internet, e-mail of sms meegedaan aan een politieke discussie of actie”* en *“iets anders”*. Deze vragen konden worden beantwoord met ‘nee’ (0) en ‘ja’ (1). Dit betekent inhoudelijk dat de mensen die een ‘0’ scoren niet deelnemen aan de vorm van politieke participatie en de mensen die een ‘1’ scoren wel deelnemen. Omdat deze items allemaal hetzelfde aantal categorieën bevatten en deze ook dezelfde scores kennen, heb ik ze niet hoeven hercoderen. Wel heb ik de categorie ‘ik weet het niet’ (-9) verwijderd.

Opvallend is dat deze items samen een lage onderlinge betrouwbaarheid hebben (*Cronbach's alpha* = 0,38). De meeste consistentie is te vinden tussen het meedoen aan een protestactie, protestmars of demonstratie en het meedoen aan een actiegroep. Verder zijn de inter-item correlaties laag tot zeer laag. Ik heb ervoor gekozen om het concept van onconventionele politieke participatie vorm te geven met alleen de participatievormen die zijn gestoeld op het uiten van onvrede. Ik heb daarom het vragen

van hulp aan radio, televisie of krant weggelaten, omdat hieruit weinig duidelijk is over de aard en het motief van participatie. Ook heb ik ervoor gekozen om participatie in de vorm van “*iets anders*” achterwege te laten, omdat ik hieruit niet kan opmaken aan welke vorm van participatie wordt deelgenomen en ik hierover dus geen inhoudelijke conclusies kan trekken.

Mijn uiteindelijke variabele van onconventionele politieke participatie meet ik dus aan de hand van de deelname aan een protestactie, protestmars of demonstratie, het meedoen aan een actiegroep en het meedoen aan een politieke discussie of actie via internet, e-mail of sms. De onderlinge betrouwbaarheid van deze items is hiermee gestegen, maar nog steeds niet heel hoog (*Cronbach's alpha* = 0,52). Er moet dus rekening mee worden gehouden dat ook het concept van onconventionele politieke participatie in dit onderzoek niet optimaal kan worden gemeten.

Om een dummyvariabele te maken van deze items heb ik de items bij elkaar opgeteld en deze nieuwe variabele die de somscore weergeeft hergecodeerd, waardoor ‘0’ weergeeft dat iemand aan geen enkele vorm van onconventionele politieke participatie deelneemt en ‘1’ weergeeft dat iemand aan minstens één vorm van onconventionele politieke participatie deelneemt.

3.2.3. Bestaanszekerheid

Om het concept bestaanszekerheid meetbaar te maken heb ik ervoor gekozen om een stelling te gebruiken uit de vragenlijst van de monitor voor financiële zorgen. De respondenten worden gevraagd in hoeverre zij het eens of oneens zijn met de uitspraak: “*Ik maak me zorgen over...*” De categorieën die ik ga gebruiken gaan over “*...mijn energierekening (bv. gas, elektriciteit)*”, “*...mijn zorgkosten (bv. zorgverzekering, medicijnen, medische behandelingen)*”, “*...mijn huishoudelijke uitgaven (bv. eten, drinken, huisdieren)*” en “*...mijn woonlasten (bv. huur, hypotheek, gemeentelijke belastingen, woonverzekeringen)*”. Deze stellingen konden worden beantwoord met een 7-puntsschaal, die loopt van ‘helemaal mee oneens’ (1) tot ‘helemaal eens’ (7). Dit betekent dus dat respondenten die hoger scoren op deze items meer zorgen ervaren over bepaalde kosten en uitgaven en hierdoor dus minder bestaanszekerheid ervaren. Echter wil ik dat een hogere score op deze items juist meer bestaanszekerheid weergeeft en dus heb ik bij deze items de schaal omgedraaid. Dat wil zeggen dat ik de respondenten die de score ‘1’ hebben ingevuld in de vragenlijst nu de score ‘7’ toegekend hebben gekregen. Uiteindelijk heb ik de items als volgt hergecodeerd: 1 wordt 7, 2 wordt 6, 3 wordt 5, 4 blijft 4, 5 wordt 3, 6 wordt 2 en 7 wordt 1. Met deze wijziging betekent een hogere score op de stellingen dat iemand zich minder zorgen maakt over kosten en uitgaven en daarmee dus meer bestaanszekerheid ervaart. De onderlinge betrouwbaarheid van de verschillende stellingen over de ervaren zorgen wat betreft kosten en uitgaven is hoog (*Cronbach's alpha* = 0,92). Daarom heb ik ervoor gekozen om al deze items mee te nemen om het concept van bestaanszekerheid te vangen.

Om een enkele variabele te creëren die de ervaren bestaanszekerheid weergeeft, heb ik een nieuwe variabele gemaakt die het gemiddelde van de vijf items weergeeft. Dit heb ik gedaan door de scores van de items bij elkaar op te tellen en dit te delen door het aantal items. Met dit gemiddelde wordt dus weergegeven in hoeverre een respondent gemiddeld bestaanszekerheid ervaart over zijn of haar energiekosten, zorgkosten, woonlasten en huishoudelijke uitgaven.

3.2.4. Politiek vertrouwen

Het concept politiek vertrouwen kan met een enkele vraag uit de vragenlijst over politiek en waarden vrij direct worden gemeten. De respondenten krijgen hier namelijk de vraag: *“Kunt u op een schaal van 0 tot 10 aangeven hoeveel vertrouwen u persoonlijk hebt in elk van de volgende organisaties?”* De organisaties die onder de politiek vallen en ik daarom meeneem in mijn onderzoek zijn *“de Nederlandse regering”*, *“het Nederlands parlement”*, *“politici”* en *“politieke partijen”*. Zoals in de vraag al is vermeld konden de respondenten hun vertrouwen in de politiek een score van 1 tot en met 10 toekennen, waarbij 1 ‘helemaal geen vertrouwen’ aanduidt en 10 ‘volledig vertrouwen’. Daarnaast was er wederom de mogelijkheid om ‘ik weet het niet’ (-9) te antwoorden, maar deze categorie heb ik verwijderd. Verder heb ik geen hercoderingen uitgevoerd, omdat de schaal van deze items gelijkloopt en een hogere score een hoger politiek vertrouwen betekent. De onderlinge betrouwbaarheid van deze items is hoog (*Cronbach’s alpha* = 0,96), wat betekent dat deze items samen goed in staat zijn om hetzelfde concept kunnen meten. Ik heb daarom besloten om deze items samen te voegen, ook omdat het vertrouwen in de actoren waar de items uit bestaan inhoudelijk goed aansluiten op het concept van politiek vertrouwen.

Deze items heb ik samengevoegd tot één variabele door de items bij elkaar op te tellen en hiervan de gemiddelde score te berekenen. Dit geeft een continue variabele die aangeeft hoeveel vertrouwen men gemiddeld heeft in de regering, het parlement, politici en politieke partijen.

3.2.5. Leeftijd

De controlevariabele leeftijd is in de dataset van het LISS panel in meerdere vormen weergegeven. Ik heb ervoor gekozen om de leeftijd als continue variabele te gebruiken, waarin de score de leeftijd van de respondent in jaren weergeeft. Bij deze variabele heb ik geen hercoderingen toegepast.

3.2.6. Geslacht

Het geslacht van de respondenten in de dataset is weergegeven als een categorische variabelen met drie categorieën, namelijk ‘man’ (1), ‘vrouw’ (2) en ‘anders’ (3). In deze onderzoekspopulatie zijn er maar weinig mensen die ‘anders’ hebben aangegeven bij geslacht. Daarnaast voegt deze categorie inhoudelijk weinig toe aan mijn onderzoek, omdat ik zal kijken naar de verschillen tussen mannen en vrouwen. Daarom heb ik ervoor gekozen om deze categorie te verwijderen. Na hercodering blijft er een dummyvariabele over met de twee categorieën ‘man’ (0) en ‘vrouw’ (1).

3.2.7. Opleidingsniveau

Ten slotte controleer ik in mijn analyse voor het opleidingsniveau van de respondenten. Het opleidingsniveau werd in de dataset op drie manieren weergegeven; opleidingsniveau zonder diploma, opleidingsniveau met diploma en opleidingsniveau in CBS-categorieën. Ik heb ervoor gekozen om gebruik te maken van het hoogste opleidingsniveau met diploma, omdat dit een duidelijk beeld geeft van het werk-en denkniveau van de respondenten. Daarnaast bevat deze variabele een categorie die de variabele van het niveau in CBS-categorieën niet bevat, namelijk het nog niet afgerond hebben van onderwijs. De oorspronkelijke categorieën van het opleidingsniveau met diploma zijn: ‘basisonderwijs’ (1), ‘vmbo’ (2), ‘havo/vwo’ (3), ‘mbo’ (4), ‘hbo’ (5), ‘wo’ (6), ‘anders’ (7), ‘(nog) geen onderwijs afgerond’ (8) en ‘volgt nog geen onderwijs’ (9). Hiervan heb ik de categorie ‘anders’ en ‘volgt nog geen onderwijs’ verwijderd. Ten eerste omdat de categorie ‘anders’ niet duidelijk maakt of er sprake is van een respondent die hoog- of laagopgeleid is, terwijl ik dit onderscheid in mijn onderzoek wel wil maken. Daarnaast hebben de respondenten die vallen onder de categorie ‘volgt nog geen onderwijs’ waarschijnlijk nog geen basisschoolleeftijd bereikt en vallen ze daarom niet onder de doelgroep die ik wil onderzoeken.

Het hercoderen van deze variabelen levert de volgende categorieën op: ‘(nog) geen onderwijs afgerond’ (0) ‘basisonderwijs’ (1), vmbo (2), ‘havo/vwo’ (3), ‘mbo’ (4), ‘hbo’ (5), ‘wo’ (6). Bij deze variabele betekent een hogere score op opleidingsniveau dus dat de respondent een opleiding heeft afgerond die hoger gewaardeerd is.

3.3. Analyse-opzet

Ik heb mijn hypotheses getoetst met behulp van een logistische regressieanalyse. Naar aanleiding van de assumptiecontrole ben ik tot de conclusie gekomen dat het aantal mensen in deze onderzoekspopulatie dat politiek participeert zeer scheef is verdeeld. Daarom heb ik ervoor gekozen om logistische regressieanalyses uit te voeren. Ik heb twee analyses uitgevoerd die de invloed van de

ervaren bestaanszekerheid op zowel conventionele als onconventionele politieke participatie heeft getoetst. Daarnaast heb ik gekeken of er sprake is van een mediatie-effect van politiek vertrouwen op het verband tussen de ervaren bestaanszekerheid en beide vormen van politieke participatie. Ook heb ik gecontroleerd of er persoonskenmerken zijn die invloed hebben gehad op de analyse. De variabelen waarvoor ik heb gecontroleerd zijn de leeftijd van de respondenten, hun opleidingsniveau en hun geslacht.

Voordat ik de logistische regressieanalyses heb uitgevoerd, heb ik stilgestaan bij de univariate en bivariate statistieken van zowel de verklarende als de te verklaren variabelen. Hierbij heb ik gekeken naar de frequentieverdelingen van alle variabelen en of er hierin opvallende zaken naar voren zijn gekomen, zoals bijvoorbeeld overrepresentatie van bepaalde leeftijdsgroepen of opleidingsniveaus binnen mijn steekproef. Daarnaast heb ik door middel van een bivariate analyse gekeken naar de onderlinge samenhang van de variabelen en heb ik conclusies kunnen trekken over de samenhang van de controlevariabelen met de variabelen die ik wil gaan onderzoeken en over eventuele (problematische) samenhang tussen de verklarende variabelen bestaanszekerheid en politiek vertrouwen.

Vervolgens heb ik mijn hypothesen onderzocht aan de hand van een logistische regressieanalyse. Ik heb ervoor gekozen om een multipel regressiemodel op te stellen, waarmee ik een hiërarchische schatting doe van het effect van de verklarende variabelen bestaanszekerheid, politiek vertrouwen en de controlevariabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau op zowel conventionele als onconventionele politieke participatie. Ik heb hierbij gebruik gemaakt van vier modellen. In het eerste model heb ik de invloed van de controlevariabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau geschat op de twee vormen van politieke participatie. In het tweede model heb ik de verklarende variabele van mijn hoofdverband toegevoegd, namelijk de ervaren bestaanszekerheid. Vervolgens heb ik in het derde model de relatie onderzocht tussen politiek vertrouwen en bestaanszekerheid. Omdat ik politiek vertrouwen heb geoperationaliseerd als een continue variabele, was het niet mogelijk om hier een logistische regressie mee uit te voeren. Daarom heb ik voor het derde model de assumpties van een lineaire regressie gecontroleerd en deze analyse vervolgens uitgevoerd. Ten slotte heb ik in mijn vierde model de mogelijk mediërende variabele van politiek vertrouwen toegevoegd aan het logistische regressiemodel. Hiermee heb ik een compleet model tot stand gebracht waarin alle mogelijke invloeden op politieke participatie zijn weergegeven die ik in mijn conceptuele model heb meegenomen.

Daarnaast heb ik voor modellen 1,2 en 4 de assumpties van een logistische regressie gecontroleerd en heb ik gekeken naar de invloed van eventuele uitbijters in mijn dataset. Dit betekent dat ik heb gekeken naar multicollineariteit, dus de onderlinge correlatie tussen de verklarende variabelen, door een conclusie te trekken over de VIF-scores. Ook heb ik gekeken of de dataverzameling van het LISS panel heeft geleid tot een dataset die bestaat uit onafhankelijke waarnemingen en of er sprake is van een willekeurig getrokken steekproef. Ten slotte heb ik gekeken

of er zeer afwijkende waarden voorkomen in mijn dataset die invloed uitoefenen op de resultaten van mijn analyse. Mocht er sprake zijn van extreem afwijkende gevallen die mogelijk invloed hebben op de conclusies die ik trek over de regressieanalyse, dan heb ik deze waarden verwijderd uit het databestand en de regressieanalyse opnieuw uitgevoerd. Grote verschillen tussen deze analyse en de analyse met afwijkende waarden heb ik uitgelicht.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk bespreek ik de resultaten van mijn onderzoek. Dit doe ik door de beschrijvende statistieken van de variabelen in mijn analyse te inspecteren. Deze bestaan uit een beschrijving van de frequentieverdelingen en een overzicht van de onderlinge verbanden tussen de variabelen. Vervolgens bespreek ik de modelevaluatie, waarbij ik inga op de modelfit, de modelassumpties en de invloed van uitbijters en missende waarden. Ten slotte toets ik mijn hypothesen en trek ik met behulp van de analyses een conclusie over deze resultaten.

4.1. Beschrijvende statistieken

4.1.1 Univariante statistieken

In tabel 1 zijn de verdelingen weergegeven van de variabelen die ik heb gebruikt om mijn hypothesen te onderzoeken. Hier vallen een aantal verdelingen op die wellicht invloed hebben op de resultaten van mijn analyse. Zo zijn de verdelingen van het aantal mensen in mijn steekproef dat op conventionele of onconventionele manieren politiek participeert zeer opmerkelijk. Het aantal mensen dat in deze steekproef aangeeft op een conventionele manier te participeren in de politiek is heel hoog (*93,2% wel participatie*). Dit is vooral te wijten aan het stemgedrag; ruim 90 procent van de respondenten geeft aan gestemd te hebben tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2023. Dit percentage ligt veel hoger dan het landelijke opkomstpercentage van 77,8 procent van dat jaar (D'Agostino et al., 2024). Aan de andere kant is het aantal respondenten dat heeft aangegeven op een onconventionele manier te hebben deelgenomen aan het politieke proces erg laag. 10 procent van de deelnemers participeert op een onconventionele manier (*10,1% wel participatie*) en dan gaat het vooral om het inschakelen van de radio, televisie of krant. Op populatieniveau ligt de deelname aan onconventionele politieke activiteiten juist veel hoger: 31 procent van de Nederlanders geeft aan te hebben deelgenomen aan een onconventionele activiteit. De meeste mensen binnen deze groep neemt deel aan een handtekeningactie of petitie (D'Agostino et al., 2024). Voor mijn onderzoek naar onconventionele politieke participatie betekent dit dat er weinig informatie beschikbaar is over de respondenten die wel onconventioneel participeren, wat het vinden van een significant effect erg lastig maakt. In dit onderzoek moet er dus rekening worden gehouden met het feit dat de respondenten in deze steekproef veelal op conventionele manieren politiek participeren en dat er onvoldoende informatie beschikbaar is om onconventionele politieke participatie te schatten.

Op het gebied van bestaanszekerheid wordt er in mijn steekproef opvallend hoog gescoord (*gemiddelde = 5,18*). Dit houdt in dat veel respondenten zich weinig zorgen maken over hun financiële situatie en huishoudelijke uitgaven. Dit gegeven zou inhoudelijk kunnen verklaren waarom er veel

mensen op conventionele manieren politiek participeren en juist weinig op onconventionele manieren. Aan de andere kant bestaat er de mogelijkheid dat er bij deze vragen sprake is geweest van sociale wenselijkheid. Vragen over financiën en geldzorgen kunnen voor sommige mensen gevoelig liggen, waardoor zij wellicht hun ervaren bestaanszekerheid hoger hebben becijferd dan dat zij daadwerkelijk ervaren. De gevoeligheid van deze vragen over geld zou ook een verklaring kunnen zijn voor het feit dat deze variabele veel missende waarden heeft.

Verder hebben de respondenten in deze steekproef gemiddeld een laag politiek vertrouwen (*gemiddelde*= 4,65). Op een schaal van 0 tot en met 10 geven de deelnemers aan dit onderzoek op het gebied van vertrouwen dus gemiddeld een onvoldoende aan de regering, het parlement, politici en politieke partijen in Nederland. Aan de verdeling is te zien dat de meeste respondenten hun vertrouwen in de politiek becijferen met een 6, maar dat er opvallend veel mensen zijn die hun vertrouwen in de politiek een onvoldoende geven. Ook is de mate van vertrouwen nog enigszins afhankelijk van de politieke organisatie. Het gemiddelde vertrouwen in de regering (*gemiddelde*= 4,702) en het parlement (*gemiddelde*= 4,953) ligt iets hoger dan het vertrouwen in politici (*gemiddelde*= 4,393) en politieke partijen (*gemiddelde*= 4,324).

De demografische kenmerken van mijn steekproefpopulatie komen redelijk overeen met de Nederlandse populatie. De gemiddelde leeftijd van de respondenten ligt redelijk hoog (*gemiddelde*= 57,41), maar de frequentieverdeling van de leeftijd van de respondenten laat zien dat deze leeftijdsgroep niet zwaar wordt over gerepresenteerd in de steekproefpopulatie. Het aantal jongeren en werkenden die hebben deelgenomen aan het LISS-panel ligt niet heel veel lager en de verdeling komt redelijk goed overeen met de leeftijdsopbouw van de Nederlandse bevolking (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2025). Ook de verdeling van het opleidingsniveau in mijn steekproef komt overeen met het onderwijsniveau van de Nederlandse bevolking. Het gemiddelde opleidingsniveau van de respondenten komt neer op een afgeronde mbo-opleiding (*gemiddelde*= 4,02), en er zijn relatief veel respondenten die een hbo- of wo-opleiding hebben afgerond. Zo'n 41 procent van de respondenten heeft een hbo-of wo-opleiding afgerond en dit komt overeen met het landelijke percentage van 36 procent (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024). De man-vrouwverdeling in deze steekproef is vrijwel gelijk (*man*= 51,0%; *vrouw*= 49,0%).

Tabel 1: Beschrijving van de in de analyse opgenomen variabelen: gemiddelde (standaarddeviatie), minimum-en maximumwaarden en totaal aantal respondenten

Variabele	Gemiddelde (standaarddeviatie) ^a	Minimum	Maximum	N totaal
Conventionele politieke participatie	6,8% geen participatie 93,2% wel participatie	0	1	1421
Onconventionele politieke participatie	89,9% geen participatie 10,1% wel participatie	0	1	1421
Bestaanszekerheid	5,18 (1,57)	1	7	1421
Politiek vertrouwen	4,65 (2,02)	0	9	1421
Leeftijd	57,41 (16,87)	18	94	1421
Opleidingsniveau	4,02 (1,37)	0	6	1421
Geslacht	51,0% man 49,0% vrouw	0	1	1421

^aBij binaire variabelen is de frequentieverdeling vermeld in percentages

4.1.2. Bivariate statistieken

Naast de verdelingen van de variabelen heb ik gekeken naar de onderlinge verbanden van de variabelen in het model. Een overzicht van deze correlaties is weergegeven in tabel 2. In mijn hypothesen heb ik voorspeld dat er sprake is van een verband tussen bestaanszekerheid en zowel conventionele als onconventionele politieke participatie. Een relatie tussen conventionele politieke participatie en bestaanszekerheid wordt ondersteund met een significante, maar een redelijk zwakke correlatie ($r = 0,08$; $p < 0,01$). Dit betekent dat degenen met een gemiddeld hogere bestaanszekerheid ook iets vaker aangeven op conventionele manieren politiek te participeren. Echter is er geen sprake van een significante relatie tussen bestaanszekerheid en onconventionele vormen van politieke participatie ($r = -0,03$; $p = 0,33$). Er is sprake van een zeer zwakke negatieve correlatie, wat betekent dat de bestaanszekerheid die iemand ervaart geen indicatie geeft of zij ook op onconventionele manieren politiek participeren. Het feit dat er geen sprake is van een duidelijke relatie tussen bestaanszekerheid en onconventionele politieke participatie zou kunnen duiden op de eerdergenoemde verklaring dat er sprake is van te weinig statistische meetkracht om een verband te constateren tussen onconventionele politieke participatie en de verklarende variabelen. Dit blijkt ook uit tabel 2, waarin te zien is dat onconventionele politieke participatie geen of zeer zwak verband houdt met leeftijd ($r = -0,03$; $p = 0,21$) en geslacht ($r = 0,00$; $p = 0,93$).

Daarnaast was mijn verwachting dat er een relatie bestaat tussen de ervaren bestaanszekerheid en de mate van politiek vertrouwen. Dit wordt door een significante correlatie tussen deze variabelen onderschreven ($r = 0,16$; $p < 0,01$). Ook hier is er geen sprake van een sterke correlatie, maar er is dus wel enige onderlinge samenhang. Verder is er een significant verband waar te nemen tussen het gemiddelde politiek vertrouwen en de deelname aan conventionele vormen van politieke participatie ($r = 0,11$; $p < 0,01$). Respondenten die gemiddeld meer vertrouwen hebben in de politiek participeren dus ook vaker op conventionele manieren. Hoeveel vertrouwen men heeft in de politiek vertoont

echter nauwelijks samenhang met hun deelname aan onconventionele politieke activiteiten ($r = 0,03$; $p = 0,31$).

Er zijn ook een aantal andere opmerkelijke relaties waar te nemen. Zo is te zien dat conventionele politieke participatie een significante relatie vertoont met alle verklarende variabelen behalve het geslacht van de respondenten. Dit zou kunnen worden verklaard door het feit dat het aantal mensen dat aangeeft conventioneel te hebben geparticipeerd erg hoog is en hierdoor een verband met de andere variabelen voor de hand ligt. Daarnaast lijkt het geslacht van de respondenten weinig tot zelfs helemaal geen samenhang te vertonen met politiek vertrouwen ($r = -0,01$; $p = 0,65$). Ook is er geen onderlinge samenhang tussen geslacht en zowel conventionele ($\chi^2 = 2,48$; $p = 0,12$) als onconventionele politieke participatie ($\chi^2 = 0,01$; $p = 0,93$). Dit betekent dat het verschil in politieke participatie tussen mannen en vrouwen dus verwaarloosbaar is. Aan de andere kant hangt het opleidingsniveau van mijn steekproefpopulatie wel samen met hun politieke participatie; hogeropgeleiden nemen vaker deel aan zowel conventionele ($r = 0,10$; $p < 0,01$) als onconventionele ($r = 0,12$; $p < 0,01$) vormen van politieke participatie. Nog sterker hangt het opleidingsniveau samen met politiek vertrouwen, wat blijkt uit een matig sterke positieve correlatie ($r = 0,24$; $p < 0,01$). Hogeropgeleiden in deze steekproef hebben dus gemiddeld meer vertrouwen in de politiek. Ook jongere mensen in deze steekproef hebben gemiddeld een hoger politiek vertrouwen ($r = -0,09$; $p < 0,01$). Echter nemen jongere respondenten minder deel aan conventionele vormen van politieke participatie ($r = 0,13$; $p < 0,01$).

Deze correlaties schetsen het beeld dat de in de analyse opgenomen variabelen geen sterke, en soms vrijwel geen, onderlinge verbanden vertonen. Dit kan erop wijzen dat bestaanszekerheid en politiek vertrouwen geen sterke voorspellers zijn om conventionele en onconventionele politieke participatie te schatten.

Tabel 2: Overzicht van correlaties van alle variabelen die zijn opgenomen in de analyse

	Conventionele politieke participatie	Onconventionele politieke participatie	Bestaanszekerheid	Politiek vertrouwen	Leeftijd	Opleidingsniveau	Geslacht
Conventionele politieke participatie	-						
Onconventionele politieke participatie	0,05 ^b	-					
Bestaanszekerheid	0,08** ^a	-0,03 ^a	-				
Politiek vertrouwen	0,11** ^a	0,03 ^a	0,16** ^a	-			
Leeftijd	0,13** ^a	-0,03 ^a	0,05 ^a	-0,09** ^a	-		
Opleidingsniveau	0,10** ^a	0,12** ^a	0,08** ^a	0,24** ^a	-0,24** ^a	-	
Geslacht	-0,04 ^b	0,00 ^b	-0,06** ^a	-0,01 ^a	-0,08** ^a	-0,05** ^a	-

*Significant bij $P < 0,05$; **Significant bij $P < 0,01$; $N = 1421$.

^aCorrelatie met tweezijdige t -toets; ^bCorrelatie met Chi-Kwadraattoets

4.2. Modevaluatie

Voorafgaand aan het bespreken van de resultaten, kijk ik in hoeverre de vier modellen die ik wil analyseren een goed beeld geven van de daadwerkelijke observaties uit de data. Dit heb ik gecontroleerd door een aantal toetsen te bestuderen die een indicatie kunnen geven van de modelfit. Daarnaast heb ik voor het model van de relatie tussen bestaanszekerheid en politieke participatie de assumpties voor logistische regressie gecontroleerd. Voor het mediatie effect van politiek vertrouwen heb ik een model geanalyseerd die de invloed van bestaanszekerheid op politiek vertrouwen weergeeft. Dit model heb ik geschat met een lineaire regressie en daarom heb ik hiervoor de bijbehorende assumpties gecontroleerd. Ten slotte ben ik nagegaan of mijn modellen afwijkende cases of missende waarden bevatten en of deze veel invloed hebben op mijn resultaten. Omdat ik twee onderzoeksmodellen hanteer zal ik beide toelichten in de modevaluatie.

4.2.1 Modelfit

Om te controleren of mijn onderzoeksmodellen goed bij de observaties passen, heb ik verschillende toetsen gebruikt. De deviancetoets en de chi-kwadraattoets in tabel 3 en 4 bieden inzicht in hoeverre de modellen een goede voorspelling doen van de data en of deze voorspelling beter wordt na het toevoegen van bestaanszekerheid en politiek vertrouwen aan het model. Voor de analyse met conventionele politieke participatie als afhankelijke variabele is in tabel 3 te zien dat de ervaren bestaanszekerheid significant bijdraagt aan een betere voorspelling van de data en dat deze verbetering ook redelijk groot is ten opzichte van het model met alleen de controlevariabelen (χ^2 model 2 = 6,26; $p = 0,01$). Het toevoegen van politiek vertrouwen aan het model levert een nog grotere bijdrage aan de voorspelkracht van het model (χ^2 model 4 = 11,34; $p < 0,01$). Dit betekent dat zowel de ervaren bestaanszekerheid als het politiek vertrouwen bijdragen aan de verklaringskracht van het model voor conventionele politieke participatie. Het volledige model met de controlevariabelen, bestaanszekerheid en politiek vertrouwen lijkt een goede voorspelling te kunnen geven van de geobserveerde waarden. De geobserveerde waarden komen namelijk redelijk goed overeen met de voorspelde waarden uit het model (χ^2 model 4 = 8,81; $p = 0,36$). Ik voorzie dus weinig problemen als het gaat om de fit van het model die conventionele politieke participatie voorspelt.

Bij het model van onconventionele politieke participatie is de voorspelkracht van bestaanszekerheid en politiek vertrouwen veel minder groot. In tabel 4 is te zien dat bestaanszekerheid weinig bijdraagt aan de voorspelling van onconventionele politieke participatie (χ^2 model 2 = 1,98; $p = 0,16$) en na het toevoegen van politiek vertrouwen is er zelfs vrijwel geen verbetering te zien (χ^2 model 4 = 0,01; $p = 0,93$). Dit betekent dat politiek vertrouwen weinig betekenisvol is in de voorspelling van onconventionele politieke participatie. Ook geeft het volledige model met beide verklarende variabelen een indicatie dat het model niet heel goed bij de data past (χ^2 model 4 = 12,20;

$p = 0,14$). Daarom is het belangrijk om er rekening mee te houden dat bestaanszekerheid en politiek vertrouwen niet goed in staat zijn om in dit model onconventionele politieke participatie te voorspellen.

4.2.2 Modelassumpties

Logistische regressieanalyse: politieke participatie

Om een conclusie te kunnen trekken over de invloed van bestaanszekerheid en politiek vertrouwen op conventionele en onconventionele politieke participatie, heb ik een logistische regressieanalyse uitgevoerd. Deze analyse moet aan een aantal assumpties voldoen om een betrouwbare conclusie te kunnen trekken over de observaties. Ten eerste moet er bij de verzameling van de gegevens door het LISS panel sprake zijn van onafhankelijke waarnemingen. Dit betekent bijvoorbeeld dat er geen herhalingen van metingen van een respondent in dezelfde dataset mogen voorkomen. Dat is bij deze dataset niet het geval: de verzamelde gegevens vormen een momentopname van de respondenten. Wat wel problematisch kan zijn voor deze assumptie is het feit dat het LISS panel een onderzoek is naar huishoudens. In dit onderzoek vult één vertegenwoordiger van een huishouden de vragenlijsten in en diegene doet dit ook voor de andere leden van hetzelfde huishouden. Deze dataset bestaat dus uit gegevens van meerdere leden uit hetzelfde huishouden, wat betekent dat er geen sprake is van onafhankelijke waarnemingen. De kans dat leden uit hetzelfde huishouden overeenkomende antwoorden geven op de vragen in het onderzoek is groter dan wanneer de respondenten niet aan elkaar zijn gerelateerd. Om toch aan deze assumptie te kunnen voldoen heb ik naast de analyse van de initiële steekproef met alle huishoudleden ook een analyse uitgevoerd met een databestand waarin van ieder huishouden één persoon willekeurig is geselecteerd. De beschrijvende statistieken, correlaties en de regressieanalyses met dit databestand zijn te vinden in bijlage 3. Hieruit blijken enige verschillen in de resultaten in vergelijking met mijn initiële steekproefpopulatie. Toch heb ik ervoor gekozen om gebruik te maken van mijn initiële steekproefpopulatie met alle huishoudleden. De verdeling van het aantal mensen dat op conventionele manieren politieke participeert is in de steekproef met de willekeurig geselecteerde huishoudleden namelijk nog schever dan in mijn initiële steekproef. 94 procent van deze respondenten neemt deel aan een of meer conventionele vormen van politieke participatie tegenover 6 procent die niet op deze manier participeren. Dit kan leiden tot een nog grotere overschatting van de resultaten en dus een onbetrouwbare conclusie. Daarnaast zijn de standaardfouten bij de metingen met de willekeurig geselecteerde huishoudleden groter en zijn er meer afwijkende waarden te vinden in deze steekproef. Daarom heb ik ervoor gekozen om gebruik te maken van de steekproefpopulatie die alle huishoudleden bevat. Desondanks zal ik er wel rekening mee moeten houden dat er sprake is van een zekere groepsstructuur in mijn steekproef en dat de resultaten van de huishoudleden onderling van elkaar afhankelijk kunnen zijn.

Naast de assumptie van onafhankelijke waarnemingen moet de logistische regressieanalyse geen verklarende variabelen bevatten met een te grote onderlinge samenhang. Dit houdt in dat er geen sprake is van een te grote onderlinge samenhang tussen bestaanszekerheid en politiek vertrouwen. Echter is mijn verwachting dat bestaanszekerheid en politiek vertrouwen juist wel met elkaar samenhangen, omdat zij samen politieke participatie voorspellen middels een mediatie. Een grote onderlinge samenhang zal daarom geen probleem vormen in mijn analyse.

Lineaire regressieanalyse: politiek vertrouwen

Het effect van bestaanszekerheid op de twee vormen van politieke participatie via politiek vertrouwen heb ik deels geanalyseerd met een lineaire regressie, omdat politiek vertrouwen in mijn analyse is vormgegeven als een continue variabele. Met deze lineaire regressieanalyse heb ik het effect van bestaanszekerheid op politiek vertrouwen onderzocht. De assumpties waaraan deze analyse moet voldoen om het model goed te schatten zijn, naast onafhankelijke waarnemingen, normaliteit, homoscedasticiteit en lineariteit. In bijlage 3 heb ik deze assumpties gecontroleerd en grafisch weergegeven. Hieruit concludeer ik dat er redelijk aan deze assumpties wordt voldaan. Hoewel de data niet helemaal normaal verdeeld is, is er wel sprake van een gelijke spreiding van de residuen en een lineair verband tussen de verklarende variabelen bestaanszekerheid, geslacht, leeftijd en opleidingsniveau en politiek vertrouwen. Met deze resultaten kan ik concluderen dat de voorspellingen van de lineaire regressieanalyse redelijk betrouwbaar zullen zijn.

4.2.3. Uitbijters en missende waarden

In het model van zowel conventionele als onconventionele politieke participatie heb ik onderzocht of er bepaalde respondenten zijn die zeer afwijkende waarden aannemen. Het spreidingsdiagram in bijlage 3 laat zien dat er veel cases zijn die sterk afwijken van de steekproefpopulatie en dus mogelijk invloed uitoefenen op de resultaten. Omdat het gaat om zoveel respondenten met afwijkende scores heb ik ervoor gekozen om aan de hand van een visuele inspectie van deze uitbijters een minder streng criterium te hanteren om deze cases uit de dataset te filteren. Uiteindelijk heb ik 40 respondenten uit het databestand gehaald. Opvallend aan deze respondenten is dat een groot deel van hen heel laag scoort op politiek vertrouwen; veertien van deze respondenten scoort een 0 op politiek vertrouwen. Daarnaast geven twaalf van deze respondenten aan helemaal geen bestaanszekerheid te ervaren, terwijl de gemiddelde ervaren bestaanszekerheid van deze steekproefpopulatie juist heel hoog is (*gemiddelde* = 5,18). Verder zullen hun resultaten ook afwijkend zijn doordat hun opleidingsniveau laag ligt vergeleken met het steekproefgemiddelde; acht respondenten hebben alleen het basisonderwijs afgerond en tien respondenten hebben nog helemaal geen opleiding afgerond. Na het verwijderen van deze respondenten uit het databestand heb ik de

analyses opnieuw uitgevoerd. Dit heeft geleid tot enige veranderingen in mijn resultaten en andere effectgroottes. Daarom zal ik over de analyses zonder uitbijters een conclusie trekken.

Ook zijn er in deze dataset voor de meeste variabelen een aantal missende waarden. Dit kan verschillende redenen hebben. Bepaalde vragen kunnen door een respondent per ongeluk niet zijn ingevuld, waardoor er gegevens ontbreken. Maar het kan ook voorkomen dat een respondent een vraag niet heeft beantwoord met een bepaalde reden. Bijvoorbeeld wanneer een vraag gevoelig ligt voor een respondent of wanneer een vraag niet van toepassing is op die persoon. Van de in totaal 12059 respondenten, is mijn uiteindelijke steekproef zonder ontbrekende gegevens en afwijkende waarden weergegeven in tabel 1. In bijlage 1 staat een overzicht met de oorspronkelijke variabelen. Hier is vooral het grote aantal ontbrekende gegevens bij de ervaren bestaanszekerheid opvallend. Eerder noemde ik al dat vragen over geld en financiën gevoelig kunnen zijn en dat dit dus een reden kan zijn geweest voor respondenten om hier geen antwoord te noteren. Na het verwijderen van ontbrekende waarden en zeer afwijkende gegevens in mijn dataset ik een steekproef overgehouden met 1421 respondenten. Dit is vergeleken met het uitgangspunt van 12059 respondenten een kleinere steekproef en daarom is voorzichtigheid noodzakelijk bij het trekken van een conclusie over de resultaten van dit onderzoek. Veel missende waarden kunnen namelijk hebben geleid tot een minder representatieve steekproef en een vertekening van de resultaten.

4.3. Hypothesetoetsing

In tabel 3 en 4 worden de resultaten weergegeven van de analyses die ik heb uitgevoerd om conventionele en onconventionele politieke participatie te voorspellen. Tabel 3 toont de analyses met betrekking tot de ervaren bestaanszekerheid van de respondenten en wat dit betekent voor hun deelname aan conventionele vormen van politieke participatie. De hypothese hierover luidde:

Hypothese 1: Naarmate men meer bestaanszekerheid ervaart, neemt men vaker deel aan conventionele vormen van politieke participatie.

Deze hypothese wordt door de resultaten ondersteund. In tabel 3 is namelijk te zien dat de ervaren bestaanszekerheid wel degelijk invloed heeft op het deelnemen aan conventionele vormen van politieke participatie. Een persoon in deze steekproef met een gemiddelde leeftijd van 57 jaar oud en een afgeronde mbo-opleiding, heeft 94,5 procent kans op het deelnemen aan een of meerdere vormen van conventionele politieke participatie wanneer diegene een lage mate van bestaanszekerheid ervaart, dus bij een score van 3 ($p = 0,945$). Wanneer deze persoon een redelijk hoge mate van bestaanszekerheid zou ervaren en dit met een score van 6 zou waarderen, neemt deze kans met ongeveer twee procent toe ($p = 0,966$). Dit is een significant effect en betekent dat wanneer de ervaren bestaanszekerheid van iemand toeneemt, de kans groter is dat diegene deelneemt aan minstens één conventionele vorm van politieke participatie, bijvoorbeeld door te gaan stemmen bij verkiezingen ($b = 0,17$; $p = 0,01$). Hierbij moet echter wel een belangrijke kanttekening worden geplaatst. Het aantal respondenten dat in deze steekproef aangeeft op een conventionele manier te participeren is namelijk erg groot (93,9%) en dit kan hebben geleid tot een vertekening van de resultaten. Omdat er maar weinig mensen zijn die hebben aangegeven niet conventioneel te participeren is er weinig informatie beschikbaar over deze groep, wat kan hebben geleid tot een overschatting van de resultaten. Dat wil zeggen dat verschillen in bestaanszekerheid tussen mensen die niet op conventionele manieren participeren sneller leiden tot een significant verband die wellicht niet betrouwbaar is door het kleine aantal mensen waarover deze analyse is uitgevoerd.

Ditzelfde probleem doet zich voor bij de analyse over onconventionele politieke participatie. Hier is juist sprake van een hele kleine groep mensen die wel aan minstens één vorm van onconventionele politieke participatie deelneemt (10,1%). Dit betekent dat er over deze kleine groep weinig informatie beschikbaar is en dat dit meegewogen moet worden bij het trekken van een conclusie. Toch ben ik benieuwd of het ervaren van meer bestaanszekerheid ervoor zorgt dat men minder onconventioneel participeert. De hypothese hierover luidde:

Hypothese 2: Naarmate men minder bestaanszekerheid ervaart, neemt men vaker deel aan onconventionele vormen van politieke participatie.

Voor deze hypothese kan geen ondersteuning worden gevonden. In model 2 van tabel 4 is te zien dat de richting van het effect van bestaanszekerheid negatief is, wat zou suggereren dat wanneer iemand meer bestaanszekerheid ervaart, zij minder onconventioneel participeren. Echter is dit een heel klein effect en niet significant ($b = -0,08$; $p = 0,16$). De kans dat iemand op onconventionele manieren participeert, wanneer diegene een lage mate van bestaanszekerheid ervaart is klein; een man met de gemiddelde leeftijd uit deze steekproef zou een kans van ongeveer tien procent hebben om onconventioneel te participeren wanneer hij een 3 scoort op bestaanszekerheid ($p = 0,106$). Wanneer hij een redelijk hoge mate van bestaanszekerheid zou ervaren en hier een 6 op scoort, neemt deze kans met ongeveer anderhalf procent af ($p = 0,085$). Dit betekent dat het ervaren van minder bestaanszekerheid niet leidt tot deelname aan onconventionele vormen van politieke participatie.

Daarnaast heb ik gekeken naar de invloed van de mate waarin men vertrouwen heeft in de politiek. Mijn verwachting was dat de invloed van de ervaren bestaanszekerheid van mensen op hun politieke participatie deels verklaard zou kunnen worden vanuit hun mate van politiek vertrouwen. Voor conventionele politieke participatie luidde deze hypothese:

Hypothese 3: Het positieve effect van bestaanszekerheid op conventionele vormen van politieke participatie wordt gedeeltelijk verklaard door het politiek vertrouwen van mensen.

In tabel 3 laat model 3 de invloed van de ervaren bestaanszekerheid zien op de mate waarin zij vertrouwen hebben in politieke instanties. Gegeven de leeftijd, het opleidingsniveau en het geslacht van de respondenten, neemt hun gemiddelde vertrouwen in de politiek toe wanneer zij meer bestaanszekerheid ervaren, maar dit is geen sterk effect ($b = 0,19$; $p < 0,001$). Kijkend naar model 4 in de analyse is te zien dat politiek vertrouwen een significante invloed heeft op conventionele politieke participatie. Dit betekent dat wanneer iemand aangeeft meer vertrouwen te hebben in de politiek, diegene een grotere kans heeft om op conventionele manieren te participeren. Zo is de kans dat iemand op een conventionele manier politiek participeert wanneer diegene een 5 (en dus een onvoldoende) scoort op politiek vertrouwen ongeveer 96 procent ($p = 0,959$). Wanneer diegene een veel hoger politiek vertrouwen heeft, en bijvoorbeeld een 8 scoort, is de kans op conventionele participatie hoger; 97,6 procent ($p = 0,976$). Dit is wederom geen hele sterke stijging, omdat er in deze steekproef veel mensen zijn die conventioneel politiek participeren. Wat wel een interessant gegeven is, is dat het effect van bestaanszekerheid na het toevoegen van politiek vertrouwen in het model iets afneemt. Dit zou kunnen suggereren dat politiek vertrouwen deels kan verklaren dat mensen die meer bestaanszekerheid ervaren, vaker geneigd zijn om op conventionele manieren politiek te participeren.

Echter zijn de groottes van de effecten niet heel sterk en is het daarom lastig om hier een conclusie over te kunnen trekken. Er is met deze resultaten dus geen sprake van een heel duidelijk mediatieverband, maar politiek vertrouwen heeft wel enige invloed op de kans dat iemand conventioneel politiek participeert.

Bij onconventionele politieke participatie was mijn verwachting dat mensen die meer bestaanszekerheid ervaren, minder vaak deelnemen aan onconventionele vormen van politieke participatie en dat dit deels zou komen doordat zij meer vertrouwen hebben in de politiek. De hypothese hierover luidde:

Hypothese 4: Het negatieve effect van bestaanszekerheid op onconventionele vormen van politieke participatie wordt gedeeltelijk verklaard door het politiek vertrouwen van mensen.

Deze hypothese wordt niet ondersteund door de resultaten. Uit tabel 4 had ik opgemaakt dat er geen sprake is van een significante invloed van de ervaren bestaanszekerheid op onconventionele vormen van politieke participatie. Daarom is er ook geen sprake van een gedeeltelijke verklaring van politiek vertrouwen. Sterker nog; de mate waarin men vertrouwen heeft in de politiek heeft bijna helemaal geen invloed op of zij onconventionele vormen van participatie aanhangen ($b = 0,00$; $p = 0,93$). De kans dat iemand onconventioneel participeert in de politiek wanneer hun politiek vertrouwen toeneemt blijft dus ongeveer hetzelfde ($p = 0,09$). Dit betekent niet alleen dat de ervaren bestaanszekerheid van mensen weinig tot geen invloed heeft op hun deelname aan onconventionele vormen van participatie, maar dat er ook geen sprake is van een verklaring via de mate waarin men vertrouwen heeft in de politiek.

Deze resultaten zijn vrijwel allemaal onderhevig geweest aan de invloed van een aantal persoonskenmerken van de respondenten. Uit tabel 3, die de analyse over conventionele politieke participatie weergeeft, blijkt dat zowel de leeftijd als het opleidingsniveau van de respondenten invloed heeft op het al dan niet conventioneel politiek participeren. Zo hebben mensen met een gemiddelde leeftijd van 57 jaar en een afgeronde mbo-opleiding ongeveer 92 procent kans dat zij aan een of meerdere vormen van conventionele politieke participatie deelnemen ($p = 0,925$). Deze kans neemt toe naar 95 procent wanneer het gaat om mensen met een afgeronde wo-opleiding ($p = 0,952$). Ook de leeftijd van de respondenten heeft invloed gehad op het conventioneel participeren; senioren van 65 hebben ruim 15 procent meer kans ($p = 0,944$) om op conventionele manieren te participeren dan jongeren van 25 ($p = 0,774$), gegeven dat hun geslacht en het opleidingsniveau hetzelfde zijn. De intergenerationele verschillen op het gebied van conventionele participatie zijn dus best groot. Verder is de kans dat vrouwen op conventionele manieren participeren wat lager dan bij mannen ($OR = 0,79$) maar dit verschil is niet significant.

Bij onconventionele politieke participatie is de invloed van opleidingsniveau, leeftijd en geslacht kleiner. In model 1 uit tabel 4 valt op dat de leeftijd van de respondenten vrijwel geen invloed heeft op het al dan niet onconventioneel participeren ($OR = 0,99$). Ook het geslacht van de respondenten heeft hier bijna geen invloed op ($OR = 1,06$). Aan de andere kant heeft het opleidingsniveau van de respondenten nog wel veel invloed op onconventionele politieke participatie; de kans dat iemand met een afgeronde wo-opleiding op onconventionele manieren participeert is ongeveer zeven procent groter dan iemand met een mbo-diploma ($p = 0,168$; $p = 0,094$). De kans dat iemand onconventioneel participeert blijft in deze steekproef echter klein, ongeacht de verschillen in persoonskenmerken.

Aan de hand van deze resultaten kan ik dus niet concluderen dat wanneer iemand meer bestaanszekerheid ervaart, diegene minder vaak op onconventionele manieren participeert en juist meer op conventionele manieren. Er is wel degelijk een indicatie dat het ervaren van meer bestaanszekerheid ertoe leidt dat men op conventionele manieren gaan participeren in de politiek en dat dit ook verklaard kan worden door het feit dat zij meer vertrouwen hebben in de politiek. Echter blijkt ook dat wanneer je conventionele en onconventionele politieke participatie met elkaar gaat vergelijken, dit niet betekent dat mensen die minder bestaanszekerheid ervaren juist vaker op onconventionele manieren participeren in de politiek. Er kan dus niet worden geconcludeerd dat mensen die minder bestaanszekerheid ervaren en hierdoor minder deelnemen aan onconventionele vormen van participatie, op zoek gaan naar een alternatief in de vorm van onconventionele politieke participatie.

Tabel 3: Resultaten van een regressieanalyse met conventionele politieke participatie als afhankelijke variabele, bestaanszekerheid als onafhankelijke en politiek vertrouwen als mediërende variabele

	Model 1 ^a		Model 2 ^a		Model 3 ^b		Model 4 ^a	
	<i>b</i> (SE)	Exp (B)	<i>b</i> (SE)	Exp (B)	<i>b</i>	SE	<i>b</i> (SE)	Exp (B)
Intercept	-0,73 (0,51)	0,48	-1,58* (0,62)	0,21	3,51**	0,29	-2,12** (0,64)	0,12
Geslacht	-0,24 (0,22)	0,79	-0,20 (0,22)	0,82	0,02	0,10	-0,22 (0,22)	0,80
Leeftijd	0,04** (0,01)	1,04	0,04** (0,01)	1,04	-0,01	0,00	0,04** (0,01)	1,04
Opleidingsniveau	0,42** (0,08)	1,52	0,41** (0,08)	1,51	0,32**	0,04	0,36** (0,09)	1,44
Bestaanszekerheid			0,17* (0,07)	1,18	0,19**	0,03	0,13* (0,07)	1,14
Politiek vertrouwen							0,18** (0,05)	1,19
-2LL	658,19		651,93				640,59	
χ^2	49,81**		6,26*				11,34**	

*significant bij $p < 0,05$; **significant bij $p < 0,01$

^aafhankelijke variabele is conventionele politieke participatie; ^bafhankelijke variabele is politiek vertrouwen

Tabel 4: Resultaten van een regressieanalyse met onconventionele politieke participatie als afhankelijke variabele, bestaanszekerheid als onafhankelijke en politiek vertrouwen als mediërende variabele

	Model 1 ^a		Model 2 ^a		Model 3 ^b		Model 4 ^a	
	<i>b</i> (SE)	Exp (B)	<i>b</i> (SE)	Exp (B)	<i>b</i>	SE	<i>b</i> (SE)	Exp (B)
Intercept	-3,58** (0,52)	0,03	-3,25** (0,57)	0,04	3,51**	0,29	-3,26** (0,58)	0,04
Geslacht	0,06 (0,18)	1,06	0,05 (0,18)	1,05	0,02	0,10	0,05 (0,18)	1,05
Leeftijd	0,00 (0,01)	0,99	0,00 (0,01)	1,00	-0,01	0,00	0,00 (0,01)	1,00
Opleidingsniveau	0,33** (0,07)	1,39	0,34** (0,08)	1,41	0,32**	0,04	0,34** (0,08)	1,41
Bestaanszekerheid			-0,08 (0,06)	0,92	0,19**	0,03	-0,08 (0,06)	0,92
Politiek vertrouwen							0,00 (0,05)	1,00
-2LL	908,74		906,76				906,75	
χ^2	23,47**		1,98				0,01	

*significant bij $p < 0,05$; **significant bij $p < 0,01$

^aafhankelijke variabele is onconventionele politieke participatie; ^bafhankelijke variabele is politiek vertrouwen

5. Conclusie en discussie

Met dit onderzoek heb ik geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag: *“In hoeverre nemen mensen die bestaans(on)zekerheid ervaren deel aan conventionele en onconventionele vormen van politieke participatie en welke rol heeft politiek vertrouwen hierin?”* Mijn verwachting was dat mensen die bestaanszekerheid ervaren tevreden zijn met hun relatieve positie ten opzichte van anderen, doordat zij hun eigen financiële situatie met die van anderen in hun referentiegroep vergelijken. Door deze sociale vergelijking zouden zij political efficacy ervaren, waarmee zij het gevoel hebben dat zij invloed kunnen uitoefenen op het politiek systeem en hierdoor vaker binnen dit formele systeem zullen participeren. Uit de resultaten is gebleken dat het ervaren van bestaanszekerheid inderdaad bijdraagt aan conventionele politieke participatie van de respondenten. Ook zijn mensen die een hoge mate van politiek vertrouwen ervaren vaker geneigd om op conventionele manieren politiek te participeren, maar het lijkt er niet op dat politiek vertrouwen een groot deel van de relatie kan verklaren tussen bestaanszekerheid en conventionele politieke participatie. Verder was mijn verwachting dat wanneer mensen bestaansonzekerheid ervaren, zij juist het gevoel hebben dat zij weinig invloed kunnen uitoefenen op het politieke systeem. Ik stelde dat zij hierdoor gevoelens van frustratie en ongelijkheid zullen ervaren en hierdoor manieren zoeken buiten het formele kiessysteem in de vorm van deelname aan onconventionele politieke activiteiten. Echter wordt deze hypothese door mijn resultaten niet ondersteund. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat degenen die bestaansonzekerheid ervaren geen alternatieve manier van participatie opzoeken, maar zich juist helemaal onthouden van enige vorm van politieke participatie. Bestaand onderzoek over het participatiegedrag in Nederland schetst een soortgelijk beeld en verklaart dit aan de hand van regionale verschillen in politieke participatie: in regio's in Nederland met meer arme huishoudens, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en een slechtere gezondheid is de opkomst bij verkiezingen lager, maar is er tegelijkertijd ook minder deelname aan politieke acties. Het feit dat mensen die meer bestaansonzekerheid niet politiek participeren zou dus mogelijk verklaard kunnen worden aan de hand van sociaalgeografische factoren, zoals sociale samenhang, gedeelde normen of een groter gemeenschapsgevoel in een bepaalde regio (de Voogd & Cuperus, 2021). Vervolgonderzoek naar de factoren die binnen bepaalde regio's in Nederland leiden tot een grotere mate van bestaansonzekerheid zou dus bij kunnen dragen aan een alternatieve verklaring voor de lage mate van politieke participatie onder deze groepen.

Daarom is het belangrijk om stil te staan bij de definitie van bestaanszekerheid. Ik heb mij in dit onderzoek gericht op financiële bestaanszekerheid en dus de mate waarin men zich zorgen maakt over het voorzien in hun eigen levensonderhoud met de voor hun beschikbare financiële middelen. Echter is bestaanszekerheid veel breder dan alleen geldzorgen. Niet alleen economische hulpbronnen vormen de brede definitie van bestaanszekerheid, ook de toegang tot onderwijs en zorg, het hebben

van een vaste woonplaats en het ervaren van voldoende sociale steun dragen bij aan meer bestaanszekerheid (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024). Deze brede definitie zorgt ervoor dat bestaanszekerheid een overwegend subjectief karakter heeft: bestaanszekerheid is gebaseerd op gevoelens en ervaringen over het eigen leven (Tiemeijer & Keizer, 2023). Deze brede definitie van bestaanszekerheid maakt het moeilijk om het concept te meten. Ik heb de bewuste keuze gemaakt om alleen het financiële aspect mee te nemen in mijn onderzoek, omdat zorgen over de financiële situatie voor veel mensen makkelijker te duiden is dan het hebben van toegang tot goed onderwijs of zorg. Toch denk ik dat er in het vervolg meer aandacht moet zijn voor deze brede definitie en in het bijzonder voor het sociale aspect van bestaanszekerheid. Nu blijkt dat er sprake is van een verband tussen regio's in Nederland en de mate van bestaanszekerheid die bewoners ervaren op het gebied van inkomen, werk en zorg is het interessant om te onderzoeken in hoeverre de sociale steun die mensen in een bepaalde regio ervaren hun bestaanszekerheid bepaalt. Ik denk dat wanneer mensen het gevoel hebben dat zij in financieel onzekere situaties kunnen terugvallen op hun gemeenschap of buurt, dit ook veel zou kunnen doen voor de bestaanszekerheid die zij ervaren. Door dit aspect van bestaanszekerheid in het vervolg mee te nemen kunnen mogelijke sociale drijfveren, zoals sociale samenhang, voor politieke participatie worden onderzocht.

De conclusies die ik heb getrokken over de invloed van bestaanszekerheid op deze vormen van politieke participatie en de rol van politiek vertrouwen daarin zijn onderhevig aan enkele statistisch-methodologische beperkingen. De steekproefpopulatie waar ik mijn onderzoek mee heb verricht komt namelijk niet helemaal goed overeen met de doelpopulatie waar ik mij op heb willen richten, namelijk de stemgerechtigde Nederlandse bevolking. Hoewel de persoonskenmerken van mijn respondenten, zoals hun leeftijd en opleidingsniveau, redelijk goed overeenkwamen met de demografische kenmerken van de Nederlandse bevolking, waren hun scores op bestaanszekerheid, politiek vertrouwen en politieke participatie opvallend. Zo gaven disproportioneel veel respondenten aan dat zij zich helemaal geen zorgen maken over hun financiële situatie. Dit zou kunnen komen doordat men geneigd is om bij gevoelige onderwerpen, zoals geld en met name geldzorgen, sociaalwenselijk te antwoorden en hun ervaren bestaanszekerheid hierdoor wellicht hoger te beoordelen dan deze in werkelijkheid is. Dit zou ook een reden kunnen zijn geweest waarom er bij deze vragen veel missende waarden voorkwamen: ruim 80 procent van de waarden ontbraken bij deze vragen die betrekking hadden op bestaanszekerheid. Dit kan ertoe hebben geleid dat de ervaren bestaanszekerheid niet goed meetbaar is geweest in dit onderzoek. In het vervolg is het moeilijk om dit bij vragen over financiën te voorkomen, omdat het een gevoelig onderwerp blijft. Ook op het gebied van politiek vertrouwen en politieke participatie kwamen de scores van de respondenten niet overeen met die van de Nederlandse bevolking. Ik heb te maken gehad met een onderzoekspopulatie waarin mensen een laag politiek vertrouwen hebben, weinig deelnemen aan demonstraties of protestacties, maar juist wel veel zijn

gaan stemmen vergeleken met de Nederlandse bevolking. Een betrouwbare uitspraak doen over de invloed van de ervaren bestaanszekerheid op politieke participatie is daarom lastig.

Ondanks deze beperkingen in mijn onderzoek is het een interessant gegeven dat de bestaanszekerheid die mensen ervaren invloed kan hebben op hun manieren van politieke participatie. Hoewel ik geen aanwijzing heb gevonden dat mensen die minder bestaanszekerheid ervaren op onconventionele manieren gaan participeren in de politiek, is het relevant om te onderzoeken op welke manier bestaanszekerheid wel invloed heeft op het participatiegedrag van mensen in het politieke landschap in Nederland. Als mensen die meer bestaanszekerheid ervaren vaker binnen het formele politieke systeem gaan participeren, bijvoorbeeld door te gaan stemmen, is het interessant om te onderzoeken wat de motieven kunnen zijn voor bestaansonzekere mensen om ook deel te nemen aan het politieke proces. Dit onderzoek heeft namelijk niet kunnen bewijzen dat ontevredenheid en een gebrek aan vertrouwen in de politiek heeft gewerkt als motivatie om deze onvrede via onconventionele manieren te uiten. Omdat politieke participatie van burgers cruciaal is voor het functioneren van een democratie (Kymlicka & Norman, 1994) is het belangrijk om te achterhalen wat mensen die bestaansonzeker zijn wel zou kunnen bewegen om deel te nemen aan politieke activiteiten. Verdiepend onderzoek in de vorm van kwalitatieve analyses kunnen een manier zijn om meer grip te krijgen op de interpretatie van bestaanszekerheid en de drijfveren voor politieke participatie.

6. Literatuur

- Cawvey, M. (2023). Mobilizing the shy and closed-minded into politics: the mediating role of political trust for conventional participation in the Americas. *Political Science Quarterly*, 138(3), 377-400. <https://doi.org/10.1093/psquar/qqad058>
- Craig, S. C., & Maggiotto, M. A. (1981). Political discontent and political action. *The Journal of Politics*, 43(2), 514–522. <https://doi.org/10.2307/2130380>
- Centerdata (z.d.). *Over ons*. Geraadpleegd op 30 maart 2025, van <https://www.centerdata.nl/over-ons>
- Centerdata (z.d.). *LISS panel*. Geraadpleegd op 31 maart 2025, van <https://www.centerdata.nl/liss-panel>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2024, 29 november). *Naar een brede werkdefinitie van bestaanszekerheid. Vooronderzoek monitoring bestaanszekerheid*. Geraadpleegd op 14 februari 2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2024/vooronderzoek-monitoring-bestaanszekerheid/2-naar-een-brede-werkdefinitie-van-bestaanszekerheid>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2024, 8 november). *Jongvolwassenen doen vaker mee aan politieke acties dan voorheen*. Geraadpleegd op 1 april 2025, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/45/jongvolwassenen-doen-vaker-mee-aan-politieke-acties-dan-voorheen>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2023, 9 mei). *Minste vertrouwen in Tweede Kamer in 10 jaar tijd*. Geraadpleegd op 1 april 2025, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/19/minste-vertrouwen-in-tweede-kamer-in-10-jaar-tijd>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2019, 28 maart). *4 op de 10 jongeren geïnteresseerd in de politiek*. Geraadpleegd op 31 maart 2025, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/13/4-op-de-10-jongeren-geïnteresseerd-in-politiek>
- De Graaf, N. D., & Wierts, D. (2019). *Societal problems as public bads*. Routledge.
- De Nederlandse Grondwet (z.d.). *Artikel 20: Bestaanszekerheid; welvaart; sociale zekerheid*. Geraadpleegd op 24 februari 2025, van https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vlxups19uhya/artikel_20_bestaanszekerheid_welvaart
- De Voogd, J., & Cuperus, R. (2021). Politieke participatie op de kaart: variaties in betrokkenheid. *Atlas van afgehaakt Nederland: over buitenstaanders en gevestigden*. 29-34. <https://www.kennisopenbaarbestuur.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2021/12/17/atlas-van-afgehaakt-nederland/atlas-van-afgehaakt-nederland.pdf>
- Dagevos, J., Vermeulen, F., Geurts, N., Iedema, J., Koç, R., & Spierings, N. (2024). Is de politiek er voor iedereen? Een onderzoek naar ervaren representatie, institutioneel vertrouwen en politieke participatie bij personen met een migratieachtergrond. *Sociaal en Cultureel Planbureau*. <https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2024/01/25/is-de-politiek-er-voor-iedereen/Onderzoek+Is+de+politiek+er+voor+iedereen.pdf>
- D'Agostino, G., Böhme, S.M., & Schmeets, H. (2024, 16 april). *Politieke participatie van sociaaleconomische groepen*. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 15 februari 2025, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2024/politieke-participatie-van-sociaaleconomische-groepen/1-inleiding>

- Ejrnæs, A. (2017). Deprivation and non-institutional political participation: analysing the relationship between deprivation, institutional trust and political activism in Europe. *European Politics and Society*, 18(4), 428–445. <https://doi.org/10.1080/23745118.2016.1256029>
- Elshout, S. (2024). Politics and Values – LISS Core Study. *Centerdata research institute*.
- Foster, M. D., & Matheson, K. (1995). Double relative deprivation: combining the personal and political. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(11), 1167–1177. <https://doi.org/10.1177/01461672952111005>
- Fraile, M., & Gomez, R. (2017). Bridging the enduring gender gap in political interest in Europe: the relevance of promoting gender equality. *European Journal of Political Research*, 56, 601–618. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1111/1475-6765.12200>
- Franken, M., & Ham, M. (2023). Dossier: bestaanszekerheid, meer dan geld. *Movisie*. <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2023-11/Dossier-Bestaanszekerheid-Meer-dan-geld.pdf>
- Franken, M., Kuiper, C., & Van der Sanden, P. (2022). Bestaanszekerheid onder druk: de stand van zaken. *Movisie*. https://www.movisie.nl/sites/default/files/2022-05/Bestaanszekerheid_onder_druk_2022.pdf
- Fransman, T., & Von Fintel, M. (2024). Relative standing and political participation. *Social Indicators Research*, 174(1), 281–311. <https://doi.org/10.1007/s11205-024-03383-y>
- Goderis, B., & Verbeek-Oudijk, D. (2024). Bestaanszekerheid. Koersen op kwaliteit van de samenleving: sociale en culturele ontwikkelingen 2024. *Sociaal en Cultureel Planbureau*. 135–146. <https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2024/03/27/sociale-en-culturele-ontwikkelingen-2024/Koersen+op+kwaliteit+van+de+samenleving+-+Sociale+en+Culturele+Ontwikkelingen+2024.pdf>
- Hooghe, H., Eerzel, S., Severs, E., & Deschouwer, K. (2022). *Politiek: een inleiding in de politieke wetenschappen* (7th ed). Boom Bestuurskunde.
- Hooghe, H., & Marien, S. (2013). A comparative analysis of the relation between political trust and forms of political participation in Europe. *European Societies*, 15(1), 131–152. <https://doi.org/10.1080/14616696.2012.692807>
- Huijnk, W., Verbeek-Oudijk, D., & Willems, R. (2023). Kwesties voor het kiezen: maatschappelijke thema's voor de Tweede Kamerverkiezingen 2023. *Sociaal en Cultureel Planbureau*. <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2023/11/06/kwesties-voor-het-kiezen-2023>
- Ipsos I&O (2023, 27 oktober). *Peiling: Stemzekerheid | Verkiezingsthema's | Bestuurlijke hervorming*. Geraadpleegd op 24 februari 2025, van <https://www.ipsos.com/nl-nl/peiling-stemzekerheid-verkiezingsthemas-bestuurlijke-hervorming>
- Kim, B., & Hoewe, J. (2020). Developing contemporary factors of political participation. *The Social Science Journal*, 60(4), 862–876. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1080/03623319.2020.1782641>
- Kymlicka, W., & Norman, W. J. (1994). Return of the citizen: a survey of recent work on citizenship theory. *Ethics*, 104(2), 352–381. <https://doi.org/10.1086/293605>
- LISS panel (z.d.). *About us*. Geraadpleegd op 30 maart 2025, van <https://www.lissdata.nl/about-us>
- McCormick, J., Hague, R., & Harrop, M. (2022). *Comparative government and politics: an introduction* (12th ed.) Bloomsbury Academic.

- Michalski, P., Marchlewska, M., Furman, A., Szczepańska, D., Panayiotou, O., Molenda, Z., & Górski, P. (2021). To advise and scrutinize the government? Two types of political knowledge, political trust and unconventional participation. *Current Psychology*, 1–14. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02561-2>
- Miltenburg, E., Geurkink, B., den Ridder, J., Kunst, S., & Sipma, T. (2024). Burgerperspectieven bericht 2 2024. *Sociaal en Cultureel Planbureau*.
<https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2024/09/03/burgerperspectieven-2024-bericht-2/Burgerperspectieven+bericht+2+2024.pdf>
- Miltenburg, E., Geurkink, B., Herweijer, L., & den Ridder, J. (2023). Burgerperspectieven bericht 3 2023. *Sociaal en Cultureel Planbureau*.
<https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2023/12/29/burgerperspectieven-2023-bericht-3/Burgerperspectieven+Bericht+3+2023.pdf>
- Muliavka, V. (2018). Political participation and institutional trust of young adults in Ukraine: matching economic and political conditions with European Social Survey fieldwork periods, 2004-2012. *ASK: Research & Methods*, 27(1), 61–86. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.18061/ask.v27i1.0004>
- Norris, P. (1999). *Critical citizens: Global support for democratic government*. Oxford University Press, Incorporated.
- Paulsen, R. (1991). Education, social class, and participation in collective action. *Sociology of Education*, 64(2), 96–110. <https://doi.org/10.2307/2112881>
- Prats, M., & Meunier, A. (2021). Political efficacy and participation: an empirical analysis in European countries. *OECD Working Papers on Public Governance*, 46. <https://doi.org/10.1787/4548cad8-en>
- Putnam, R., Leonardi, R., & Nanetti, R. (1994). *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1515/9781400820740>
- Rosanvallón, P., & Goldhammer, A. (2008). *Counter-Democracy: Politics in an Age of Distrust*. Cambridge University Press.
- Sakketa, T., & Gerber, N. (2018). Relative deprivation and well-being of the rural youth. *African Development Bank Group Working Paper*, (296). <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3591842>
- Schmeets, H. (2017, december). Politieke betrokkenheid in Nederland. *Centraal Bureau voor de Statistiek*. Geraadpleegd op 15 februari 2024, van https://www.cbs.nl/-/media/_pdf/2017/48/2017st04-politieke-betrokkenheid-in-nederland.pdf
- Shifa, M., & Leibbrandt, M. (2018). Relative economic position and subjective well-being in a poor society: does relative position indicator matter? *Social Indicators Research*, 139(2), 611–630. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1739-5>
- Sloam, J. (2016). Diversity and voice: the political participation of young people in the European Union. *The British Journal of Politics and International Relations*, 18(3), 521–537. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1177/1369148116647176>
- Snel, E., Engbersen, G., van der Heijden, P., & Oberman, H. (2023). Een longitudinale studie naar het afgenomen vertrouwen gedurende de coronapandemie. *Mens & Maatschappij*, 98(4), 369–394. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.5117/MEM2023.4.004.SNEL>
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2024, 3 september). *Meerderheid Nederlanders vindt dat politiek niet opkomt voor mensen zoals zij*. Geraadpleegd op 1 april 2025, van

- <https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2024/09/03/meerderheid-nederlanders-vindt-dat-politiek-niet-opkomt-voor-mensen-zoals-zij>
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2023, 29 december). *Burgers die zich vaker ongehoord voelen steunen vaker harde acties*. Geraadpleegd op 1 maart 2025, van <https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2023/12/29/burgers-die-zich-ongehoord-voelen-steunen-vaker-harde-acties>
- Solt, F. (2015), Economic Inequality and Nonviolent Protest. *Social Science Quarterly*, 96, 1314-1327. <https://doi.org.proxy-ub.rug.nl/10.1111/ssqu.12198>
- Stals, L., Isac, M.M., & Claes, E. (2022). Political trust in early adolescence and its association with intended political participation: a cross-sectional study situated in Flanders. *YOUNG*, 30(4), 377-399. <https://doi.org.proxy-ub.rug.nl/10.1177/11033088221077033>
- Steenvoorden, E. (2023). Woorden zeggen meer dan cijfers: uiteenlopende betekenissen van (gebrek aan) politiek vertrouwen onder sociale groepen in Nederland. *Universiteit van Amsterdam*. <https://www.kennisopenbaarbestuur.nl/documenten/rapporten/2023/02/09/woorden-zeggen-meer-dan-cijfers---politiek-vertrouwen>
- Stolk, G. (2024, 11 april). Bestaanszekerheid in 2022 op hoogste niveau ooit. *Centraal Bureau voor de Statistiek*. Geraadpleegd op 24 februari 2025, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/corporate/2024/15/bestaanszekerheid-in-2022-op-hoogste-niveau-ooit>
- Tiemeijer, W., & Keizer, A.G. (2023). Onzekerheid, maatschappelijk onbehagen en persoonlijke controle: een conceptuele analyse. *Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid*. 53, 14-34. <https://www.wrr.nl/adviesprojecten/grip/documenten/working-papers/2023/05/08/onzekerheid-maatschappelijk-onbehagen-en-persoonlijke-controle>
- Van der Meer, T. W. G. (2017). Economic performance and political trust. *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*, 599-616. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190274801.013.16>
- Van Wijngaarden, P. J. (1988). Sociale zekerheid: een analyse van problemen en oplossingen. *Beleid & Maatschappij*, 15(5), 261-270. <https://ugp.rug.nl/beleidmaatschappij/article/download/26536/23977>
- Willems, R., & Huijnk, W. (2025). Sociale en culturele ontwikkelingen 2025. *Sociaal en Cultureel Planbureau*. <https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2025/02/18/sociale-en-culturele-ontwikkelingen-2025/SCP+rapport+Sociale+en+Culturele+Ontwikkelingen+2025.pdf>
- Wroe, A. (2016). Economic insecurity and political trust in the United States. *American Politics Research*, 44(1), 131-163. <https://doi.org/10.1177/1532673X15597745>

Bijlagen

Bijlage 1: Operationalisaties

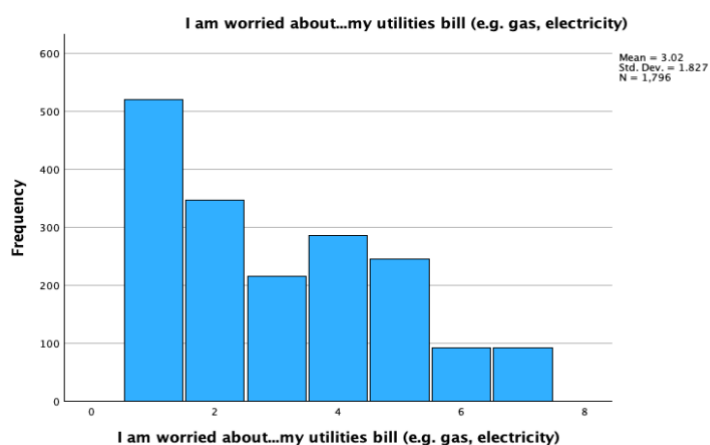
Bestaanszekerheid

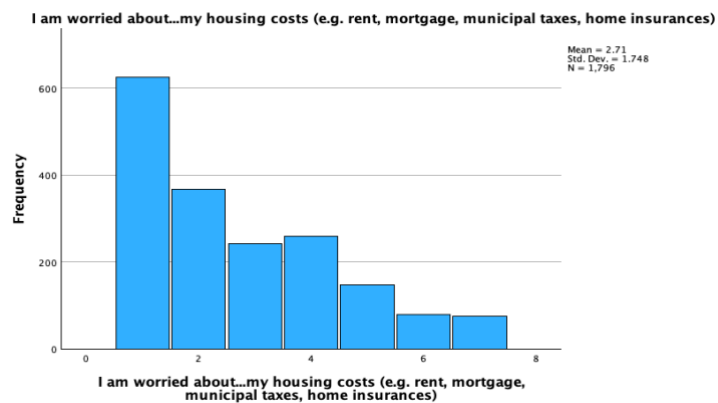
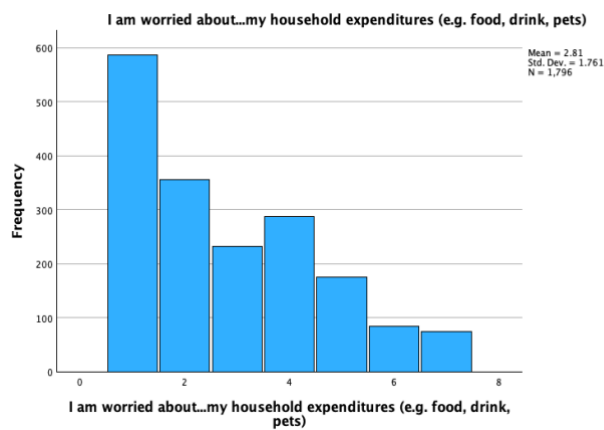
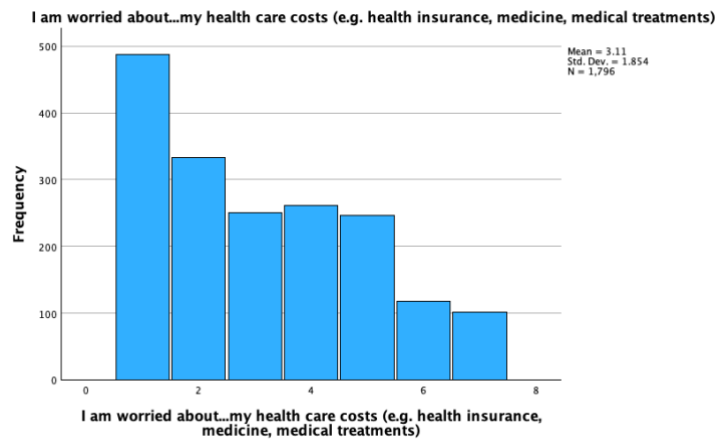
1. Oorspronkelijke variabelen

De oorspronkelijke items die ik heb gebruikt om bestaanszekerheid te meten zijn afkomstig van dezelfde vraag: “ik maak mij zorgen over...”. De items die hierbij horen zijn: “mijn energierekening (vu23e006)”, “mijn zorgkosten (vu23e007)”, “mijn huishoudelijke uitgaven (vu23e008)” en “mijn woonlasten (vu23e009)”.

```
FREQUENCIES VARIABLES=vu23e006 vu23e007 vu23e008 vu23e009
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN
/HISTOGRAM
/ORDER=ANALYSIS.
```

		Statistics			
		I am worried about...my utilities bill (e.g. gas, electricity)	I am worried about...my health care costs (e.g. health insurance, medicine, medical treatments)	I am worried about...my household expenditures (e.g. food, drink, pets)	I am worried about...my housing costs (e.g. rent, mortgage, municipal taxes, home insurances)
N	Valid	1796	1796	1796	1796
	Missing	10263	10263	10263	10263
Mean		3.02	3.11	2.81	2.71
Median		3.00	3.00	2.00	2.00
Std. Deviation		1.827	1.854	1.761	1.748
Minimum		1	1	1	1
Maximum		7	7	7	7

2. Bewerkingen

Ik heb alle items gespiegeld, zodat een hogere score op de items minder zorgen betekent en dus een hogere mate van bestaanszekerheid aanduidt.

```
RECODE vu23e006 (1=7) (2=6) (3=5) (4=4) (5=3) (6=2) (7=1) INTO
gas_en_elektriciteit.
VARIABLE LABELS gas_en_elektriciteit 'gas_en_elektriciteit'.
EXECUTE.
```

```
RECODE vu23e007 (1=7) (2=6) (3=5) (4=4) (5=3) (6=2) (7=1) INTO zorgkosten.
VARIABLE LABELS zorgkosten 'zorgkosten'.
```

```
EXECUTE.
```

```
RECODE vu23e008 (1=7) (2=6) (3=5) (4=4) (5=3) (6=2) (7=1) INTO  
huishoudelijke_kosten.  
VARIABLE LABELS huishoudelijke_kosten 'huishoudelijke_kosten'.  
EXECUTE.
```

```
RECODE vu23e009 (1=7) (2=6) (3=5) (4=4) (5=3) (6=2) (7=1) INTO woonlasten.  
VARIABLE LABELS woonlasten 'woonlasten'.  
EXECUTE.
```

Vervolgens heb ik van alle items een somscore berekend door de items bij elkaar op te tellen. Mijn uiteindelijke variabele heb ik vormgegeven door het gemiddelde te nemen van deze somscore.

```
COMPUTE bestaanszekerheid=(gas_en_elektriciteit + zorgkosten +  
huishoudelijke_kosten + woonlasten)  
/ 4.  
EXECUTE.
```

Met deze uiteindelijke variabele heb ik een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Hieruit blijkt een hoge Cronbach's alpha, wat betekent dat de items samen goed het concept van bestaanszekerheid kunnen meten.

```
RELIABILITY  
/VARIABLES=gas_en_elektriciteit zorgkosten huishoudelijke_kosten woonlasten  
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL  
/MODEL=ALPHA  
/STATISTICS=DESCRIPTIVE SCALE CORR.
```

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.917	.917	4

Inter-Item Correlation Matrix

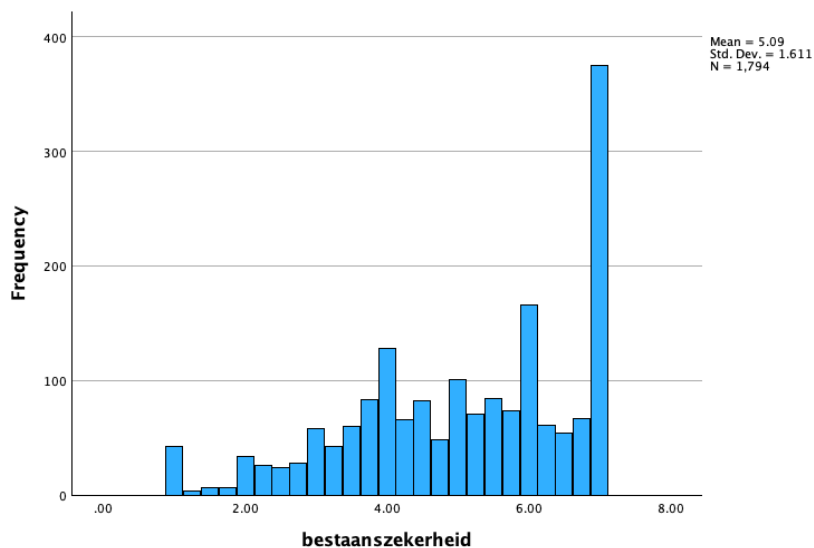
gas_en_elektriciteit	zorgkosten	huishoudelijke_kosten	woonlasten
1.000	.792	.670	.684
.792	1.000	.718	.733
.670	.718	1.000	.815
.684	.733	.815	1.000

3. Uiteindelijke variabele

De frequentieverdeling van de uiteindelijke variabele bestaanszekerheid geeft weer in hoeverre men zich zorgen maakt over huishoudelijke kosten, woonlasten, zorgkosten en kosten met betrekking tot gas en elektriciteit.

GRAPH

/HISTOGRAM=bestaanszekerheid.

Conventionele politieke participatie

1. Oorspronkelijke variabele

De oorspronkelijke items die ik heb gebruikt om conventionele politieke participatie te meten zijn voor een groot deel afkomstig een overkoepelende vraag: “Er zijn verschillende manieren om iets politiek aan de orde te stellen of invloed te hebben op politici of de overheid. Wilt u van de volgende mogelijkheden aangeven of u deze in de afgelopen 5 jaar hebt gebruikt?” Hieruit heb ik de volgende onderdelen gekozen: “een politieke partij of organisatie ingeschakeld (cv24p066)”, “meegedaan aan een door de overheid georganiseerde inspraakbijeenkomst, hoorzitting of discussiebijeenkomst (cv24p067)” en “contact opgenomen met een politicus of ambtenaar (cv24p068)”. Daarnaast heb ik ook een item meegenomen die het stemgedrag weergeeft. Dit was de vraag: “Heeft u tijdens de laatste Tweede Kamerverkiezingen van november 2023 gestemd? (cv24p053)”

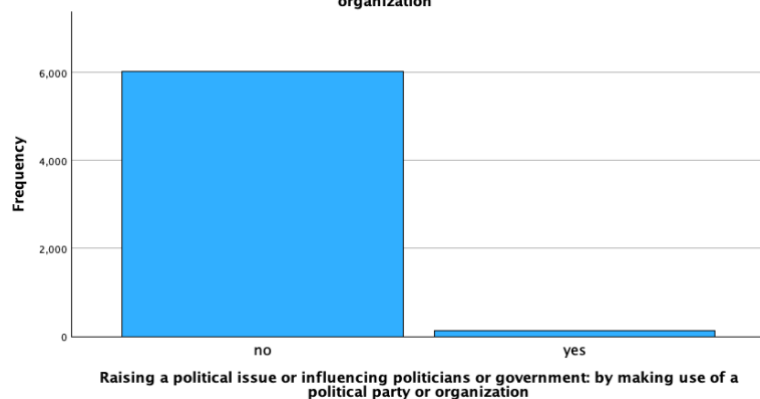
```
FREQUENCIES VARIABLES=cv24p066 cv24p068 cv24p067 cv24p053
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN
/BARCHART FREQ
/ORDER=ANALYSIS.
```


Frequencies

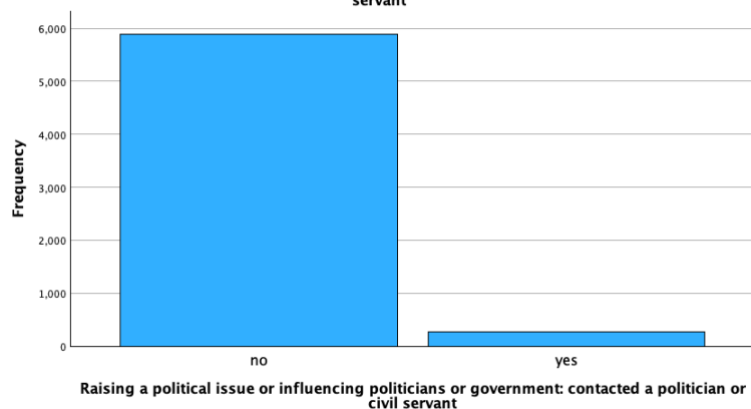
		Statistics			
		Raising a political issue or influencing politicians or government: by making use of a political party or organization	Raising a political issue or influencing politicians or government: contacted a politician or civil servant	Raising a political issue or influencing politicians or government: participated in a government-organized public hearing, discussion or citizens participation meeting	Did you vote in the most recent parliamentary elections, held on 22 November 2023?
N	Valid	6163	6163	6163	6175
	Missing	5896	5896	5896	5884
Mean		.02	.04	.03	1.15
Median		.00	.00	.00	1.00
Std. Deviation		.144	.207	.184	.432
Minimum		0	0	0	1
Maximum		1	1	1	3

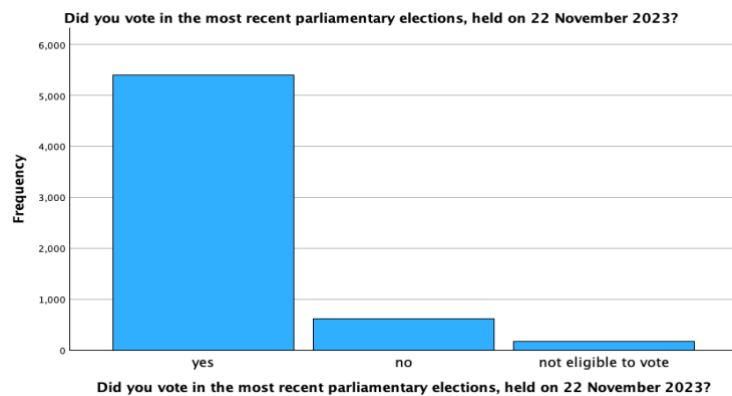
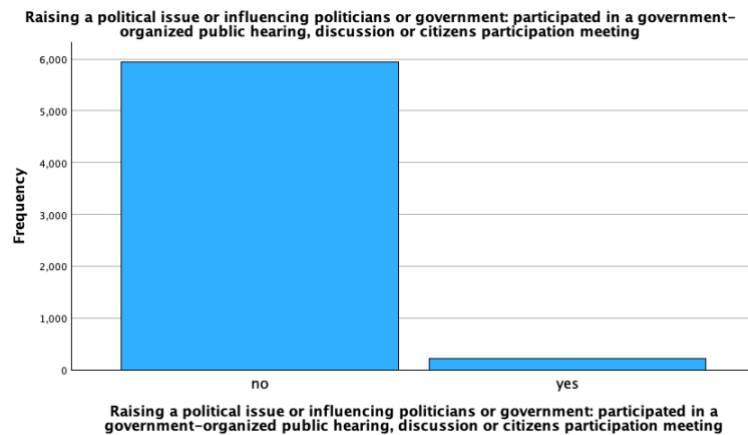
Bar Charts

Raising a political issue or influencing politicians or government: by making use of a political party or organization

Raising a political issue or influencing politicians or government: contacted a politician or civil servant

2. Bewerkingen

Ik heb op de items over het inschakelen van een politieke partij, deelnemen aan een discussiebijeenkomst en het contact opnemen met een politicus geen bewerkingen uitgevoerd, behalve dat ik de optie ‘weet ik niet’ als missing heb gemarkeerd. Het item over stemmen bij de verkiezingen heb ik naar de schaal van de andere items aangepast door het niet stemmen de score 0 en het wel stemmen de score 1 toe te kennen. Verder heb ik bij dit item het antwoord ‘weet ik niet’ en ‘ik ben niet stemgerechtigd’ gemarkeerd als missing.

```
RECODE cv24p053 (1=1) (2=0) (3=SYSMIS) (-9=SYSMIS) INTO stemmen.
VARIABLE LABELS stemmen 'stemmen'.
EXECUTE.
```

```
RECODE cv24p066 (0=0) (1=1) (-9=SYSMIS) INTO inschakelen_partij.
VARIABLE LABELS inschakelen_partij 'inschakelen_partij'.
EXECUTE.
```

```
RECODE cv24p067 (0=0) (1=1) (-9=SYSMIS) INTO discussiebijeenkomst.
VARIABLE LABELS discussiebijeenkomst 'discussiebijeenkomst'.
EXECUTE.
```

```
RECODE cv24p068 (0=0) (1=1) (-9=SYSMIS) INTO contact_politicus.
VARIABLE LABELS contact_politicus 'contact_politicus'.
```

```
EXECUTE.
```

Vervolgens heb ik van deze items een somscore berekend en van deze somscore een dummyvariabele gemaakt door iedereen die aan geen enkele vorm van conventionele participatie heeft deelgenomen een '0' toe te kennen en aan alle andere scores een '1' toe te kennen.

```
COMPUTE conventionele_participatie_som=stemmen + inschakelen_partij +
discussiebijeenkomst +
    contact_politicus.
EXECUTE.

RECODE conventionele_participatie_som (0=0) (SYSMIS=SYSMIS) (ELSE=1) INTO
    conventionele_participatie_dummy.
VARIABLE LABELS  conventionele_participatie_dummy
'conventionele_participatie_dummy'.
EXECUTE.
```

Van deze items heb ik een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Hieruit blijkt dat de Cronbach's alpha niet erg hoog is. Toch heb ik ervoor gekozen om met deze items het concept te meten, omdat ik inhoudelijk goed kan beargumenteren dat zij goed bij elkaar passen.

```
RELIABILITY
/VARIABLES=inschakelen_partij discussiebijeenkomst contact_politicus stemmen
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL
/MODEL=ALPHA
/STATISTICS=CORR.
```

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.367	.449	4

Inter-Item Correlation Matrix

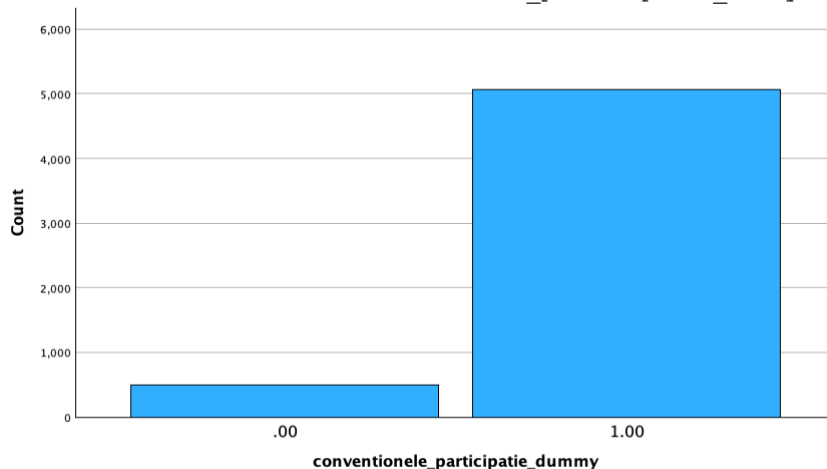
	inschakelen_partij	discussiebijeenkomst	contact_politicus	stemmen
inschakelen_partij	1.000	.250	.356	.021
discussiebijeenkomst	.250	1.000	.299	.036
contact_politicus	.356	.299	1.000	.055
stemmen	.021	.036	.055	1.000

3. Uiteindelijke variabele

De uiteindelijke variabele conventionele politieke participatie is vormgegeven als een dummyvariabele waarbij de score '0' geen deelname aan een conventionele politieke activiteit betekent en de score '1' deelname aan minstens één conventionele politieke activiteit betekent.

GRAPH

/BAR(SIMPLE)=COUNT BY conventionele_participatie_dummy.

FREQUENCIES VARIABLES=conventionele_participatie_dummy_
/ORDER=ANALYSIS.

conventionele_participatie_dummy					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	.00	97	6.8	6.8	6.8
	1.00	1324	93.2	93.2	100.0
Total		1421	100.0	100.0	

Onconventionele politieke participatie

1. Oorspronkelijke variabele

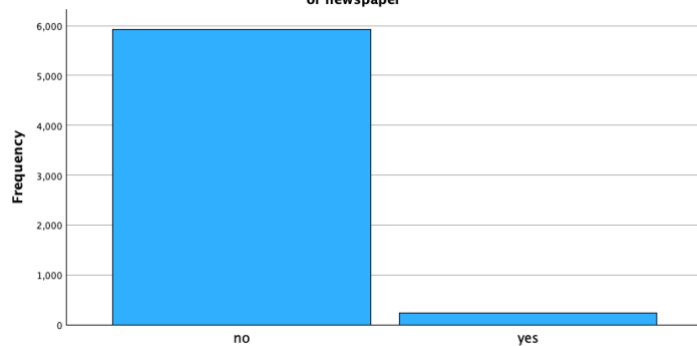
De items die ik heb gebruikt om onconventionele politieke participatie te meten zijn afkomstig van de overkoepelende vraag: ““Er zijn verschillende manieren om iets politiek aan de orde te stellen of invloed te hebben op politici of de overheid. Wilt u van de volgende mogelijkheden aangeven of u deze in de afgelopen 5 jaar hebt gebruikt?” Ik heb de volgende 5 items meegenomen: “hulp gevraagd aan radio, televisie of krant (c24p065)”, “meegedaan aan een actiegroep (cv24p069)”, “meegedaan aan een protestactie, protestmars of demonstratie (cv24p070)”, “via internet, e-mail of sms meegedaan aan een politieke discussie of actie (cv24p071)” en “iets anders (cv24p072)”.

Statistics

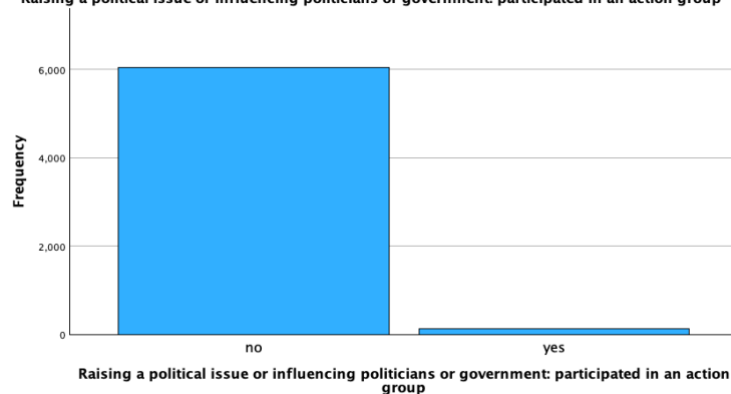
		Raising a political issue or influencing politicians or government: asked for help from radio, television or newspaper	Raising a political issue or influencing politicians or government: participated in an action group	Raising a political issue or influencing politicians or government: participated in a protest action, protest march or demonstration	Raising a political issue or influencing politicians or government: participated in a political discussion or campaign on the Internet, by e-mail or SMS	Raising a political issue or influencing politicians or government: something else
N	Valid	6163	6163	6163	6163	6163
	Missing	5896	5896	5896	5896	5896
Mean		.04	.02	.04	.09	.02
Median		.00	.00	.00	.00	.00
Std. Deviation		.192	.140	.204	.292	.142
Minimum		0	0	0	0	0
Maximum		1	1	1	1	1

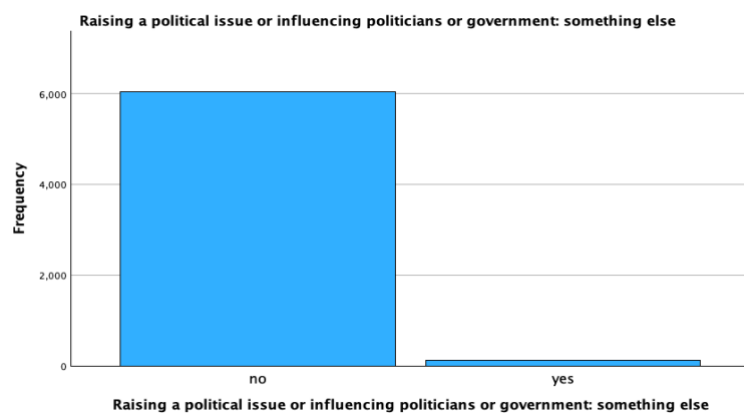
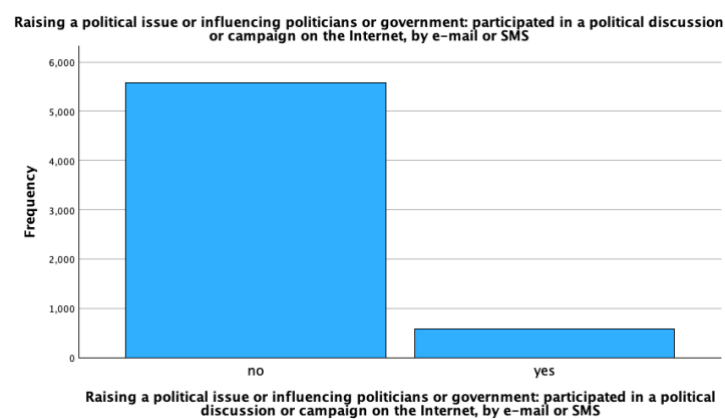
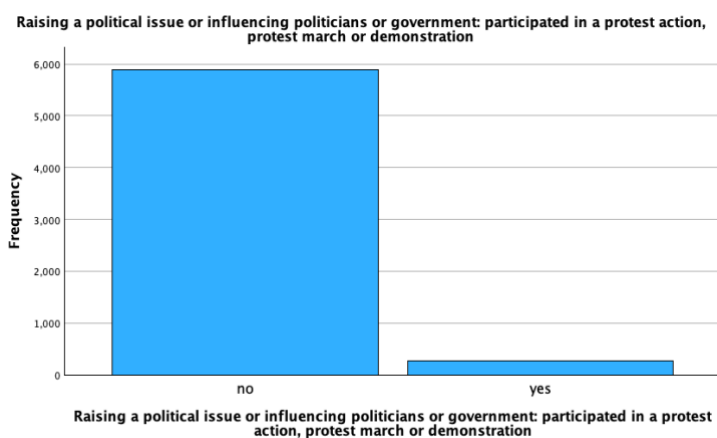
Bar Chart

Raising a political issue or influencing politicians or government: asked for help from radio, television or newspaper

Raising a political issue or influencing politicians or government: participated in an action group

2. Bewerkingen

De items die ik heb gebruikt heb ik allemaal op dezelfde manier bewerkt. Alle variabelen waren oorspronkelijk een dummyvariabele en dit heb ik ook zo gelaten. Wel heb ik het antwoord ‘ik weet het niet’ opgegeven als missing.

```
RECODE cv24p065 (0=0) (1=1) (-9=SYSMIS) INTO hulp_media.  
VARIABLE LABELS  hulp_media 'hulp_media'.  
EXECUTE.
```

```
RECODE cv24p069 (0=0) (1=1) (-9=SYSMIS) INTO actiegroep.  
VARIABLE LABELS  actiegroep 'actiegroep'.  
EXECUTE.
```

```
RECODE cv24p070 (0=0) (1=1) (-9=SYSMIS) INTO protestactie.  
VARIABLE LABELS  protestactie 'protestactie'.  
EXECUTE.
```

```
RECODE cv24p071 (0=0) (1=1) (-9=SYSMIS) INTO discussie_media.  
VARIABLE LABELS  discussie_media 'discussie_media'.  
EXECUTE.
```

```
RECODE cv24p072 (0=0) (1=1) (-9=SYSMIS) INTO iets_anders.  
VARIABLE LABELS  iets_anders 'iets_anders'.  
EXECUTE.
```

Deze items heb ik bij elkaar opgeteld en van deze somscore heb ik een dummyvariabele gemaakt, waarbij ‘0’ staat voor deelname aan geen enkele vorm van onconventionele politieke participatie en ‘1’ staat voor minstens één vorm van onconventionele politieke participatie.

```
COMPUTE onconventionele_participatie_som=hulp_media + actiegroep + protestactie +  
discussie_media +  
    iets_anders.  
EXECUTE.
```

```
RECODE onconventionele_participatie_som (0=0) (SYSMIS=SYSMIS) (ELSE=1) INTO  
    onconventionele_participatie_dummy.  
VARIABLE LABELS  onconventionele_participatie_dummy  
'onconventionele_participatie_dummy'.  
EXECUTE.
```

Voor deze items heb ik een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd en hieruit blijkt een zeer lage Cronbach’s alpha. Dit betekent dat er sprake is van een lage inter-itembetrouwbaarheid.

```
RELIABILITY  
  /VARIABLES=hulp_media actiegroep protestactie discussie_media iets_anders  
  /SCALE('ALL VARIABLES') ALL  
  /MODEL=ALPHA  
  /STATISTICS=CORR.  
EXECUTE.
```

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.379	.383	5

Inter-Item Correlation Matrix

	hulp_media	actiegroep	protestactie	discussie_media	iets_anders
hulp_media	1.000	.032	.004	.065	.035
actiegroep	.032	1.000	.334	.179	.052
protestactie	.004	.334	1.000	.280	.044
discussie_media	.065	.179	.280	1.000	.078
iets_anders	.035	.052	.044	.078	1.000

Aan de hand van deze lage betrouwbaarheid heb ik ervoor gekozen om een aantal items uit de variabele van onconventionele politieke participatie te verwijderen. Ik heb ervoor gekozen om dit concept te meten met de items die gaan over de deelname aan een protestactie, actiegroep en het voeren van een discussie via de media, omdat dit de meest actieve vormen zijn van onconventionele politieke participatie. De items die gaan over het inschakelen van de media en iets anders heb ik verwijderd. Vervolgens heb ik met de overgebleven items de somscore berekend en op dezelfde manier een dummyvariabele gemaakt.

```
COMPUTE
onconventionele_participatie_somdef=actiegroep+protestactie+discussie_media.
EXECUTE.

RECODE onconventionele_participatie_somdef (0=0) (SYSMIS=SYSMIS) (ELSE=1) INTO
    onconventionele_participatie.
VARIABLE LABELS onconventionele_participatie 'onconventionele_participatie'.
EXECUTE.
```

De betrouwbaarheidsanalyse met alleen deze items laat een stijging zien van de Cronbach's alpha. Deze is nog steeds niet heel hoog, maar kan dus wel met minder items beter het concept van onconventionele politieke participatie meten.

```
RELIABILITY
/VARIABLES=actiegroep protestactie discussie_media
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL
/MODEL=ALPHA
/STATISTICS=CORR.
EXECUTE
```


Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.469	.518	3

Inter-Item Correlation Matrix

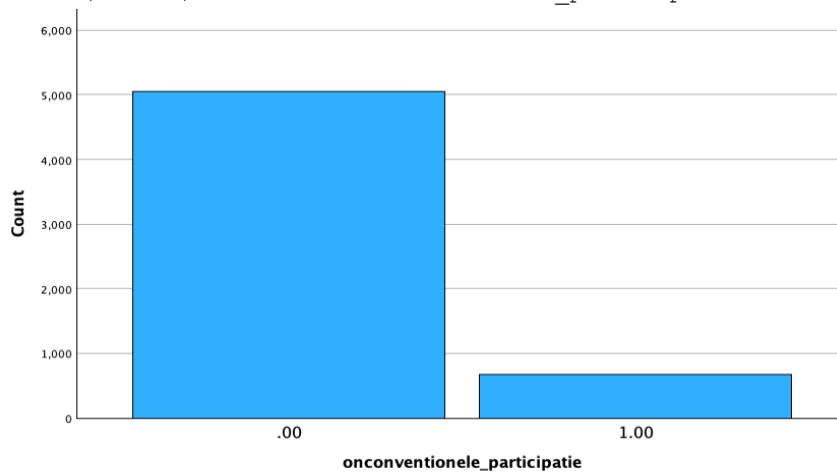
	actiegroep	protestactie	discussie_media
actiegroep	1.000	.334	.179
protestactie	.334	1.000	.280
discussie_media	.179	.280	1.000

3. Uiteindelijke variabele

De uiteindelijke variabele van onconventionele politieke participatie is een dummyvariabele waarbij een score '0' geen deelname aan onconventionele politieke activiteiten betekent en '1' deelname aan minstens één onconventionele politieke activiteit betekent.

GRAPH

/BAR(SIMPLE)=COUNT BY onconventionele_participatie.

FREQUENCIES VARIABLES=onconventionele_participatie_
/ORDER=ANALYSIS.

onconventionele_participatie					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	.00	1277	89.9	89.9	89.9
	1.00	144	10.1	10.1	100.0
Total		1421	100.0	100.0	

Politiek vertrouwen

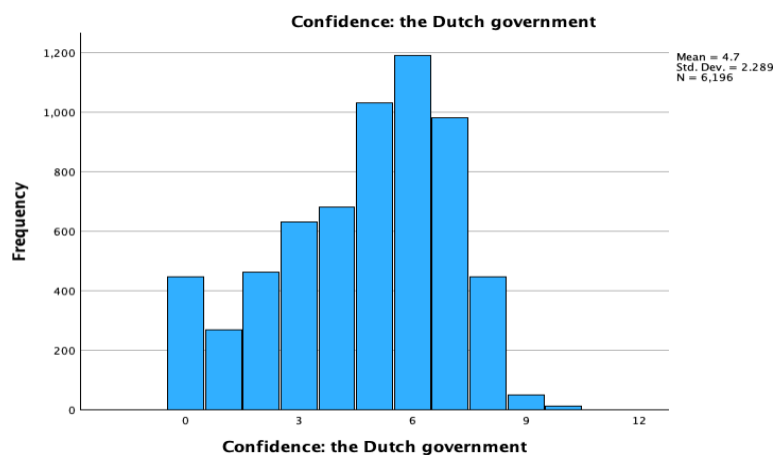
1. Oorspronkelijke variabele

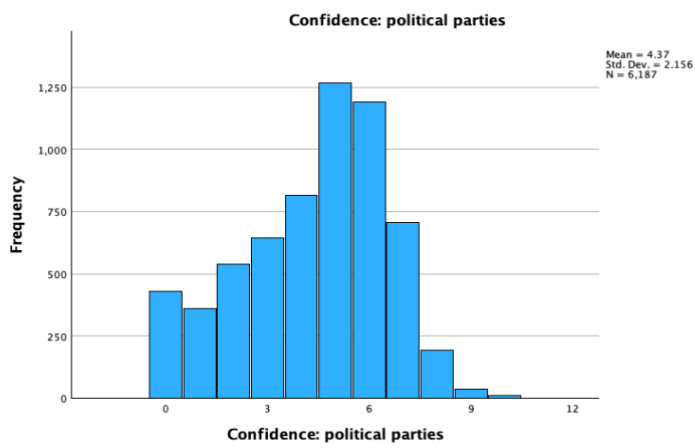
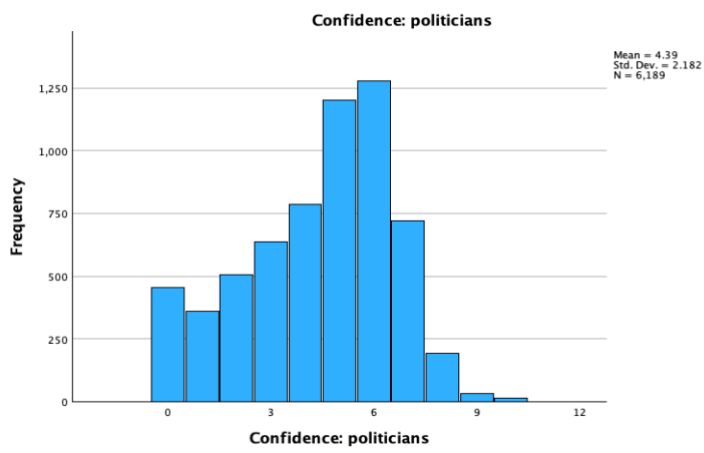
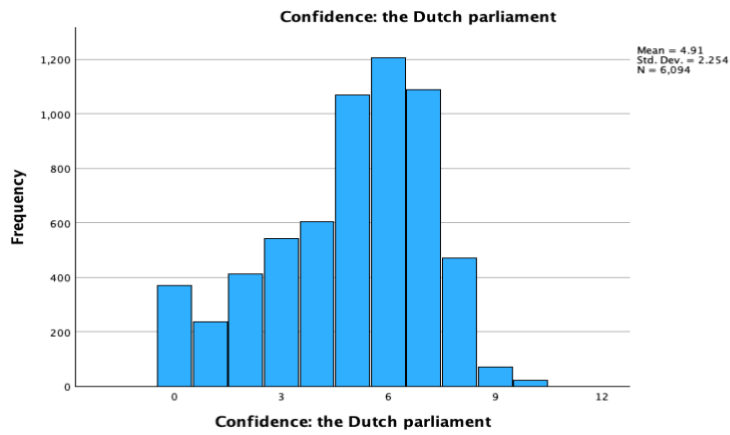
De items die ik heb gebruikt om de mate van politiek vertrouwen te meten zijn “Kunt u op een schaal van 0 tot 10 aangeven hoeveel vertrouwen u persoonlijk hebt in elk van de volgende organisaties?” De items die ik heb gebruikt zijn: “de Nederlandse regering (cv24p013)”, “het Nederlands parlement (cv24p014)”, “politici (cv24p017)” en “politieke partijen (cv24p018)”.

```
FREQUENCIES VARIABLES=cv24p013 cv24p014 cv24p017 cv24p018
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN
/HISTOGRAM
/ORDER=ANALYSIS.
```

		Statistics			
		Confidence: the Dutch government	Confidence: the Dutch parliament	Confidence: politicians	Confidence: political parties
N	Valid	6196	6094	6189	6187
	Missing	5863	5965	5870	5872
Mean		4.70	4.91	4.39	4.37
Median		5.00	5.00	5.00	5.00
Std. Deviation		2.289	2.254	2.182	2.156
Minimum		0	0	0	0
Maximum		10	10	10	10

Histogram

2. Bewerkingen

De items die ik heb gebruikt komen allemaal voort uit dezelfde vraag, waardoor ze dezelfde schaal en richting hebben. Hierbij betekent een hogere score een hoger politiek vertrouwen. Wel heb ik het antwoord 'weet ik niet' als missing opgegeven.

```
RECODE cv24p013 (0=0) (1=1) (2=2) (3=3) (4=4) (5=5) (6=6) (7=7) (8=8) (9=9) (10=10)
(-9=SYSMIS)
    INTO regering.
VARIABLE LABELS  regering 'regering'.
EXECUTE.
```

```
RECODE cv24p014 (0=0) (1=1) (2=2) (3=3) (4=4) (5=5) (6=6) (7=7) (8=8) (9=9) (10=10)
(-9=SYSMIS)
    INTO parlement.
VARIABLE LABELS  parlement 'parlement'.
EXECUTE.
```

```
RECODE cv24p017 (0=0) (1=1) (2=2) (3=3) (4=4) (5=5) (6=6) (7=7) (8=8) (9=9) (10=10)
(-9=SYSMIS)
    INTO politici.
VARIABLE LABELS  politici 'politici'.
EXECUTE.
```

```
RECODE cv24p018 (0=0) (1=1) (2=2) (3=3) (4=4) (5=5) (6=6) (7=7) (8=8) (9=9) (10=10)
(-9=SYSMIS)
    INTO politieke_partijen.
VARIABLE LABELS  politieke_partijen 'politieke_partijen'.
EXECUTE.
```

Van deze items heb ik een gemiddelde score berekend door de scores op de items bij elkaar op te tellen en te delen door het aantal items.

```
COMPUTE politiek_vertrouwen=(regering + parlement + politici + politieke_partijen)
/ 4.
EXECUTE.
```

Ook bij deze items heb ik een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd en de onderlinge betrouwbaarheid is erg hoog. Dit betekent dat de vier items samen goed hetzelfde concept kunnen meten.

```
RELIABILITY
/VARIABLES=regering parlement politici politieke_partijen
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL
/MODEL=ALPHA
/STATISTICS=CORR.
EXECUTE.
```

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.954	.955	4

Inter-Item Correlation Matrix

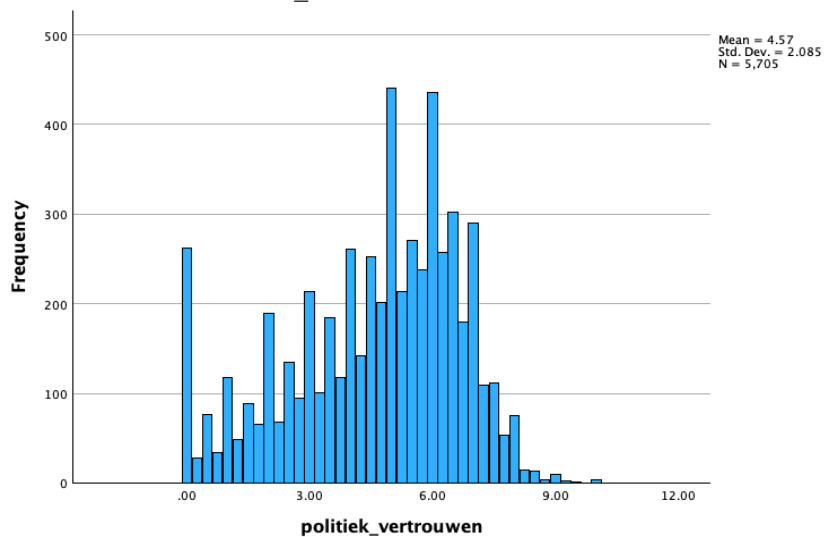
	regering	parlement	politici	politieke_partijen
regering	1.000	.889	.811	.791
parlement	.889	1.000	.822	.814
politici	.811	.822	1.000	.917
politieke_partijen	.791	.814	.917	1.000

3. Uiteindelijke variabele

De uiteindelijke variabele van politiek vertrouwen is dus een continue variabele met een schaal van 0 tot en met 10. Een lage score betekent weinig politiek vertrouwen en een hoge score betekent veel vertrouwen in de politiek.

GRAPH

/HISTOGRAM=politiek_vertrouwen.

Opleidingsniveau

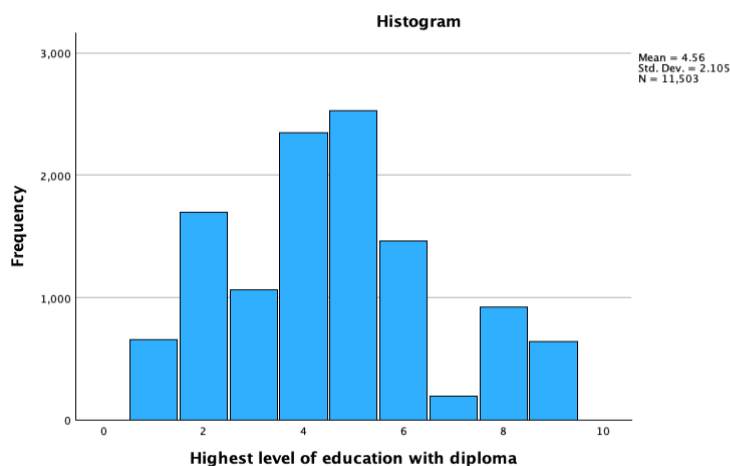
1. Oorspronkelijke variabele

Voor deze variabele heb ik één item gebruikt, namelijk het opleidingsniveau met diploma.

```
FREQUENCIES VARIABLES=oplmet
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN
/HISTOGRAM
/ORDER=ANALYSIS.
```

Highest level of education with diploma

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	primary school	657	5.4	5.7	5.7
	vmbo (intermediate secondary education, US: junior high school)	1696	14.1	14.7	20.5
	havo/vwo (higher secondary education/preparatory university education, US: senior high school)	1063	8.8	9.2	29.7
	mbo (intermediate vocational education, US: junior college)	2344	19.4	20.4	50.1
	hbo (higher vocational education, US: college)	2523	20.9	21.9	72.0
	wo (university)	1465	12.1	12.7	84.7
	other	195	1.6	1.7	86.4
	Not (yet) completed any education	919	7.6	8.0	94.4
	Not yet started any education*	641	5.3	5.6	100.0
	Total	11503	95.4	100.0	
Missing	System	556	4.6		
Total		12059	100.0		

2. Bewerkingen

Bij deze variabele heb ik een aantal aanpassingen gedaan. Zo heb ik de categorieën 'volgt nog geen onderwijs' en 'anders' als missing opgegeven. Daarnaast heb ik de volgorde van de opleidingsniveaus aangepast, zodat een hogere score op opleidingsniveau betekent dat iemand een hoger gewaardeerde opleiding heeft afgerond. De categorie '(nog) geen onderwijs afgerond' had oorspronkelijk de score

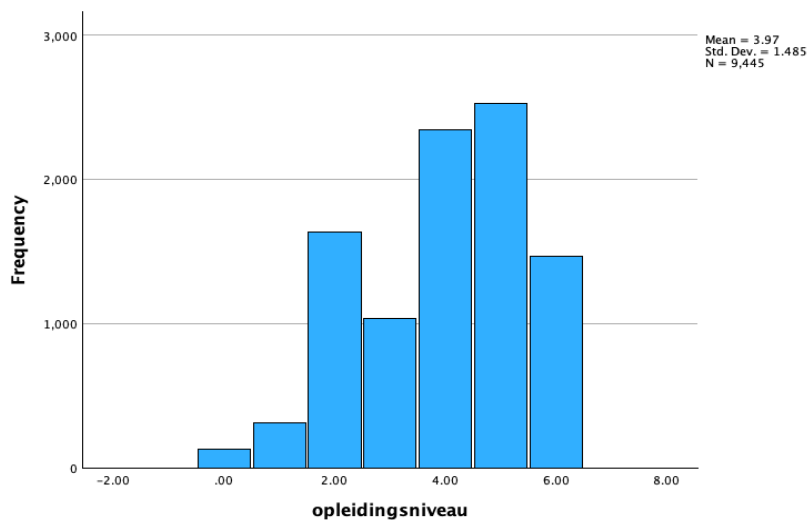
‘8’ en dit heb ik veranderd naar de laagste score ‘0’. De andere scores zijn gelijk gebleven.

```
RECODE oplmet (8=0) (1=1) (2=2) (3=3) (4=4) (5=5) (6=6) (7=SYSMIS) (9=SYSMIS) INTO
opleidingsniveau.
VARIABLE LABELS opleidingsniveau 'opleidingsniveau'.
EXECUTE.
```

3. Uiteindelijke variabele

De uiteindelijke variabele opleidingsniveau is een continue variabele die 7 categorieën bevat. Als iemand hoger scoort op deze variabele, betekent dit dat diegene een hoger gewaardeerde opleiding heeft afgerond.

```
GRAPH
/HISTOGRAM=opleidingsniveau.
```


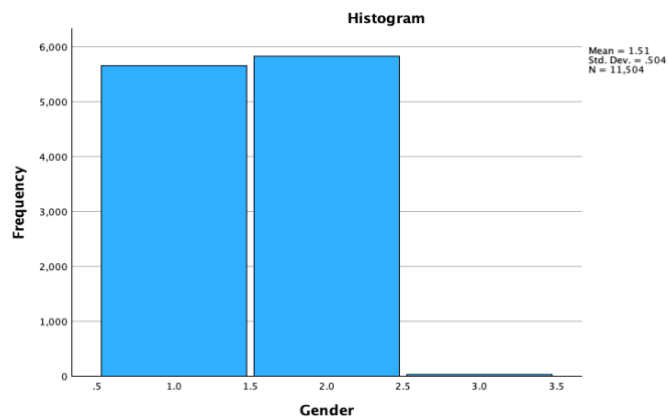
Geslacht

1. Oorspronkelijke variabele

De variabele geslacht bestond oorspronkelijk uit drie categorieën: ‘man’, ‘vrouw’ en ‘anders’.

```
FREQUENCIES VARIABLES=geslacht
/STATISTICS=MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN
/HISTOGRAM
/ORDER=ANALYSIS.
```

		Gender			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Male	5654	46.9	49.1	49.1
	Female	5828	48.3	50.7	99.8
	Other	22	.2	.2	100.0
	Total	11504	95.4	100.0	
Missing	System	555	4.6		
Total		12059	100.0		

2. Bewerkingen

Omdat ik over de categorie ‘anders’ inhoudelijk niet veel kan zeggen en ik in mijn onderzoek alleen de vergelijking maak tussen mannen en vrouwen heb ik besloten om deze categorie als missing te markeren. Verder heb ik de codering van mannen en vrouwen veranderd, zodat 0 ‘man’ en 1 ‘vrouw’ betekent.

```
RECODE geslacht (1=0) (2=1) (3=SYSMIS) INTO geslacht_.
VARIABLE LABELS geslacht_ 'geslacht_'.
EXECUTE.
```

3. Uiteindelijke variabele

Deze bewerkingen leveren een variabele geslacht op met twee categorieën: 0 is ‘man’ en 1 is ‘vrouw’.

```
FREQUENCIES VARIABLES= geslacht_
/ORDER=ANALYSIS.
```

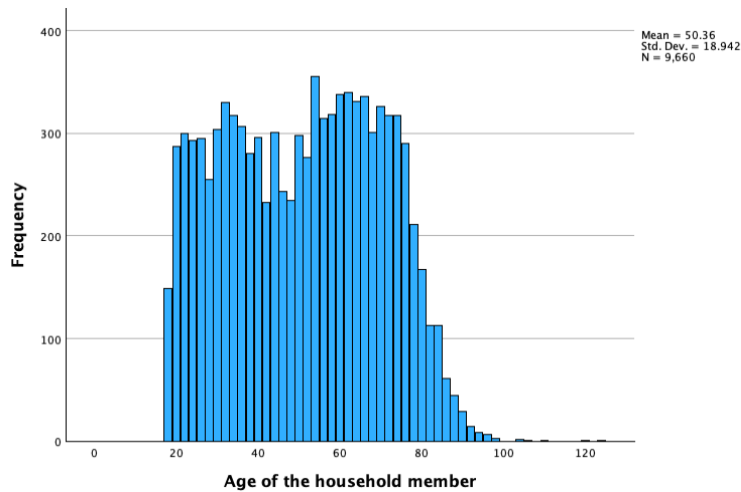
		Gender			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Male	725	51.0	51.0	51.0
	Female	696	49.0	49.0	100.0
	Total	1421	100.0	100.0	

Leeftijd

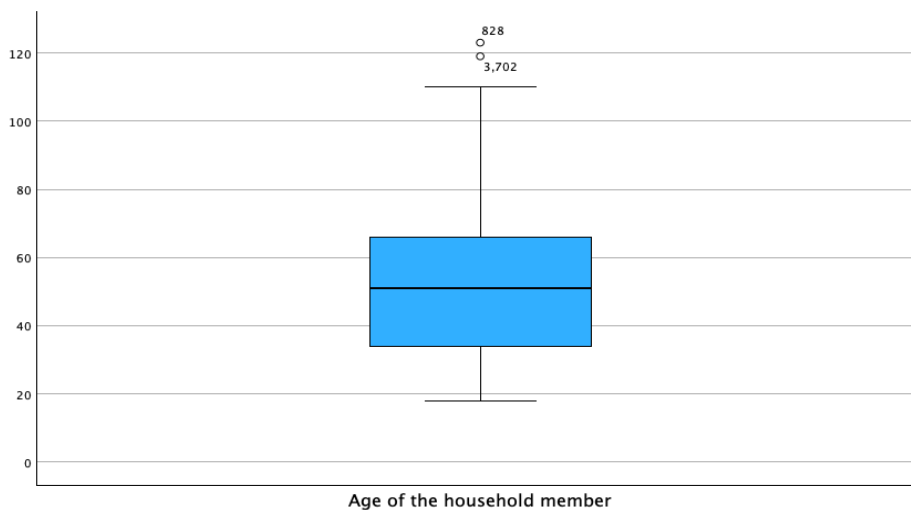
1. Oorspronkelijke variabele

De variabele leeftijd is een continue variabele waarbij de score de leeftijd in jaren weergeeft. Deze variabele heb ik niet bewerkt.

```
GRAPH  
/HISTOGRAM=leeftijd.
```



```
EXAMINE VARIABLES=leeftijd  
/COMPARE VARIABLE  
/PLOT=BOXPLOT  
/STATISTICS=NONE  
/NOTOTAL  
/MISSING=LISTWISE.
```

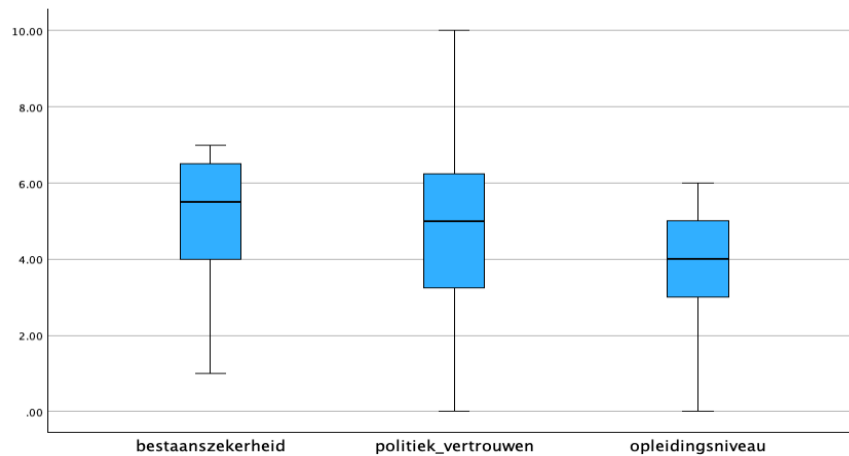

Descriptieve statistieken van alle uiteindelijke variabelen

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
conventionele_participatie_dummy
onconventionele_participatie politiek_vertrouwen bestaanszekerheid
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
geslacht_	1421	.00	1.00	.4898	.50007
opleidingsniveau	1421	.00	6.00	4.0211	1.36799
Age of the household member	1421	18	94	57.41	16.871
conventionele_participatie_dummy	1421	.00	1.00	.9317	.25228
onconventionele_participatie	1421	.00	1.00	.1013	.30188
politiek_vertrouwen	1421	.00	9.00	4.6518	2.02018
bestaanszekerheid	1421	1.00	7.00	5.1754	1.56979
Valid N (listwise)	1421				

```
EXAMINE VARIABLES=bestaanszekerheid politiek_vertrouwen opleidingsniveau
/COMPARE VARIABLE
/PLOT=BOXPLOT
/STATISTICS=NONE
/NOTOTAL
/MISSING=LISTWISE.
```



```
DESCRIPTIVES VARIABLES=geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
conventionele_participatie_dummy
onconventionele_participatie politiek_vertrouwen bestaanszekerheid
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
geslacht_	1461	.00	1.00	.4894	.50006
opleidingsniveau	1461	.00	6.00	3.9644	1.41957
Age of the household member	1461	18	94	56.68	17.360
conventionele_participatie_dummy	1461	.00	1.00	.9302	.25492
onconventionele_participatie	1461	.00	1.00	.0992	.29910
politiek_vertrouwen	1461	.00	9.00	4.5933	2.07546
bestaanszekerheid	1461	1.00	7.00	5.1369	1.60665

Valid N (listwise)	1461			
--------------------	------	--	--	--

Bijlage 2: Analyses

Bivariate statistieken

De correlaties tussen de variabelen heb ik op meerdere manieren berekend. Voor alle variabelen die ik als continu beschouw heb ik de Pearson correlatie berekend met behulp van een tweezijdige t-toets. De variabelen waar het om gaat zijn bestaanszekerheid, politiek vertrouwen, leeftijd en opleidingsniveau.

CORRELATIONS

```
/VARIABLES=leeftijd opleidingsniveau geslacht_ conventionele_participatie_dummy
onconventionele_participatie bestaanszekerheid politiek_vertrouwen
/PRINT=TWOTAIL NOSIG FULL
/MISSING=PAIRWISE.
```

		Correlations			
		Age of the household member	opleidingsniveau	geslacht_	conventionele_participatie_dummy
Age of the household member	Pearson Correlation	1	-.241**	-.078**	.127**
	Sig. (2-tailed)		<.001	.003	<.001
	N	1421	1421	1421	1421
opleidingsniveau	Pearson Correlation	-.241**	1	-.053*	.104**
	Sig. (2-tailed)	<.001		.045	<.001
	N	1421	1421	1421	1421
geslacht_	Pearson Correlation	-.078**	-.053*	1	-.042
	Sig. (2-tailed)	.003	.045		.115
	N	1421	1421	1421	1421
conventionele_participatie_dummy	Pearson Correlation	.127**	.104**	-.042	1
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	.115	
	N	1421	1421	1421	1421
onconventionele_participatie	Pearson Correlation	-.033	.124**	.002	.045
	Sig. (2-tailed)	.211	<.001	.934	.092
	N	1421	1421	1421	1421
bestaanszekerheid	Pearson Correlation	.048	.083**	-.060*	.080**
	Sig. (2-tailed)	.071	.002	.023	.003
	N	1421	1421	1421	1421
politiek_vertrouwen	Pearson Correlation	-.090**	.241**	-.012	.110**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	.647	<.001
	N	1421	1421	1421	1421

		Correlations		
		onconventionele_p articipatie	bestaanszekerheid	politiek_vertrouwen
Age of the household member	Pearson Correlation	-.033	.048	-.090**
	Sig. (2-tailed)	.211	.071	<.001
	N	1421	1421	1421
opleidingsniveau	Pearson Correlation	.124**	.083**	.241**
	Sig. (2-tailed)	<.001	.002	<.001
	N	1421	1421	1421
geslacht_	Pearson Correlation	.002	-.060*	-.012
	Sig. (2-tailed)	.934	.023	.647
	N	1421	1421	1421
conventionele_participatie_dumm y	Pearson Correlation	.045	.080**	.110**
	Sig. (2-tailed)	.092	.003	<.001
	N	1421	1421	1421
onconventionele_participatie	Pearson Correlation	1	-.026	.027
	Sig. (2-tailed)		.327	.314
	N	1421	1421	1421
bestaanszekerheid	Pearson Correlation	-.026	1	.163**
	Sig. (2-tailed)	.327		<.001
	N	1421	1421	1421
politiek_vertrouwen	Pearson Correlation	.027	.163**	1
	Sig. (2-tailed)	.314	<.001	
	N	1421	1421	1421

Voor de correlaties tussen dummyvariabelen heb ik Chi-kwadraattoetsen uitgevoerd. Dit gaat om de correlaties tussen geslacht en conventionele politieke participatie en tussen geslacht onconventionele politieke participatie.

```

CROSSTABS
  /TABLES=geslacht_ BY conventionele_participatie_dummy
onconventionele_participatie
  /FORMAT=AVALUE TABLES
  /STATISTICS=CHISQ PHI CORR
  /CELLS=COUNT
  /COUNT ROUND CELL.

```

geslacht_ * conventionele_participatie_dummy

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	2.484 ^a	1	.115		
Continuity Correction ^b	2.163	1	.141		
Likelihood Ratio	2.488	1	.115		
Fisher's Exact Test				.140	.071
Linear-by-Linear Association	2.482	1	.115		
N of Valid Cases	1421				

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 47.51.

b. Computed only for a 2x2 table

Geslacht_ * onconventionele_participatie

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	.007 ^a	1	.934		
Continuity Correction ^b	.000	1	1.000		
Likelihood Ratio	.007	1	.934		
Fisher's Exact Test				1.000	.502
Linear-by-Linear Association	.007	1	.934		
N of Valid Cases	1421				

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 70.53.

b. Computed only for a 2x2 table

Hypothesetoetsing

Hiërarchische logistische regressie met conventionele politieke participatie als afhankelijke variabele

Syntax

```
LOGISTIC REGRESSION VARIABLES conventionele_participatie_dummy
/METHOD=ENTER opleidingsniveau geslacht_ leeftijd
/METHOD=ENTER bestaanszekerheid
/METHOD=ENTER politiek_vertrouwen
/SAVE=LEVER DFBETA
/CLASSPLOT
/PRINT=GOODFIT
/CRITERIA=PIN(0.05) POUT(0.10) ITERATE(20) CUT(0.5).
```

Output

Block 0: Beginning Block

Classification Table^{a,b}

		Predicted conventionele_participatie_dummy		Percentage Correct
Observed		.00	1.00	
Step 0	conventionele_participatie_dumm	0	97	.0
	y	0	1324	100.0
Overall Percentage				93.2

a. Constant is included in the model.

b. The cut value is .500

Variables in the Equation

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 0 Constant	2.614	.105	617.416	1	<.001	13.649

Variables not in the Equation

	Score	df	Sig.
Step 0 Variables opleidingsniveau	15.418	1	<.001

geslacht_	2.484	1	.115
Age of the household member	22.820	1	<.001
Overall Statistics	50.877	3	<.001

Block 1: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	49.810	3	<.001
	Block	49.810	3	<.001
	Model	49.810	3	<.001

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	658.187 ^a	.034	.088

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test

Step	Chi-square	df	Sig.
1	5.833	8	.666

Classification Table^a

		Predicted		Percentage Correct
Observed		conventionele_participatie_dumm .00	participatie_dummy 1.00	
Step 1	conventionele_participatie_dumm .00	0	97	.0
	y 1.00	0	1324	100.0
	Overall Percentage			93.2

a. The cut value is .500

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	opleidingsniveau	.416	.082	25.752	1	<.001	1.515
	geslacht_	-.241	.217	1.233	1	.267	.786
	Age of the household member	.035	.006	33.157	1	<.001	1.036
	Constant	-.734	.510	2.074	1	.150	.480

a. Variable(s) entered on step 1: opleidingsniveau, geslacht_, Age of the household member.

Block 2: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	6.259	1	.012
	Block	6.259	1	.012
	Model	56.069	4	<.001

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	651.929 ^a	.039	.099

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	7.480	8	.486

Classification Table ^a					
		Predicted			
Observed		conventionele_participatie_dummy			Percentage Correct
		.00	1.00		
Step 1	conventionele_participatie_dumm	.00	0	97	.0
	y	1.00	0	1324	100.0
	Overall Percentage				93.2

a. The cut value is .500

Variables in the Equation							
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	opleidingsniveau	.409	.083	24.542	1	<.001	1.506
	geslacht_	-.204	.218	.875	1	.350	.816
	Age of the household member	.036	.006	32.554	1	<.001	1.036
	bestaanszekerheid	.169	.067	6.394	1	.011	1.184
	Constant	-1.575	.615	6.555	1	.010	.207

a. Variable(s) entered on step 1: bestaanszekerheid.

Block 3: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients				
		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	11.344	1	<.001
	Block	11.344	1	<.001
	Model	67.412	5	<.001

Model Summary			
Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	640.585 ^a	.046	.118

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	8.814	8	.358

Classification Table ^a					
		Predicted			
Observed		conventionele_participatie_dummy .00	1.00	Percentage Correct	
Step 1	conventionele_participatie_dumm	.00	0	97	.0
	y	1.00	0	1324	100.0
	Overall Percentage				93.2

a. The cut value is .500

Variables in the Equation							
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	opleidingsniveau	.363	.085	18.397	1	<.001	1.437
	geslacht_	-.220	.219	1.004	1	.316	.803
	Age of the household member	.039	.006	35.430	1	<.001	1.039
	bestaanszekerheid	.132	.067	3.875	1	.049	1.142

politiek_vertrouwen	.176	.052	11.445	1	<.001	1.193
Constant	-2.120	.644	10.838	1	<.001	.120

a. Variable(s) entered on step 1: politiek_vertrouwen.

Hiërarchische logistische regressieanalyse met onconventionele politieke participatie als afhankelijke variabele

Syntax

```
LOGISTIC REGRESSION VARIABLES onconventionele_participatie
/METHOD=ENTER opleidingsniveau geslacht_leeftijd
/METHOD=ENTER bestaanszekerheid
/METHOD=ENTER politiek_vertrouwen
/SAVE=LEVER DFBETA
/CLASSPLOT
/PRINT=GOODFIT
/CRITERIA=PIN(0.05) POUT(0.10) ITERATE(20) CUT(0.5).
```

Output

Block 0: Beginning Block

Classification Table^{a,b}

		Predicted onconventionele_participatie		Percentage Correct
Observed		.00	1.00	
Step 0	onconventionele_participatie .00	1277	0	100.0
	1.00	144	0	.0
Overall Percentage				89.9

a. Constant is included in the model.

b. The cut value is .500

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 0	Constant	-2.182	.088	616.382	1	<.001	.113

Variables not in the Equation

		Score	df	Sig.
Step 0	Variables opleidingsniveau	21.996	1	<.001
	geslacht_	.007	1	.934
	Age of the household member	1.569	1	.210
	Overall Statistics	22.116	3	<.001

Block 1: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	23.470	3	<.001
	Block	23.470	3	<.001
	Model	23.470	3	<.001

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	908.737 ^a	.016	.034

a. Estimation terminated at iteration number 5 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	7.029	8	.534

Classification Table ^a				
		Predicted onconventionele_participatie		Percentage Correct
Observed		.00	1.00	
Step 1	onconventionele_participatie	.00	1277	0
		1.00	144	0
Overall Percentage				89.9

a. The cut value is .500

Variables in the Equation							
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	opleidingsniveau	.332	.074	20.195	1	<.001	1.393
	geslacht_	.059	.179	.108	1	.743	1.060
	Age of the household member	-.001	.005	.017	1	.898	.999
	Constant	-3.584	.522	47.214	1	<.001	.028

a. Variable(s) entered on step 1: opleidingsniveau, geslacht_, Age of the household member.

Block 2: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients				
		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	1.981	1	.159
	Block	1.981	1	.159
	Model	25.451	4	<.001

Model Summary			
Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	906.756 ^a	.018	.037

a. Estimation terminated at iteration number 5 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	9.885	8	.273

Classification Table ^a				
		Predicted onconventionele_participatie		Percentage Correct
Observed		.00	1.00	
Step 1	onconventionele_participatie	.00	1277	0
		1.00	144	0
Overall Percentage				89.9

a. The cut value is .500

Variables in the Equation							
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	opleidingsniveau	.343	.075	21.131	1	<.001	1.410
	geslacht_	.045	.180	.062	1	.804	1.046

	Age of the household member	.000	.005	.001	1	.979	1.000
	bestaanszekerheid	-.079	.056	2.015	1	.156	.924
	Constant	-3.253	.572	32.336	1	<.001	.039

a. Variable(s) entered on step 1: bestaanszekerheid.

Block 3: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	.009	1	.926
	Block	.009	1	.926
	Model	25.460	5	<.001

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	906.747 ^a	.018	.037

a. Estimation terminated at iteration number 5 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test

Step	Chi-square	df	Sig.
1	12.202	8	.142

Classification Table^a

		Predicted onconventionele_participatie		Percentage Correct
Observed		.00	1.00	
Step 1	onconventionele_participatie	.00	1277	0
		1.00	144	0
	Overall Percentage			89.9

a. The cut value is .500

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	opleidingsniveau	.342	.076	20.141	1	<.001	1.408
	geslacht_	.045	.180	.062	1	.804	1.046
	Age of the household member	.000	.005	.000	1	.982	1.000
	bestaanszekerheid	-.080	.057	1.994	1	.158	.923
	politiek_vertrouwen	.004	.047	.009	1	.926	1.004
	Constant	-3.264	.584	31.202	1	<.001	.038

a. Variable(s) entered on step 1: politiek_vertrouwen.

Lineaire regressieanalyse met politiek vertrouwen als afhankelijke variabele

Syntax

```
REGRESSION
  /MISSING LISTWISE
  /STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE
  /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10) TOLERANCE(.0001)
  /NOORIGIN
  /DEPENDENT politiek_vertrouwen
  /METHOD=ENTER geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
  /METHOD=ENTER bestaanszekerheid.
```

Output

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics F Change	df1	df2
1	.243 ^a	.059	.057	1.96152	.059	29.730	3	1417
2	.284 ^b	.081	.078	1.93980	.021	32.920	1	1416

Model Summary

Model	Change Statistics Sig. F Change
1	<.001
2	<.001

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	343.166	3	114.389	29.730	<.001 ^b
	Residual	5452.014	1417	3.848		
	Total	5795.180	1420			
2	Regression	467.036	4	116.759	31.030	<.001 ^c
	Residual	5328.144	1416	3.763		
	Total	5795.180	1420			

a. Dependent Variable: politiek_vertrouwen

b. Predictors: (Constant), Age of the household member, geslacht_, opleidingsniveau

c. Predictors: (Constant), Age of the household member, geslacht_, opleidingsniveau, bestaanszekerheid

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
1	(Constant)	3.513	.285		12.327	<.001
	geslacht_	-.010	.105	-.002	-.095	.924
	opleidingsniveau	.343	.039	.233	8.736	<.001
	Age of the household member	-.004	.003	-.034	-1.293	.196
2	(Constant)	2.670	.318		8.405	<.001
	geslacht_	.020	.104	.005	.190	.850
	opleidingsniveau	.322	.039	.218	8.255	<.001
	Age of the household member	-.005	.003	-.044	-1.680	.093
	bestaanszekerheid	.190	.033	.147	5.738	<.001

a. Dependent Variable: politiek_vertrouwen

Excluded Variables^a

Model	Beta In	t	Sig.	Partial Correlation	Collinearity Statistics Tolerance	
1	bestaanszekerheid	.147 ^b	5.738	<.001	.151	.986

a. Dependent Variable: politiek_vertrouwen

b. Predictors in the Model: (Constant), Age of the household member, geslacht_, opleidingsniveau

Bijlage 3: Assumptiecontrole

Logistische regressie

1. Onafhankelijke waarnemingen

Omdat de dataset van het LISS panel een onderzoek is naar huishoudens, kan er niet worden voldaan aan de assumptie van onafhankelijke waarnemingen. Om hier toch enigszins voor te controleren heb ik onderzocht of een dataset waarin er van ieder huishouden willekeurig één persoon is geselecteerd hiervoor een uitkomst kan bieden. Met deze dataset heb ik opnieuw de beschrijvende statistieken, de onderlinge correlaties en de uiteindelijke logistische regressiemodellen geschat.

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
conventionele_participatie_dummy
onconventionele_participatie politiek_vertrouwen bestaanszekerheid
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
geslacht_	716	.00	1.00	.5154	.50011
opleidingsniveau	716	1.00	6.00	4.0810	1.38791
Age of the household member	716	22	94	61.01	15.742
conventionele_participatie_dummy	716	.00	1.00	.9399	.23776
onconventionele_participatie	716	.00	1.00	.0936	.29144
politiek_vertrouwen	716	.00	9.00	4.8244	1.81239
bestaanszekerheid	716	1.00	7.00	5.2964	1.47136
Valid N (listwise)	716				

conventionele_participatie_dummy				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	43	6.0	6.0	6.0
1.00	673	94.0	94.0	100.0
Total	716	100.0	100.0	

onconventionele_participatie				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	649	90.6	90.6	90.6
1.00	67	9.4	9.4	100.0
Total	716	100.0	100.0	

Aan de verdelingen valt op dat de gemiddelde leeftijd van de respondenten in deze dataset zeer hoog ligt (*gemiddelde* = 61,01). Nog belangrijker is het feit dat de verdeling van het aantal mensen dan conventioneel politiek participeert nu nog schever is verdeeld dan in mijn originele dataset. Nu zijn er nog maar 6 procent van de mensen over die aangeven niet op conventionele manieren politiek te hebben geparticipeerd. Dit betekent dat ik heel weinig informatie heb over de groep die niet

conventioneel participeert om een betrouwbare schatting te kunnen doen. Ook het aandeel mensen die onconventioneel politiek participeren is erg laag.

```

CORRELATIONS
/VARIABLES=conventionele_participatie_dummy onconventionele_participatie
bestaanszekerheid
politiek_vertrouwen geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
/PRINT=TWOTAIL NOSIG FULL
/MISSING=PAIRWISE.

```

		Correlations			
		conventionele_p articipatie_dumm y	onconventionele _participatie	bestaanszekerhe id	politiek_vertrouw en
conventionele_participatie_dum my	Pearson Correlation	1	.054	.061	.091**
	Sig. (2-tailed)		.126	.086	.010
	N	798	798	798	798
onconventionele_participatie	Pearson Correlation	.054	1	-.032	.053
	Sig. (2-tailed)	.126		.363	.138
	N	798	798	798	798
bestaanszekerheid	Pearson Correlation	.061	-.032	1	.122**
	Sig. (2-tailed)	.086	.363		<.001
	N	798	798	798	798
politiek_vertrouwen	Pearson Correlation	.091**	.053	.122**	1
	Sig. (2-tailed)	.010	.138	<.001	
	N	798	798	798	798
geslacht_	Pearson Correlation	-.016	.003	-.056	.042
	Sig. (2-tailed)	.652	.921	.113	.240
	N	798	798	798	798
opleidingsniveau	Pearson Correlation	.056	.095**	.063	.209**
	Sig. (2-tailed)	.115	.007	.077	<.001
	N	798	798	798	798
Age of the household member	Pearson Correlation	.131**	-.002	.046	-.091*
	Sig. (2-tailed)	<.001	.959	.196	.010
	N	798	798	798	798

		Correlations		
		geslacht_	opleidingsnive au	Age of the household member
conventionele_participatie _dummy	Pearson Correlation	-.016	.056	.131**
	Sig. (2-tailed)	.652	.115	<.001
	N	798	798	798
onconventionele_participa tie	Pearson Correlation	.003	.095**	-.002
	Sig. (2-tailed)	.921	.007	.959
	N	798	798	798
bestaanszekerheid	Pearson Correlation	-.056	.063	.046
	Sig. (2-tailed)	.113	.077	.196
	N	798	798	798
politiek_vertrouwen	Pearson Correlation	.042	.209**	-.091*
	Sig. (2-tailed)	.240	<.001	.010
	N	798	798	798

geslacht_	Pearson Correlation	1	-.006	-.036
	Sig. (2-tailed)		.875	.308
	N	798	798	798
opleidingsniveau	Pearson Correlation	-.006	1	-.258**
	Sig. (2-tailed)	.875		<.001
	N	798	798	798
Age of the household member	Pearson Correlation	-.036	-.258**	1
	Sig. (2-tailed)	.308	<.001	
	N	798	798	798

Logistische regressieanalyse met conventionele politieke participatie als afhankelijke variabele

```
LOGISTIC REGRESSION VARIABLES conventionele_participatie_dummy
/METHOD=ENTER geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
/METHOD=ENTER bestaanszekerheid
/METHOD=ENTER politiek_vertrouwen
/SAVE=LEVER DFBETA
/CLASSPLOT
/PRINT=GOODFIT
/CRITERIA=PIN(0.05) POUT(0.10) ITERATE(20) CUT(0.5).
```

Logistic Regression

Block 0: Beginning Block

Classification Table^{a,b}

		Predicted conventionele_participatie_dummy		Percentage Correct
Observed		.00	1.00	
Step 0	conventionele_participatie_dumm	0	57	.0
	y	0	741	100.0
	Overall Percentage			92.9

a. Constant is included in the model.

b. The cut value is .500

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 0	Constant	2.565	.137	348.215	1	<.001	13.000

Variables not in the Equation

		Score	df	Sig.
Step 0	Variables			
	geslacht_	.204	1	.651
	opleidingsniveau	2.488	1	.115
	Age of the household member	13.630	1	<.001
Overall Statistics		20.563	3	<.001

Block 1: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	19.150	3	<.001
	Block	19.150	3	<.001
	Model	19.150	3	<.001

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	391.531 ^a	.024	.059

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	1.634	8	.990

Classification Table ^a					
		Predicted conventionele_participatie_dummy		Percentage Correct	
Observed		.00	1.00		
Step 1	conventionele_participatie_dumm	.00	0	57	.0
	y	1.00	0	741	100.0
	Overall Percentage				92.9

a. The cut value is .500

		Variables in the Equation					
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	geslacht_	-.092	.280	.109	1	.742	.912
	opleidingsniveau	.236	.095	6.211	1	.013	1.266
	Age of the household member	.032	.008	16.767	1	<.001	1.032
	Constant	-.055	.627	.008	1	.931	.947

a. Variable(s) entered on step 1: geslacht_, opleidingsniveau, Age of the household member.

Block 2: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients				
Step		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	2.070	1	.150
	Block	2.070	1	.150
	Model	21.219	4	<.001

Model Summary			
Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	389.461 ^a	.026	.065

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	9.754	8	.283

Classification Table ^a					
		Predicted conventionele_participatie_dummy		Percentage Correct	
Observed		.00	1.00		
Step 1	conventionele_participatie_dumm	.00	0	57	.0
	y	1.00	0	741	100.0
	Overall Percentage				92.9

a. The cut value is .500

		Variables in the Equation					
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	geslacht_	-.062	.282	.048	1	.826	.940
	opleidingsniveau	.230	.095	5.869	1	.015	1.259

	Age of the household member	.032	.008	16.359	1	<.001	1.032
	bestaanszekerheid	.122	.084	2.116	1	.146	1.130
	Constant	-.655	.752	.758	1	.384	.520

a. Variable(s) entered on step 1: bestaanszekerheid.

Block 3: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	5.530	1	.019
	Block	5.530	1	.019
	Model	26.749	5	<.001

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	383.931 ^a	.033	.082

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test

Step	Chi-square	df	Sig.
1	5.849	8	.664

Classification Table^a

		Predicted		Percentage Correct
Observed		conventionele_participatie_dumm .00	conventionele_participatie_dumm 1.00	
Step 1	conventionele_participatie_dumm .00	0	57	.0
	y 1.00	0	741	100.0
	Overall Percentage			92.9

a. The cut value is .500

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	geslacht_	-.099	.283	.121	1	.727	.906
	opleidingsniveau	.195	.097	4.021	1	.045	1.215
	Age of the household member	.034	.008	17.510	1	<.001	1.034
	bestaanszekerheid	.093	.084	1.218	1	.270	1.098
	politiek_vertrouwen	.154	.065	5.603	1	.018	1.167
	Constant	-1.129	.782	2.084	1	.149	.323

a. Variable(s) entered on step 1: politiek_vertrouwen.

Deze regressieanalyse geeft andere resultaten dan mijn originele databestand. De invloed van bestaanszekerheid is namelijk niet meer significant, terwijl dit wel zo is in de dataset met alle huishoudleden. Het effect van politiek vertrouwen blijft wel significant en ook is te zien dat het toevoegen van politiek vertrouwen ervoor zorgt dat het effect van bestaanszekerheid minder snel wordt. Bij deze resultaten moet de kanttekening worden geplaatst dat het met deze dataset veel lastiger is om een betrouwbare schatting te doen van conventionele politieke participatie, omdat de verdeling van deze variabele zeer scheef is.

Logistische regressieanalyse met onconventionele politieke participatie als afhankelijke variabele

```
LOGISTIC REGRESSION VARIABLES onconventionele_participatie
/METHOD=ENTER geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
/METHOD=ENTER bestaanszekerheid
/METHOD=ENTER politiek_vertrouwen
/SAVE=LEVER DFBETA
/CLASSPLOT
/PRINT=GOODFIT
/CRITERIA=PIN(0.05) POUT(0.10) ITERATE(20) CUT(0.5).
```

Logistic Regression

Block 0: Beginning Block

Classification Table^{a,b}

		Predicted onconventionele_participatie		Percentage Correct
Observed		.00	1.00	
Step 0	onconventionele_participatie .00	725	0	100.0
	1.00	73	0	.0
Overall Percentage				90.9

a. Constant is included in the model.

b. The cut value is .500

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 0	Constant	-2.296	.123	349.537	1	<.001	.101

Variables not in the Equation

		Score	df	Sig.
Step 0	Variables geslacht_	.010	1	.921
	opleidingsniveau	7.221	1	.007
	Age of the household member	.003	1	.959
	Overall Statistics	7.681	3	.053

Block 1: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	8.096	3	.044
	Block	8.096	3	.044
	Model	8.096	3	.044

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	480.193 ^a	.010	.022

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	5.731	8	.677

Classification Table ^a				
		Predicted onconventionele_participatie		Percentage Correct
Observed		.00	1.00	
Step 1	onconventionele_participatie	.00	725	100.0
		1.00	73	.0
Overall Percentage				90.9

a. The cut value is .500

Variables in the Equation						
		B	S.E.	Wald	df	Sig.
Step 1 ^a	geslacht_	.040	.247	.026	1	.872
	opleidingsniveau	.264	.096	7.525	1	.006
	Age of the household member	.005	.008	.484	1	.487
	Constant	-3.732	.719	26.950	1	<.001

a. Variable(s) entered on step 1: geslacht_, opleidingsniveau, Age of the household member.

Block 2: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients				
Step		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	1.268	1	.260
	Block	1.268	1	.260
	Model	9.364	4	.053

Model Summary			
Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	478.925 ^a	.012	.025

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	3.329	8	.912

Classification Table ^a				
		Predicted onconventionele_participatie		Percentage Correct
Observed		.00	1.00	
Step 1	onconventionele_participatie	.00	725	100.0
		1.00	73	.0
Overall Percentage				90.9

a. The cut value is .500

Variables in the Equation						
		B	S.E.	Wald	df	Sig.
	geslacht_	.024	.248	.009	1	.925

Step 1 ^a	opleidingsniveau	.273	.097	7.940	1	.005	1.313
	Age of the household member	.006	.008	.601	1	.438	1.006
	bestaanszekerheid	-.086	.076	1.291	1	.256	.917
	Constant	-3.355	.790	18.020	1	<.001	.035

a. Variable(s) entered on step 1: bestaanszekerheid.

Block 3: Method = Enter

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	1.360	1	.243
	Block	1.360	1	.243
	Model	10.725	5	.057

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	477.565 ^a	.013	.029

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than .001.

Hosmer and Lemeshow Test

Step	Chi-square	df	Sig.
1	5.570	8	.695

Classification Table^a

			Predicted onconventionele_participatie		Percentage Correct
	Observed		.00	1.00	
Step 1	onconventionele_participatie	.00	725	0	100.0
		1.00	73	0	.0
	Overall Percentage				90.9

a. The cut value is .500

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	geslacht_	.009	.249	.001	1	.972	1.009
	opleidingsniveau	.254	.098	6.761	1	.009	1.290
	Age of the household member	.006	.008	.685	1	.408	1.006
	bestaanszekerheid	-.100	.077	1.666	1	.197	.905
	politiek_vertrouwen	.077	.067	1.326	1	.250	1.080
	Constant	-3.589	.819	19.211	1	<.001	.028

a. Variable(s) entered on step 1: politiek_vertrouwen.

Deze regressieanalyse laat, net als in mijn originele dataset geen significante effecten zien van bestaanszekerheid of politiek vertrouwen. Er kan worden geconcludeerd dat deze resultaten redelijk overeenkomen met die van mijn originele databestand, maar ook hier is de verdeling van onconventionele politieke participatie zeer scheef.

Lineaire regressie met politiek vertrouwen als afhankelijke variabele

```
REGRESSION
  /MISSING LISTWISE
  /STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
  /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10) TOLERANCE(.0001)
  /NOORIGIN
  /DEPENDENT politiek_vertrouwen
  /METHOD=ENTER geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
  /METHOD=ENTER bestaanszekerheid.
```

Regression

Model Summary								
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics		
						F Change	df1	df2
1	.217 ^a	.047	.043	1.99372	.047	13.044	3	794
2	.245 ^b	.060	.055	1.98138	.013	10.916	1	793

Model Summary	
Model	Change Statistics Sig. F Change
1	<.001
2	<.001

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	155.542	3	51.847	13.044	<.001 ^b
	Residual	3156.074	794	3.975		
	Total	3311.615	797			
2	Regression	198.396	4	49.599	12.634	<.001 ^c
	Residual	3113.220	793	3.926		
	Total	3311.615	797			

a. Dependent Variable: politiek_vertrouwen

b. Predictors: (Constant), Age of the household member, geslacht_, opleidingsniveau

c. Predictors: (Constant), Age of the household member, geslacht_, opleidingsniveau, bestaanszekerheid

Coefficients ^a							
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics Tolerance
		B	Std. Error	Beta			
1	(Constant)	3.668	.376		9.754	<.001	
	geslacht_	.169	.141	.041	1.194	.233	.998

	opleidingsniveau	.281	.050	.200	5.573	<.001	.933
	Age of the household member	-.004	.004	-.038	-1.046	.296	.932
2	(Constant)	2.998	.425		7.052	<.001	
	geslacht_	.194	.141	.048	1.377	.169	.996
	opleidingsniveau	.268	.050	.191	5.340	<.001	.928
	Age of the household member	-.005	.004	-.045	-1.256	.209	.928
	bestaanszekerheid	.146	.044	.114	3.304	<.001	.989

Deze lineaire regressie laat, net als mijn originele dataset een significant effect zien van bestaanszekerheid op politiek vertrouwen.

Ik heb er ondanks de verschillen in resultaten tussen deze dataset en mijn originele dataset voor gekozen om gebruik te maken van de dataset waarin alle huishoudleden voorkomen. De populatie in de originele dataset is beter vergelijkbaar met de stemgerechtigde Nederlandse bevolking, omdat de verdeling van de leeftijd minder scheef is. Daarnaast biedt het originele databestand een betere schatting van conventionele politieke participatie omdat er in die dataset een groter deel van de steekproefpopulatie aangeeft niet op conventionele manieren te participeren. Dit komt niet alleen beter overeen met de Nederlandse doelpopulatie, maar biedt ook meer informatie over de mensen die niet participeren, wat de resultaten betrouwbaarder maakt. Wel betekent dit dat ik rekening moet houden met het feit dat de waarnemingen niet onafhankelijk zijn van elkaar en dat de scores van de huishoudleden onderling overeen kunnen komen. Deze geclusterde data kan mogelijk leiden tot overschatting van de effecten en dus minder betrouwbare resultaten.

2. Multicollineariteit

Ik heb in mijn analyse gekeken of er sprake is van veel onderlinge samenhang tussen de verklarende variabelen door te kijken naar de Variance Inflation Factor, ook wel de VIF-score. Dit is een waarde die aangeeft in hoeverre de variantie van conventionele en onconventionele politieke participatie zou kunnen worden verklaard door multicollineariteit. Omdat deze toets niet mogelijk is met een logistische regressieanalyse, heb ik de VIF-score berekend door een lineaire regressie uit te voeren met dezelfde modellen als in mijn logistische analyse. Ik heb deze analyse uitgevoerd voor beide onderzoeksmodellen, dus voor zowel conventionele als onconventionele politieke participatie.

```
REGRESSION
  /MISSING LISTWISE
  /STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
  /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10) TOLERANCE(.0001)
  /NOORIGIN
  /DEPENDENT conventionele_participatie_dummy
  /METHOD=ENTER geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
  /METHOD=ENTER bestaanszekerheid
  /METHOD=ENTER politiek_vertrouwen
```

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients			Collinearity Statistics
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance
1	(Constant)	.696	.036		19.312	<.001	
	geslacht_	-.011	.013	-.022	-.834	.405	.988
	opleidingsniveau	.026	.005	.141	5.245	<.001	.937
	Age of the household member	.002	.000	.159	5.894	<.001	.934
2	(Constant)	.653	.041		16.101	<.001	
	geslacht_	-.010	.013	-.019	-.721	.471	.986
	opleidingsniveau	.025	.005	.136	5.015	<.001	.928

	Age of the household member	.002	.000	.155	5.741	<.001	.930
	bestaanszekerheid	.010	.004	.060	2.276	.023	.986
3	(Constant)	.623	.041		15.054	<.001	
	geslacht_	-.010	.013	-.019	-.740	.460	.986
	opleidingsniveau	.021	.005	.116	4.213	<.001	.886
	Age of the household member	.002	.000	.159	5.901	<.001	.928
	bestaanszekerheid	.007	.004	.047	1.764	.078	.963
	politiek_vertrouwen	.011	.003	.089	3.276	.001	.919

Coefficients^a

Model		Collinearity Statistics VIF
1	(Constant)	
	geslacht_	1.012
	opleidingsniveau	1.068
	Age of the household member	1.071
2	(Constant)	
	geslacht_	1.014
	opleidingsniveau	1.077
	Age of the household member	1.076
	bestaanszekerheid	1.015
3	(Constant)	
	geslacht_	1.014
	opleidingsniveau	1.129
	Age of the household member	1.078
	bestaanszekerheid	1.038
	politiek_vertrouwen	1.088

```

REGRESSION
  /MISSING LISTWISE
  /STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
  /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10) TOLERANCE(.0001)
  /NOORIGIN
  /DEPENDENT onconventionale_participatie
  /METHOD=ENTER geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
  /METHOD=ENTER bestaanszekerheid
  /METHOD=ENTER politiek_vertrouwen.

```

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients Beta	t	Sig.	Collinearity Statistics Tolerance
		B	Std. Error				
1	(Constant)	-.009	.044		-.202	.840	
	geslacht_	.005	.016	.009	.324	.746	.988
	opleidingsniveau	.027	.006	.124	4.562	<.001	.937
	Age of the household member	-4.634E-5	.000	-.003	-.095	.924	.934
2	(Constant)	.022	.049		.452	.651	
	geslacht_	.004	.016	.007	.256	.798	.986
	opleidingsniveau	.028	.006	.128	4.672	<.001	.928
	Age of the household member	-2.595E-6	.000	.000	-.005	.996	.930
	bestaanszekerheid	-.007	.005	-.036	-1.366	.172	.986
3	(Constant)	.021	.050		.425	.671	
	geslacht_	.004	.016	.007	.256	.798	.986

opleidingsniveau	.028	.006	.127	4.546	<.001	.886
Age of the household member	-9.517E-7	.000	.000	-.002	.998	.928
bestaanszekerheid	-.007	.005	-.037	-1.362	.174	.963
politiek_vertrouwen	.000	.004	.002	.075	.940	.919

Coefficients^a

Model		Collinearity Statistics VIF
1	(Constant)	
	geslacht_	1.012
	opleidingsniveau	1.068
	Age of the household member	1.071
2	(Constant)	
	geslacht_	1.014
	opleidingsniveau	1.077
	Age of the household member	1.076
3	(Constant)	
	geslacht_	1.014
	opleidingsniveau	1.129
	Age of the household member	1.078
	bestaanszekerheid	1.038

De syntax en de output van deze toetsing voor multicollineariteit laten zien dat er in beide modellen van multicollineariteit weinig sprake is in. De VIF-score ligt bij de meeste variabelen net boven de 1 en een VIF-score die onder de 2 ligt betekent dat de resultaten weinig zijn beïnvloed door multicollineariteit. Echter had ik een hogere VIF-score verwacht bij bestaanszekerheid en politiek vertrouwen, omdat ik hier een mediatieverband had voorspeld. Dit zou betekenen dat deze variabelen beiden deels dezelfde variantie verklaren van conventionele en onconventionele politieke participatie, maar daar blijkt weinig sprake van te zijn. Uit deze toets kan ik dus concluderen dat de resultaten van mijn analyse niet worden vertekend door onderlinge samenhang tussen mijn variabelen.

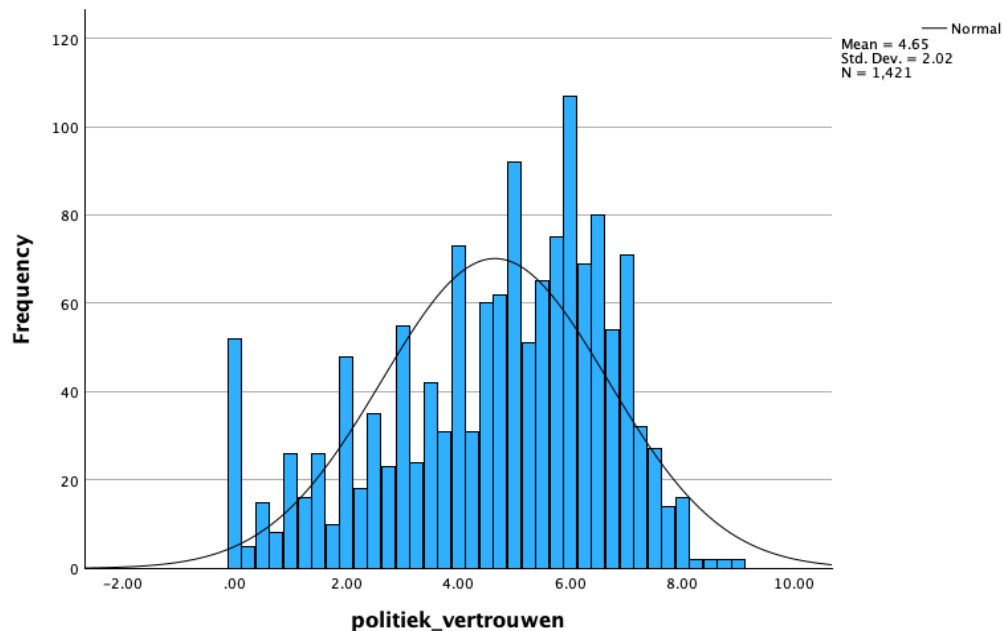
Lineaire regressie

1. Normaliteit

De eerste assumptie van een lineaire regressie is dat de frequentieverdeling van de afhankelijke variabele een normale verdeling moet vormen. Dit betekent dat de scores op politiek vertrouwen dus normaal verdeeld moeten zijn. Deze assumptie heb ik gecontroleerd met behulp van een histogram en een QQ-plot die de frequentieverdeling van politiek vertrouwen weergeven.

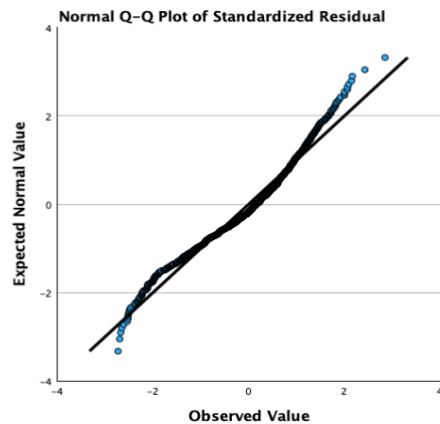
GRAPH

```
/HISTOGRAM=politiek_vertrouwen.
```


PLOT

```
/VARIABLES=zre_1  
/NOLOG  
/NOSTANDARDIZE  
/TYPE=Q-Q  
/FRACTION=BLOM  
/TIES=MEAN  
/DIST=NORMAL
```

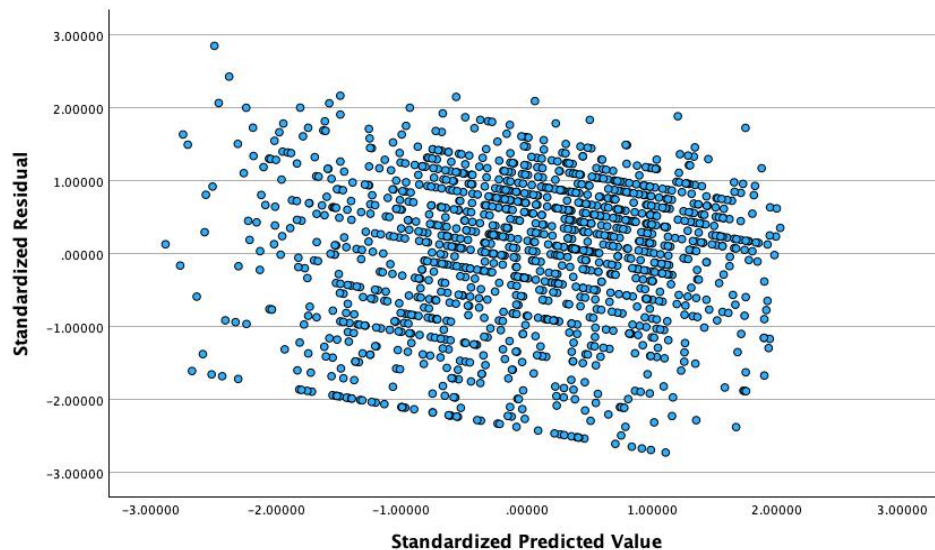
Aan het histogram is te zien dat politiek vertrouwen niet helemaal normaal verdeeld is. Omdat het een variabele is met een beperkt aantal categorieën is er te zien dat de verdeling gepiekt is. Ook ligt de piek van politiek vertrouwen redelijk hoog: veel mensen beoordelen hun politiek vertrouwen met een 6. Ook aan de QQ-plot is te zien dat er geen sprake is van een perfect normale verdeling. De puntenwolk ligt niet parallel op de lijn, maar vormt een lichte S-curve. Dit betekent dat de

2. Homoscedasticiteit

De assumptie van homoscedasticiteit houdt in dat de spreiding van de residuen gelijk moet zijn. Dit heb ik getoetst door een spreidingsdiagram te maken van de residuen.

```
REGRESSION
  /MISSING LISTWISE
  /STATISTICS COEFF OUTS
  /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10) TOLERANCE(.0001)
  /NOORIGIN
  /DEPENDENT politiek_vertrouwen
  /METHOD=ENTER geslacht_ opleidingsniveau leeftijd
  /METHOD=ENTER bestaanszekerheid
  /PARTIALPLOT ALL
  /SAVE ZPRED ZRESID.
```

```
GRAPH
  /SCATTERPLOT(BIVAR)=ZPR_1 WITH ZRE_1
  /MISSING=LISTWISE.
```


Deze spreidingsdiagram laat zien dat er aan de assumptie van homoscedasticiteit wordt voldaan. Er is een willekeurige puntenwolk te zien waar de punten geen sterk patroon vormen. Een aantal punten vormen wat parallelle lijnen, maar dit is te verklaren doordat politiek vertrouwen geen continue variabele is, maar uit een aantal categorieën bestaat. Desondanks is er geen duidelijk patroon waar te nemen en is de spreiding redelijk willekeurig.

3. Lineariteit

De assumptie van lineariteit kan ook worden gecontroleerd aan de hand van een spreidingsdiagram van de residuen. Een verband is lineair wanneer de spreiding van de residuen een gelijke spreiding rond de nullijn van het spreidingsdiagram vertoont. Aan deze assumptie wordt hiermee voldaan. Er is te zien dat er weinig punten sterk afwijken en de puntenwolk ligt redelijk in het midden van de nullijn.

Missende waarden

Deze dataset bevat voor de meeste variabelen een aantal missende waarden. Door middel van een missende waardenanalyse heb ik in beeld gebracht hoeveel waarden er ontbreken bij de variabelen die ik heb meegenomen in mijn analyse.

MVA VARIABLES=geslacht

Univariate Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Missing		No. of Extremes ^a	
				Count	Percent	Low	High
geslacht_	9651	.5117	.49989	9	.1	0	0

a. Number of cases outside the range (Q1 - 1.5*IQR, Q3 + 1.5*IQR).

MVA VARIABLES=opleidingsniveau .

Univariate Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Missing		No. of Extremes ^a	
				Count	Percent	Low	High
opleidingsniveau	9445	3.9671	1.48502	215	2.2	129	0

a. Number of cases outside the range (Q1 - 1.5*IQR, Q3 + 1.5*IQR).

MVA VARIABLES=conventionele_participatie_dummy .

Univariate Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Missing		No. of Extremes ^{a,b}	
				Count	Percent	Low	High
conventionele_participatie_dummy	5560	.9103	.28585	4100	42.4	.	.

a. Number of cases outside the range (Q1 - 1.5*IQR, Q3 + 1.5*IQR).

b. . indicates that the inter-quartile range (IQR) is zero.

MVA VARIABLES=onconventionele_participatie .

Univariate Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Missing		No. of Extremes ^{a,b}	
				Count	Percent	Low	High
onconventionele_participatie	5724	.1186	.32337	3936	40.7	.	.

a. Number of cases outside the range (Q1 - 1.5*IQR, Q3 + 1.5*IQR).

b. . indicates that the inter-quartile range (IQR) is zero.

MVA VARIABLES=bestaanszekerheid .

Univariate Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Missing		No. of Extremes ^a	
				Count	Percent	Low	High
bestaanszekerheid	1794	5.0889	1.61148	7866	81.4	0	0

a. Number of cases outside the range (Q1 - 1.5*IQR, Q3 + 1.5*IQR).

MVA VARIABLES=politiek_vertrouwen .

Univariate Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Missing		No. of Extremes ^a	
				Count	Percent	Low	High
politiek_vertrouwen	5705	4.5729	2.08460	3955	40.9	0	0

a. Number of cases outside the range (Q1 - 1.5*IQR, Q3 + 1.5*IQR).

Bij deze missende waarden valt vooral op dat er veel gegevens ontbreken bij de ervaren bestaanszekerheid. Ruim 80 procent van de waarden ontbreken bij de vragen die betrekking hebben op de ervaren bestaanszekerheid. Eerder noemde ik al dat vragen over geld en financiën gevoelig kunnen zijn en dat dit dus een reden kan zijn geweest voor respondenten om hier geen antwoord te noteren. Van mijn oorspronkelijke steekproef van 12059 respondenten heb ik na het verwijderen van ontbrekende waarden in mijn dataset een steekproef overgehouden met 1421 respondenten.

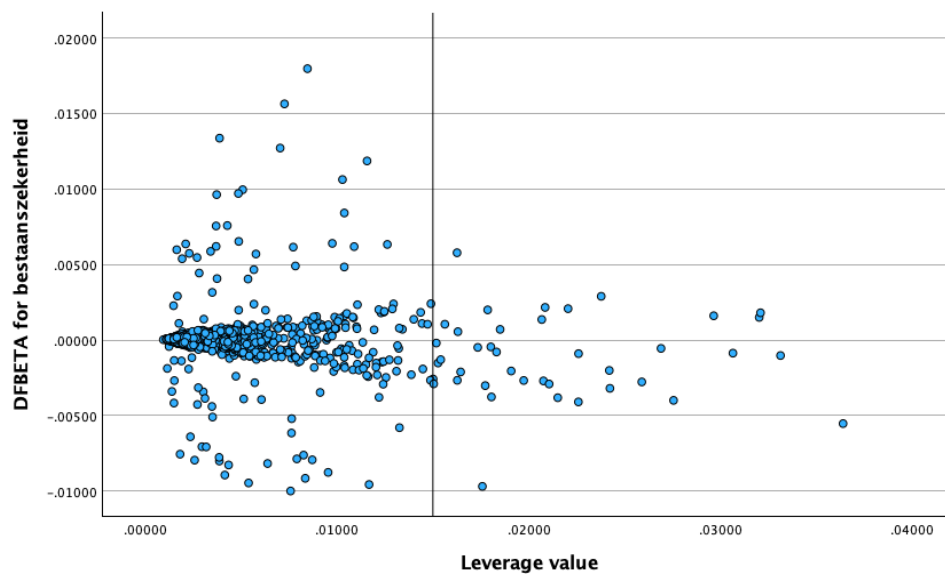
Uitbijters

Om uitbijters in deze dataset te detecteren, heb ik een visuele inspectie gedaan doormiddel van een spreidingsdiagram van de Leverage en de DFBETA. Deze maten laten zien in hoeverre een bepaalde case invloed heeft op de voorspellingen in het model.

```

GRAPH
/SCATTERPLOT (BIVAR)=LEV_1 WITH DFB4_1
/MISSING=LISTWISE.

```


Deze spreidingsdiagram laat zien dat er veel waarden die op het gebied van de Leverage zeer afwijken. Als ik een streng criterium aan zou houden, zou ik alle cases met een Leverage van groter dan 0,008 uit deze dataset moeten verwijderen. Echter zouden er dan veel cases, en dus ook veel informatie verloren gaan uit mijn steekproef. Daarom heb ik ervoor gekozen om, deels aan de hand van de visuele inspectie, de cases uit mijn dataset te verwijderen die een Leveragewaarde hebben die hoger is dan 0,015. Dit levert een dataset op die in respondenten afneemt van 1461 naar 1421. Het gaat hier dus alsnog om 40 respondenten die ik uit de dataset heb gehaald en dit zijn er best veel. Op het gebied van de DFBETA zijn er geen grote uitbijters te zien. De waarden van de cases die ik heb verwijderd uit mijn dataset heb ik weergegeven in de tabel.

```

USE ALL.
COMPUTE filter_$=(LEV_1 < 0.015).
VARIABLE LABELS filter_$ 'LEV_1 < 0.015 (FILTER)'.
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
FORMATS filter_$ (f1.0).
FILTER BY filter_$.
EXECUTE.

```

Tabel met alle verwijderde cases

Case ID	Leverage	DFBeta
827573	0.036	-0.006
829342	0.033	-0.001
882931	0.032	0.002
848260	0.032	0.002
802333	0.030	-0.001
896939	0.030	0.002
852056	0.028	-0.004
865054	0.027	-0.001
848171	0.026	-0.003
820147	0.024	-0.003
857235	0.024	-0.002
836483	0.024	0.003
870166	0.023	-0.001
885899	0.023	-0.004

826577	0.022	0.002
872384	0.022	-0.004
835606	0.021	-0.003
865469	0.021	0.002
810058	0.021	-0.003
887268	0.021	0.001
870755	0.020	-0.003
850122	0.020	-0.002
835415	0.019	0.001
836166	0.018	-0.001
813760	0.018	-0.004
830978	0.018	-0.000
842987	0.018	0.002
831790	0.018	-0.003
818508	0.018	-0.010
809240	0.017	-0.000
865515	0.016	-0.002
839411	0.016	0.001
826609	0.016	-0.003
816237	0.016	0.006
816253	0.016	0.001
840270	0.015	-0.001
837795	0.015	-0.002
894724	0.015	-0.000
884320	0.015	-0.003
832409	0.015	-0.003

De uitbijters die ik heb verwijderd heb ik geanalyseerd door middel van frequentieverdelingen.

```
FREQUENCIES VARIABLES=onconventionele_participatie opleidingsniveau geslacht_
politiek_vertrouwen
    conventionele_participatie_dummy bestaanszekerheid
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN
/HISTOGRAM
/ORDER=ANALYSIS.
```

conventionele_participatie_dummy					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	.00	5	12.5	12.5	12.5
	1.00	35	87.5	87.5	100.0
	Total	40	100.0	100.0	

onconventionele_participatie					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	.00	39	97.5	97.5	97.5
	1.00	1	2.5	2.5	100.0
	Total	40	100.0	100.0	

opleidingsniveau					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	.00	10	25.0	25.0	25.0
	1.00	8	20.0	20.0	45.0
	2.00	10	25.0	25.0	70.0
	3.00	4	10.0	10.0	80.0
	4.00	4	10.0	10.0	90.0

5.00	2	5.0	5.0	95.0
6.00	2	5.0	5.0	100.0
Total	40	100.0	100.0	

geslacht_				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	21	52.5	52.5	52.5
1.00	19	47.5	47.5	100.0
Total	40	100.0	100.0	

politiek_vertrouwen				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	14	35.0	35.0	35.0
.50	3	7.5	7.5	42.5
1.00	3	7.5	7.5	50.0
1.25	2	5.0	5.0	55.0
1.50	1	2.5	2.5	57.5
2.00	2	5.0	5.0	62.5
2.25	1	2.5	2.5	65.0
2.50	1	2.5	2.5	67.5
4.75	1	2.5	2.5	70.0
5.50	1	2.5	2.5	72.5
6.00	1	2.5	2.5	75.0
6.25	3	7.5	7.5	82.5
6.50	3	7.5	7.5	90.0
6.75	1	2.5	2.5	92.5
7.00	1	2.5	2.5	95.0
7.50	2	5.0	5.0	100.0
Total	40	100.0	100.0	

bestaanszekerheid				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1.00	12	30.0	30.0	30.0
2.00	1	2.5	2.5	32.5
2.50	1	2.5	2.5	35.0
2.75	1	2.5	2.5	37.5
3.00	1	2.5	2.5	40.0
3.50	2	5.0	5.0	45.0
4.00	3	7.5	7.5	52.5
4.25	2	5.0	5.0	57.5
4.50	1	2.5	2.5	60.0
4.75	2	5.0	5.0	65.0
5.00	1	2.5	2.5	67.5
5.25	2	5.0	5.0	72.5
5.50	1	2.5	2.5	75.0
5.75	1	2.5	2.5	77.5
6.25	3	7.5	7.5	85.0
6.50	1	2.5	2.5	87.5
7.00	5	12.5	12.5	100.0
Total	40	100.0	100.0	

Het is opvallend dat de cases die ik heb verwijderd uit deze dataset ook extreem scoren op de meeste variabelen. Zo geven de meeste van deze respondenten aan zich heel veel zorgen te maken over hun kosten en uitgaven, en hebben zij tegelijkertijd ook een heel laag politiek vertrouwen. Verder valt nog op dat deze uitbijters een laag opleidingsniveau hebben of nog geen opleiding hebben afgerond. In

mijn dataset zijn de respondenten relatief hoog opgeleid en deze respondenten wijken hier daarom ook vanaf.